



**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

ANA KONULARI EKSENİNDE ŞUARA SURESİ TEFSİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE ÇELİK ERGİN

DANIŞMAN: PROF. DR. ALİCAN DAĞDEVİREN

**YALOVA
ARALIK 2021**



T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ANA KONULARI EKSENİNDE ŞUARA SURESİ TEFSİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE ÇELİK ERGİN
187213001

DANIŞMAN: PROF. DR. ALİCAN DAĞDEVİREN

YALOVA
ARALIK 2021

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Ayşe ÇELİK ERGİN



ÖNSÖZ

Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun. Hayat rehberimiz, yolumuzu aydınlatan Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ashabına salât ve selâm olsun.

Yüce Allah insanı yaratmış ve ona yol gösterici olarak kitaplar indirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm indirilen bu kitapların sonuncusudur. Kur'ân'ın indiriliş amaçları arasında yol göstererek karanlıklardan aydınlığa çıkarma, kalplere şifa olma, adaleti sağlama vb. hususlar sayılmaktadır.

Her müslümanın birinci derecede referans kaynağı olması nedeniyle Kur'ân'ı okuma ve anlama çabası içerisinde olma sorumluluğu bulunmaktadır. Nitekim Sâd sûresi yirmi dokuzuncu âyeti Kerîmede *"(Resûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik."* diye buyrulmaktadır.

Yüce yaratıcının mesajı olan Kur'ân'ı murad-ı ilâhî doğrultusunda anlamak önem arz etmektedir. Bu anlamda Kur'ân'ı anlama çabaları, Hz. Peygamber'le başlayarak ve tarihi süreç içerisinde çeşitlenerek devam etmektedir.

Bu kapsamda amacımız günümüzde daha fazla ön plana çıkan, konulu tefsir çalışmasının alt dalı olan sûre eksenli konulu tefsir çalışması çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'in 26. sûresi olan Şuarâ sûresini bütüncül bir bakış açısıyla ana konuları çerçevesinde anlamaya çalışmaktır.

Bu vesile ile Şuarâ sûresinin konuları, ana ve alt başlıklar altında incelenecek konuların kavramları ve birbirleri ile olan ilişkileri üzerinde durulacaktır.

Çalışmamızın sûrenin ihtiva ettiği konular, kavramlar ve hedefleri ile ilgili detaylı bilgiler vererek bu alanda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Tez çalışmamın konu seçiminde, planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ilgi ve desteğini esirgemeyen engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım bana yön gösteren, öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyacağım saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Alican Dağdeviren'e, ders döneminde ilminden istifade ettiğim Doç. Dr. Süleyman Aydın ve diğer hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatımda beni yönlendiren ve bana ışık olan değerli amcam Dr. Faruk Çelik'e, hayatım boyunca bana destek olan haklarını asla ödeyemeyeceğim anne ve babama, aileme ayrıca tez yazım sürecinde anlayışları için kızlarım Rumeysa İclal ve Fatma Rana'ya teşekkürü borç bilirim.

Aralık – 2021

Ayşe ÇELİK ERGİN



İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı.....	1
1.2. Çalışmanın Yöntemi	1
1.3. Literatür İncelemesi	3
2. KONULU TEFSİR VE ŞUARÂ SÛRESİ İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER.....	5
2.1. Konulu Tefsir	5
2.1.1. Tanımı	7
2.1.2. Çeşitleri	8
2.1.3. Tarihçesi	9
2.1.4. Önemi.....	14
2.2. Şuarâ Sûresi ile İlgili Temel Bilgiler	16
2.2.1. Sûrenin ismi ve âyet sayısı	16
2.2.2. Sûrenin esbâb-ı nüzûlu	17
2.2.3. Sûrenin içeriği	19
2.2.4. Furkân ve Neml sûreleri ile münasebeti	28
2.2.5. Kur'ân kıssaları açısından değeri	30
3. ŞUARÂ SÛRESİ'NİN ANA KONULARI VE TEFSİRİ.....	33
3.1. Tevhid	34
3.1.1. Yüce Allah'ın üstün vasıfları	35
3.1.1.1. Rabbü'l âlemin oluşu	35
3.1.1.2. Azîz ve rahîm oluşu.....	42
3.1.1.3. Semî' ve alîm oluşu	45
3.1.1.4. Kâinat ve mucizevî yapısı.....	46
3.2. Şirk.....	48
3.2.1. İnkârcıların ortak söylem ve tavırları.....	50
3.2.1.1. Peygamberleri delilik ile ithamları	50
3.2.1.2. Atalarının yolunu izlemeleri	51

3.2.1.3. Peygamberleri beşer olarak nitelendirmeleri.....	52
3.2.1.4. Yoksulları hakir görmeleri	52
3.2.1.5. Peygamberleri büyülenmiş ve yalancı olmakla suçlamaları ...	54
3.2.1.6. Mûcize talep etmeleri ve azap istemeleri	55
3.2.2. İnkârcıların peygamberleri tehdidi	55
3.2.2.1. Recm tehdidi.....	55
3.2.2.2. Hapis tehdidi.....	56
3.2.2.3. El ve ayakları kesme tehdidi	56
3.2.2.4. Sürgün tehdidi.....	57
3.2.3. Müşriklerin iman etmeyecekleri.....	57
3.3. Kur'ân-ı Kerîm	58
3.3.1. Arap lisanıyla indirilişi	58
3.3.2. Mubîn oluşu	60
3.3.3. Hak kitap oluşu	62
3.3.4. Korunarak indirilişi	62
3.3.5. Şiir olmadığı.....	64
3.3.6. Kur'ân-ı Kerîm'i inkâr eden müşriklerin tehdit edilişi.....	68
3.4. Nübüvvet	68
3.4.1. Peygamberlerin üstün özellikleri.....	69
3.4.2. Peygamberlerin tebliğ metodu	71
3.4.2.1. Tebliğe yakınlarından başlama	71
3.4.2.2. Müminlere şefkatle muamele	73
3.4.2.3. İnkârda ısrar edenlerin yaptıklarından yüz çevirme	73
3.4.2.4. Tevekkül.....	74
3.4.3. Peygamberlerin takvâ ve itaate çağrıları.....	76
3.4.4. Peygamberlerin duaları	78
3.4.4.1. Hz. Mûsâ'nın duası	78
3.4.4.2. Hz. İbrâhim'in duaları.....	80
3.4.4.2.1. Dünyevî talepleri.....	80
3.4.4.2.2. Uhrevî talepleri	82
3.4.4.3. Hz. Nûh'un duası	85
3.4.4.4. Hz. Lût'un duası	86
3.4.5. Peygamberlerin mûcizeleri	86
3.4.6. Hz. Peygamber'in hak peygamber olduğuna vurgu	90

3.4.7. Hz. Peygamber’i teselli	90
3.5. İnkârcıların Helâk Sebepleri	92
3.5.1. Putperestlikte ısrar etmeleri	92
3.5.2. Peygamberlerini yalanlamaları ve azap istemeleri	93
3.5.3. Ahlakî durumları	95
3.5.3.1. Zulmetmeleri ve köle edinmeleri	95
3.5.3.2. Verilen nimetlere nankörlük etmeleri	99
3.5.3.3. Mûcizeye haksızlık yapmaları	101
3.5.3.4. Sapkınlıkları	103
3.5.3.5. Ticari yolsuzlukları	104
3.6. Ahiret	106
3.6.1. Ahirette inkârcıların birbirlerini suçlaması	106
3.6.2. Ahirette inkârcıların yalnız kalmaları	106
3.6.3. İnkârcıların ahiretteki nedâmeti	107
3.6.4. Müminlerin ahiretteki durumu	109
4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	111
KAYNAKLAR	117
ÖZGEÇMİŞ	123



KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: aleyhisselâm
b.	: İbn, bin
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren/tercüme eden
der.	: Derleyen
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırınız
MÜ	: Marmara Üniversitesi
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahü aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri



ANA KONULARI EKSENİNDE ŞUARA SURESİ TEFSİRİ

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm, rabbimiz tarafından tüm insanlığa gönderilmiş olan, okuyup üzerinde iyice düşünmemiz ve hayatımızda uygulamamız gereken yüce bir kitaptır. Tarih boyunca müslümanlar onu daha iyi anlamak için tefsir çalışmaları yapmışlardır. Konulu tefsir metodu da bunlardan biridir. Çalışmamız bu metodun sûre çerçeveli tefsir yöntemi ile yapılmış ve çalışmamızda klasik, modern tefsir kitaplarından, hadis kaynaklarından, makalelerden, sözlüklerden ve ansiklopedilerden yararlanılmıştır. Bakış açısını zenginleştirmek amacıyla başka sûrelerden konu ile ilgili âyetlere ve hadislerle de yer verilmiştir.

Şuarâ sûresinde, tevhid inancı vurgulanmakta, ahiret inancı ve ahlak konularına yer verilmekte, vahyin öneminden, indirilen Kur'ân hakikatinden bahsedilmektedir. Ayrıca toplumları helâk eden ve yozlaşmasına neden olan olumsuz davranışlara dikkat çekilmekte, müşriklerin Hz. Peygamber'e ve Kur'ân'a karşı aldıkları olumsuz tavırdan dolayı daha önceki kavimlerden örnekler verilerek bu menfi davranışları sürdürmeleri hâlinde aynı sonuçla karşılaşacakları tehdidi bir uslûpla ifade edilmektedir.

Çalışmamız bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı ve yönteminden bahsedilerek literatür incelemesi yapılmakta, birinci bölümde konulu tefsir metodu kısaca tanıtılmakta, Şuarâ sûresi ile ilgili temel bilgilere yer verilmekte, ikinci bölümde ise sûre ana ve alt başlıklara ayrılarak incelenmektedir.

Şuarâ sûresi başlangıçta Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin gayet açık ve anlaşılır olduğunu vurgulamakta ve Hz. Peygamber'in iman etmemekte ısrar eden müşrikler için daha fazla üzülmemesi gerektiği hususuna değinmektedir. Tevhid inancını yerleştirmek için insanın çevresindeki habitatı delil göstermekte ve kâinattaki âlâmetlerle birlikte, kendi nefesine dikkat çekerek tek bir yaratıcıya iman etmesini amaçlamaktadır.

Sûrede müşriklerin istihzaî bir tavırla azap istemelerine karşılık, örnek olarak verilen yedi peygamber kıssası ile iman etmeyen kavimlerin hazin sonu aktararak uyarılarda bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in insan (şair) ürünü olmadığı çeşitli delillerle ispat edilerek ilahi menşesine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Konulu tefsir, Şuarâ sûresi, Tevhid, Nübüvvet.



INTERPRETATION OF SURAT AL-SHUARA IN THE AXIS OF MAIN TOPICS

ABSTRACT

The Qur'an is a sublime book that was sent to all humanity by our God, that we should read, think about and apply in our lives.

Throughout the history Muslims comment on the Quran to comprehend it well. Themed commentary is one of them. Our study was carried out with the surah framed commentary method of this method and in our study, classical and modern commentary books, hadith sources, articles, dictionaries and encyclopedias were used. In order to enrich the perspective, verses and hadiths related to the other surahs are also included.

In the sura, the belief of oneness is emphasized, the belief in the hereafter and morality, the importance of revelation and the truth of the revealed Qur'an are mentioned. In addition, attention is drawn to negative behaviors that destroy societies and cause them to degenerate, because of the negative attitude of the polytheists towards the Prophet and the Qur'an, some examples from previous tribes are given, if they continue this negative behaviour they will face the same result.

“Our study consists of an introduction and two main parts. In the introduction, the method of exegesis is briefly introduced, and in the first part, basic information about the surah is given, in the second part, the surah is analyzed by dividing it into main and sub-headings.

In the beginning, the chapter of Shura emphasizes that the verses of the Qur'an are quite clear and understandable and mentions that the Prophet should not feel sorry for the polytheists who insist on not believing. In order to establish the belief of Tawhid, the habitat around man shows evidence and along with the signs in the universe, it aims to draw attention to itself and to believe in a single creator.

In the Surah, there are warnings are given by citing the story of the seven prophets given as an example, and the sad end of the unbelieving tribes, in response to the cynical demand of punishment by the polytheists. The Koran that is not belong to any human or rhymist's work of art by being proved and the origin of divine is pointed out along with a variety of reasons.

Keywords: The Qur'an, Thematic Tafsir, Surah Shuarâ, Tawhid, Prophethood.



1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Yüce Allah tarihi süreç içerisinde insanlığa yol gösterecek sayfeler ve kitaplar indirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm yüce Allah'ın indirdiği son kitap olup bütün müslümanların en temel referans kaynağıdır. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm'in doğru anlaşılması büyük önem arz etmektedir.

İslam tarihi boyunca Kur'ân-ı Kerîm hakkında birçok çalışma yapılmış böylece dînî ilimler doğmuş ve çeşitli dallara ayrılmıştır. Bu ilimlerin ana kaynağını tefsir ilmi oluşturmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anlama yolunda günümüz insanına daha çok hitap edeceği düşünülen konulu tefsir çalışmaları son dönemde ilgi çeken konulardandır. Bu tefsir yönteminin alt dalı olan sûre eksenli konulu tefsir bağlamında Şuarâ sûresi tez konusu olarak seçilmiştir. Daha önce bir lisansüstü tez olarak konuları çerçevesinde ele alınıp incelenmemiş olan Şuarâ sûresi hakkında çalışma yapmanın faydalı olacağı açıktır. Şuarâ sûresi, Mekki surelerin karakteristik özelliği olan tevhid, yüce Allah'ın varlığı ve birliğine işaret eden kevnî ayetler, Kur'ân-ı Kerîm, nübüvvet, ahiret inancı, peygamber kıssaları gibi konuları ihtiva etmektedir.

Ele aldığımız bu çalışmada; sûredeki ana konular alt başlıklara ayrılarak incelenecektir.

Çalışmada Şuarâ sûresinin İslam'ın temel ilkeleri olan tevhid, vahiy, nübüvvet, ahiret gibi konularını sûre ekseninde incelemek, konuyla ilgili diğer âyetler, hadisler; tefsir külliyyatı, klasik ve modern hadis kitapları, ansiklopediler, sözlükler, makaleler ve çeşitli kitaplardan da faydalanarak anlamaya çalışmak ve sûrenin âyetleri arasındaki münâsebeti tesbit etmek amaçlanmıştır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı ve yöntemine yer verilerek literatür incelemesi yapılacak, ilk bölümünde tezimiz sûre eksenli konulu tefsir yöntemi ile çalışılacağı için öncelikle bu yöntem tanıtılacaktır. Şuarâ sûresi adı, âyet sayısı, Mekki olması, kendisinden önceki ve

sonraki sûrelerle münasebeti incelenerek genel olarak sûre hakkında bilgilendirme yapılacaktır.

İkinci bölümde Şuarâ sûresi, ana konulara ve alt başlıklara ayrılarak sûrede yer alan âyet-i kerîmeler uygun başlıklar altında bir araya getirilerek incelenecektir. Sûrede geçen kavramlar uygun bölümlerde açıklanacaktır. Konuyla ilgili âyetlere ve hadislerle de yer verilecek, klasik ve çağdaş tefsir kitaplarından, ansiklopedilerden, lügatlerden, makalelerden ve alan ilgili çeşitli kitaplardan yararlanılacaktır.

Âyet-i kerîmelerin meâlleri verilirken Türkiye Diyanet Vakfı meâli esas alınacaktır. Sûrede incelenecek olan âyet-i kerîmelerde tefsir kitaplarından faydalanırken kronolojiye dikkat edilecektir. Tefsir kaynağı olarak, Taberî'nin (ö. 310/923) Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, Ebû Mansur Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) Te'vîlâtü'l-Kur'ân Zemahşeri'nin (ö. 538/1144) Keşşâf, Fahreddin Râzi'nin (ö. 606/1210) Mefâtihu'l-Ğayb, Kurtûbî'nin (ö. 671/1273) el Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) Tefsîru'l Kur'âni'l-Azîm gibi klasik eserlerden yararlanılmıştır. Bunun yanında Elmalılı Hamdi Yazır'ın (ö. 1948) Hak Dîni Kur'ân Dili ve Mevdûdî'nin (ö. 1979) Tefhîmu'l Kur'ân, Saîd Havvâ'nın (1935-1989) el-Esâs fi't-Tefsîri'nden de istifade edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Yolu, Seyyid Kutub'un (ö. 1966) fî Zılâli'l-Kur'ân gibi modern tefsir eserlerinden de faydalanılmıştır. Kelime izahları için genellikle Rağîb el-İsfahânî'nin (ö. 425/1108) Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân adlı eserine müracaat edilmiştir.

Gramer veya anlam açısından üzerine durulması gereken kelime veya terkiplerin lugavî ve ıstilahî tanımlarına yer verilmiştir. Bazı âyetlerin sûre içerisinde ne kadar zikredildiğine dair istatistiksel bilgiler sunulmuştur. Yazım kurallarında TDK ve Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi esas alınmıştır. Dipnot gösterme usûllerinde ise İsnad 2 sistemi kurallarına uyulmuştur. Çalışmamızda sosyal bilimlerde yaygın olan literatür tarama yöntemi kullanılmıştır.

Kur'ân âyetlerinin tarihlendirilebilmesi için önemli olan Mekkî- Medenî bilgisi verilerek, âyetlerin o dönemde ifâde ettiği mânâ ve sosyo-kültürel bağlamını sunan Esbâb'ı-nüzûl rivâyetlerini de yer verilmiştir.

Tezimizin her bölümü ana başlıklar altında ele alınmış daha sonra âyet veya âyetlerle alâkalı tâlî başlıklar açılmıştır.

Şuarâ sûresinin tercüme ve tefsir yönü ele alınmış ve ihtivâ ettiği mânânın yorumu konu bütünlüğü içerisinde değerlendirilerek diğer sûrelerdeki âyetlerden benzerleriyle karşılaştırmalarda bulunulmuştur. Konularla ilgili gereken yerlerde hadisi şerifler, sahâbe sözleri, tefsir külliyâtı, çeşitli kitap ve makalelerden dikkat çeken hususlara da başvurularak konunun anlatım bütünlüğüne uygun bir mânâyâ ulaşılmaya gayret edilmiştir.

Kısaca çalışmamız konulu tefsir metodundan faydalanılarak yapıldığı için öncelikle konulu tefsir hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Sonra surenin genel özellikleri hakkında bilgiler verilmiş ve içerisinde geçen muhtelif konular sûre bütünlüğü göz önünde bulundurulmak suretiyle ele alınmıştır. Surenin tefsirinde, klasik tefsirlere öncelik verilmesinin yanı sıra modern tefsirlerin görüşlerinden de istifade edilmiştir.

1.3. Literatür İncelemesi

Şuarâ sûresi ile ilgili yapılmış çalışmaları tarayıp, yapılan çalışmaları analiz ettiğimizde; çalışmaların sûrenin dil, belâgat ve kıraat yönleri ile ilgili olduğunu tesbit ettik. Nitekim bu çalışmalardan biri Dalal Albakr tarafından "*Dil ve Belâgat Bağlamında Şuarâ Sûresi*"¹ adlı çalışmadır. Dalal Albakr çalışmasında sûrenin sınıflandırılması, fasl ve vasl olgusu, icaz, itnab gibi Kur'ani tabirleri belâgat açısından incelemektedir. Diğer bir çalışma da Layth Molan Shugaa Shugaa tarafından "*Arabzâde'nin Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzavî Adlı Eserinin Furkân ve Şuarâ Sûrelerinin Tahkik ve Tahlili*"² isimli çalışmadır. Bu çalışma Arabzâde'nin İmâm Beyzâvî'nin "*Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Tevîl*" isimli esere yazdığı haşiyenin Furkan ve Şuarâ sûresinin tahkiki çalışmasıdır. Çalışmada Beyzâvî'nin kapalı bıraktığı yerler açıklanmış, anlaşılması zor ifadeleri açığa kavuşturulmuştur. Söz konusu çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere Furkan ve Şuarâ sûresi tefsirleri üzerine yapılan bir tahkik çalışmasıdır. Bu haşiyenin öne çıkan yönü dil, nahiv ve belâgat açıklamaları açısından zengin olmasıdır. Genel olarak ifade edecek olursak yukarıdaki her iki çalışmada da Şuarâ sûresi daha çok belâgat yönünden incelenmiştir.

¹ Albakr Dalal, *Dil ve Belâgat Bağlamında Şuarâ Suresi* (Harran Üniversitesi, 2019).

² Layth Molan Shugaa Shugaa, *Arabzâde'nin Hâşiye Alâ Tefsîri'l-Beyzavî Adlı Eserinin Furkân ve Şuarâ Sûrelerinin Tahkik ve Tahlili* (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2021).

Şuarâ Sûresi hakkında yapılan diğer bir çalışma ise Cihat Çelik'in "*Şevkânî'nin Fethü'l-Kadîr'inde Furkân ve Şuarâ Sûrelerindeki Kıraat Farklılıkları*"³ isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada kıraat yönünden söz konusu sûreyi ele almaktadır. Bir başka çalışma ise Abdulhakim Rashîd Nabî'nin "*Şuara Suresindeki Medeniyete Dayalı Değerler*"⁴ adlı çalışmasıdır. Çalışmada İslam medeniyeti ve tarihsel serüveni, Şuarâ suresi ve içerdiği medeni değerler, medeniyetlerin gelişimi ve çöküşü incelenmiştir.

Bizim çalışmamız yukarıda ki çalışmalardan hem içerik hem de yöntem açısından farklılık arz etmektedir. Bu çalışmamız bir konulu tefsir çalışması olup sûre bu açıdan ele alınmıştır. Sûrenin konu ve kavramları belirlenmiş, konular ana ve alt başlıklara ayrılarak incelenmiş, sûrenin hedef ve amaçları tespit edilmeye çalışılmıştır.

³ Cihat Çelik, *Şevkânî'nin Fethü'l-Kadîr'inde Furkân ve Şuarâ Sûrelerindeki Kıraat Farklılıkları* (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, 2017).

⁴ Abdulhakim Rashîd Nabî, *Şuara Suresindeki Medeniyete Dayalı Değerler* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2016).

2. KONULU TEFSİR VE ŞUARÂ SÛRESİ İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

2.1. Konulu Tefsir

Tefsir kelimesi sefir veya fesr kelimesinden türemiştir. Bu iki kökten ilki olan sefir örtüyü kaldırmak anlamında⁵ fesr ise uygun olan manayı izhar etmek bazen de yorumlama anlamındadır.⁶ Tefsir; "Arap dili ve belâgatı ile ilgili bütün araçların kullanılıp, âyetleri çevreleyen tarihsel şartlar da dikkate alınarak Allah'ın muradının, kitap ve sünnet çerçevesinde ortaya çıkarılması"⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm indirildiği günden itibaren tefsir faaliyetleri başlamıştır. Nitekim vahyi alan Hz. Peygamber'in vazifelerinden biri de inen Kur'ân âyetlerini tebyin/açıklama görevidir. *"Apaçık mûcizeler ve kitaplarla (gönderildiler). İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik."*⁸ âyetiyle de bu durum açıkça beyan edilmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber Kur'ân-ı Kerîm'i bize ulaştıran, sahâbîlerin anlamadıkları yerleri onlara açıklayan, onu en net şekilde öğreten ve ilk tefsir eden kişidir.⁹

Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan bir takım sorunlara sahâbe, Kur'ân-ı Kerîm tefsiri ile cevap bulmaya çalışmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan birtakım mücmel, müteşâbih, ismi işaret vb. açıklanmaya ihtiyaç duyulan lafızların bulunması tefsir çalışmaları yapılmasını gerekli kılmıştır.¹⁰ Hz. Peygamber'den sonra sahâbe-i kiram, Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir ile ilgilenmişlerdir.¹¹ Örneğin Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Übey b. Kâ'b (ö. 33/654(?), Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665(?)) ve Hz.

⁵ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*. (Karachi: Dârü'n-Neşri'l-Lügati'l-Arabiyye, 2013), 250.

⁶ İsfahânî, *Müfredât*, 397.

⁷ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İhyâi'l Kütübi'l Arabiyye, 1957), 1/13; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2010), 26.

⁸ en-Nahl, 16/44.

⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân* (Müessesetü'r-Risâle, 2000), 12/100; Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm İbn Teymiyye, *Mukaddime fî Usûli't-Tefsir* (Beyrut: Daru Mektebeti'l-Hayat, 1980), 39-40; Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2017), 139.

¹⁰ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 15-17.

¹¹ Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 2/157; Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 142-143.

Peygamber'in özel duasını alan Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687-88) gibi sahabiler Kur'ân-ı Kerîm tefsiri ile tebarüz etmiş kişilerdendir.¹²

Tâbiûn ise Hz. Peygamber'den gelen tefsir rivâyetlerini, sahâbenin bakış açısıyla ele almış bu dönemde özellikle farklı kültürlerle karşılaşmaları neticesinde tefsire İsrailiyyatta dahil olmuştur.¹³

Tefsirin Tedvin dönemi olan Tebeû't-tâbiûn döneminde yazılan tefsirlerde filolojik özelliklerinin yanı sıra Hz. Peygamber'in tefsirle ilgili rivayetleri, sahâbe ve tâbiûndan gelen sebab-i nüzûl, nesih, kırâat, fikhî rivâyetler ayrıca İsrailî rivayetler de yer almaktadır.¹⁴

Genel olarak tefsir tarihine baktığımızda mevdi'î (konumlu) tefsir ve mevdu'î (konulu) tefsir olarak ikiye ayrılmıştır: Mevdi'î (konumlu) tefsir, her âyetin Kur'ân-ı Kerîm'deki tertip gözetilerek tefsir edilmesidir. İcmâlî tefsir ve tafsili tefsir olarak ikiye ayrılır;

İcmâlî tefsir, kısa ve öz bir şekilde hazırlanan tefsir çalışmasıdır. Tafsili tefsir ise ayrıntılı açıklamaların bulunduğu tefsir çalışmasıdır. Tafsili tefsir de rivâyet tefsiri ve dirâyet tefsiri olarak kendi arasında ikiye ayrılır;¹⁵ Rivâyet tefsiri yapan müfessir Kur'ân-ı Kerîm, sünnet, sahâbî, tâbiûn ve selefin görüşlerinin yanı sıra Arap dili ve şiirini de esas alarak tefsir çalışmasında bulunur.¹⁶ Dirâyet tefsirinde ise müfessir İslam dininin ana kaynaklarını kullandıktan sonra kendi görüşlerine de yer verir. Dirâyet tefsiri; mezhebi tefsir, işârî tefsir, fikhî tefsir, fenni tefsir, ictimâî tefsir olarak altı kısma ayrılır.

Mevdu'î (konulu) tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'deki bir konunun kapsamlı bir şekilde incelenme çalışmasıdır.¹⁷

¹² Muhammed Hüseyin Zehebî, *et-Tefsîr ve 'l-Müfessirûn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.), 1/49-50; Demirci, *Tefsir Tarihi*, 77-84.

¹³ Zehebî, *et-Tefsîr ve 'l-Müfessirûn*, 1/128-129; Demirci, *Tefsir Tarihi*, 91-102.

¹⁴ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 107-114.

¹⁵ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 35-75.

¹⁶ Zehebî, *et-Tefsîr ve 'l-Müfessirûn*, 1/18.

¹⁷ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 43-75.

2.1.1. Tanımı

Hız. Peygamber ile başlayan tefsir çalışmaları sonraki yıllarda farklı yaklaşımlarla sürdürülmüştür. Müslüman âlimler, Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anlama yolunda çeşitli tefsir çalışmalarında bulunmuşlardır. Bunlardan biri de yukarıda değindiğimiz gibi "et-Tefsiru'l-Mevdûi" yani konulu tefsir metodudur.

Batı'da 'thematic interpretation/commentary' ismi ile bilinen 'konulu tefsir' ¹⁸ ülkemizde "Parçacı Tefsir, Mevziî Tefsir, Tezciî Tefsir, Atomik Tefsir, Sentetik Tefsir, Müselsel/Seri Tefsir, Bütünsel/Tevhidi Tefsir vb." farklı isimlerle de anılmaktadır.¹⁹

Istılâhî anlamı için herhangi bir konunun Kur'ân-ı Kerîm'in bütünlüğü içerisinde ele alınması ve ilgilendiği konuya ait bütün âyetleri toplayıp nüzûl sırası göz önünde bulundurularak Kur'ân-ı Kerîm'in maksadının anlaşılması ya da bir konu veya kavramın Kur'ân-ı Kerîm'in bütünü veya herhangi bir sûresi çerçevesinde günlük hayata tatbik yönteminin araştırılması şeklinde tanımlar yapılmaktadır.²⁰ Şahin Güven *Konulu Tefsir Metodu* isimli eserinde konulu tefsirin birçok tanımına yer verdikten sonra konulu tefsir'in genel bir tanımını şöyle yapmaktadır: "Kur'ân'ın bütünü veya herhangi bir sûresi çerçevesinde, temel ilke ve hedeflerine uygun olarak Kur'ân'ın kendi bütünlüğü içerisinde, konularını ve pratik hayata tatbik yöntemini araştıran bir ilimdir."²¹

Konulu tefsir çalışmaları; sosyal adalet gibi toplumsal bir sorunu, helâk edilen kavimler gibi tarihi bir problemi veya nâsih-mensûh gibi metodolojik bir tartışmayı ele alabilir. ²² Konulu tefsir yapılırken öncelikle konu seçimi ve kapsamı belirlenir. Daha sonra konuya dahil olan âyetler nüzûl tertibine göre ele alınıp, kavramların semantik tahlili yapıp konu ana ve alt başlıklara ayrılarak incelenir ve ayrıca konuyla bağlantılı hadislere de yer verilmeye çalışılır.²³ Konulu tefsirde takip edilecek yöntem, konuyla uzaktan yakından alakalı olan bütün âyetleri nüzûl

¹⁸ Esra Gözeler, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, ed. İsmail Albayrak - Mehmet Akif Koç (Ankara: Otto Yayınları, 2013), 233.

¹⁹ Bilal Deliser, "Tefsir Tarihine Konulu Yönelişler ve Konulu Tefsir -Eleştirel Yaklaşım-", *Universal Journal of Theology* 3/1 (2018), 28.

²⁰ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 79.

²¹ Şahin Güven, *Konulu Tefsir Metodu* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2019), 51.

²² Mesut Okumuş vd., *Tefsir El Kitabı*, ed. Mehmet Akif Koç (Ankara: Grafik Yayınları, 2012), 222.

²³ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'ın Konulu Tefsiri -Konulu Tefsire Duyulan İhtiyaç ve Konulu Tefsirde Yöntemler", *Hikmet Yurdu* 2/3 (2009), 127.

sebeplerini de dikkate alarak bir araya getirmek olacaktır.²⁴ Konulu tefsir çalışmalarında aynı kelimenin değişik yerlerde farklı anlamlarda kullanılması sebebiyle kelimelerin etimolojik yapıları da dikkate alınmaktadır.²⁵

2.1.2. Çeşitleri

Konulu tefsirin; 1) Kur'ân eksenli konulu tefsir, 2) Sûre eksenli konulu tefsir, 3) Âyet eksenli konulu tefsir olarak üç şekilde taksimatı yapılmaktadır:

Kur'ân eksenli konulu tefsir; konu tefsiri ve kavram tefsiri olarak ikiye ayrılmaktadır.

- a. Konu tefsiri, İslam'ın ana kaynakları çerçevesinde çalışma alanı ile ilgili tüm âyetler bir araya getirilerek ana ve alt başlıklar altında konu üzerinde çalışma yapılmasıdır.
- b. Kavram tefsiri, kavramın türevleri sözlük ve ıstılâh anlamları ve âyetlerin bağlamı incelenerek çalışma yapılmasıdır.²⁶

Sûre eksenli konulu tefsir; âyetlerin sebebi nüzûlünü dikkate alarak sûrenin konularını temel hedefi ışığında bütüncül bir bakış açısıyla inceleme çalışmasıdır. Tek konulu sûre tefsiri ve çok konulu sûre tefsiri olarak ikiye ayrılmaktadır:

Tek konulu sûre tefsiri çalışması, İhlas sûresi ve Tebbet sûresi gibi tek bir sûreden hareketle yapılan çalışmadır. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir yerde geçen konu esas alınarak da tek konulu sûre tefsiri çalışması yapılabilir. Örnek olarak Ahzab sûresinde bahsedilen evlat edinme meselesi verilebilir. Çok konulu sûre tefsir çalışması ise sûrenin hedeflerini belirttikten sonra birbiriyle ilişkili olan konuları inceleyip bütüncül bir bakış açısıyla sûreye yaklaşma çabası olarak nitelenebilir.²⁷

Kısaca sûre çerçeveli konulu tefsir, sûrenin tüm konularını inceleyen ve sûrenin hedefleri göz önünde bulundurularak, etimolojik araştırmaları yapıldıktan sonra, nüzûl sebepleri ve bağlamı dikkate alınarak, ilgili sûreyi bütüncül bir bakış açısı ile tefsir etme çalışması olarak da tanımlanmaktadır.

²⁴ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 19.

²⁵ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 136.

²⁶ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 98-104.

²⁷ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 104-113.

Âyet eksenli konulu tefsir çalışması ise tek bir âyeti esas alarak yapılan çalışmalardır. Âyetü'l Kürsî hakkında yazılan eserler gibi.²⁸

Konulu tefsir uygulamasını kavram, konu ve sûre çerçevesi içerisinde üç başlık altında ele alanlar da bulunmaktadır.²⁹

Yirmi üç yıl süresince peyderpey nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinde işlenen aynı konular farklı zamanlarda farklı sûrelerde geçmektedir. Aynı konu, bazı âyetlerde özet olarak bahsedilmekte, bazı âyetlerde ise detayları ile verilmektedir.³⁰ Konulu tefsir yönteminde konuya dair tüm âyetler bir arada görüldüğü için Kur'ân-ı Kerîm'in o konudaki maksadına daha kolay ulaşılabilir. Bu tefsir çağımız insanına zaman kazandıracak klasik tefsire alternatif olarak geliştirilen Kur'ân-ı Kerîm'i anlama ve hayata aktarma amacı taşıyan bir yöntemdir.

Âyetlerin bulundukları yerlerin tevkîfî olması sebebiyle klasik tefsirin hareket noktası âyetlerin metni iken, konulu tefsirde konuyla ilgili olan âyetler bir araya getirilerek hareket noktası âyetler olmaktadır.³¹

Kur'ân-ı Kerîm'in bütün konularının ele alındığı bir tefsirin henüz yazılmadığı iddia edilse de³² Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in bütün konularını ele alan "Hayat Rehberi Kur'ân" ismiyle 2021 yılında bir çalışma yayınlanmıştır.

Biz de Şuarâ sûresini "sûre çerçeveli konulu tefsir metodu" olarak ele alıp bütün boyutları ile incelemeyi hedefleyen bir çalışma yaptık. Bu çalışma söz konusu sûrenin konuları, kapsamı ve hedefleri hakkında detaylı bilgilere ulaşmamızı sağlayacaktır.

2.1.3. Tarihçesi

Kur'ân-ı Kerîm'in ilk müfessiri Hz. Peygamber olması sebebiyle konulu tefsirin ilk örneklerini Hz. Peygamber döneminde görmek mümkündür. Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirini konulu tefsirin ilk aşaması olarak görebiliriz. Örneğin *"İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya"*³³ âyeti inince, bu hususta endişelenen sahâbe Hz. Peygamber'e gelerek, "Hangimiz imana zulmü karıştırmıyor

²⁸ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 112; Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 137.

²⁹ Gözeler, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, 234.

³⁰ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 61.

³¹ Gözeler, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, ed. İsmail Albayrak - Mehmet Akif Koç, 61-243.

³² Demirci, *Tefsir Tarihi*, 193.

³³ Bkz. el-En'âm, 6/82.

ki?” demişler, bunun üzerine o, “Siz Lokman'ın oğluna söylediği '*Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür.*'³⁴ sözünü işitmiyor musunuz?” diyerek burada kastedilen zulmün “şirk” olduğu açıklamasını yapmıştır.³⁵ Bu hususa başka bir örnekte yine En'âm sûresinin;

Hz. Peygamber'in “Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.”³⁶

âyetini Lokman sûresinin “*Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.*”³⁷ âyeti ile açıklamaktadır.³⁸

Kur'an'ın Kur'an'la tefsirine dair örnekler, sahabe devrinde de görülmektedir. Mesela Hz. Ömer, Tekvîr sûresindeki “*Ruhlar (bedenlerle) birleştirildiğinde,*”³⁹ âyetini Sâffât sûresinin “*(Allah, meleklerine emreder:) Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış oldukları putlarını toplayın. Onlara cehennemin yolunu gösterin. Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler!*”⁴⁰ âyeti veya Vâkıa sûresinin “*Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman,*”⁴¹ âyetiyle açıklamaya çalışmaktadır.⁴² Hasan b. Ali (ö. 49/669) de Burûc sûresinin “*(o günde) tanıklık edene ve edilene andolsun ki*”⁴³ âyetini Nisâ sûresinin “*Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!*”⁴⁴ âyeti ve Hûd sûresinin “*O gün bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür ve o gün (bütün mahlûkatın) hazır bulunduğu bir gündür.*”⁴⁵ âyeti ile açıklamaktadır.⁴⁶

³⁴ Bkz. Lokmân, 31/13.

³⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422). “Tefsîr”, (Lokman) 1.

³⁶ el-En'âm, 6/59.

³⁷ Lokmân, 31/34.

³⁸ Buhârî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 65.

³⁹ Bkz. et-Tekvîr, 81/7.

⁴⁰ es-Sâffât, 37/22.

⁴¹ Bkz. el-Vâkıa, 56/7.

⁴² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 17/69.

⁴³ Bkz. el-Burûc, 85/3.

⁴⁴ en-Nisâ, 4/41.

⁴⁵ Bkz. Hûd, 11/103.

⁴⁶ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/130.

Sonraki dönemlerde de Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri devam etmiştir. Hatta klasik tefsirlerin mukaddimelerinde Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri en sağlıklı tefsir yöntemi olarak ifade edilmektedir. Örneğin İbn Kesîr, tefsirinin mukaddimesinde Kur'ân-ı Kerîm tefsirinin en güzel yolunun Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmek olduğunu ifade etmektedir.⁴⁷

Yapılan çalışmalar dikkate alındığında yeni bir yöntem olmadığı açıkça görülen⁴⁸ ve başlangıcı Hz. Peygamber'e kadar uzayan konulu tefsirin metodik anlamda isimlendirilerek ekol haline gelmesi yirminci yüzyılda gerçekleşmiştir.⁴⁹ Çağdaş dönemde bilinen anlamıyla ilk olarak Ezher Üniversitesi Usûlüddin Fakültesi Tefsir Bölümü'nde konulu tefsir başlığı ile bir ders ihdas edilmiş gerekçe olarak da klasik tefsirlerin günümüz müslümanlarının sorunlarına çözüm getirebilecek bir yöntemden uzak olması gösterilmiştir.

Literatür anlamını her ne kadar çağdaş dönemde kazansa da erken dönem tefsir geleneğinde yerini bulmak mümkündür. Örnek olarak Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) "*Tefsîrû'l-hamsi mi'e âye mine'l-Kur'ân*" eseri buna örnek olarak verilmektedir.⁵⁰ Daha sonraki süreçte İslam fakihleri bir hüküm vermek için konu ile alakalı olan tüm âyetleri bir araya getirerek görüşlerini ifade etmişlerdir.⁵¹ Onlar ilgili bütün âyetleri incelemiş, hadisler ve sahabe sözlerini de dikkate alarak bu alandaki çalışmalara katkı sağlamışlardır. Bu anlamda ahkâm tefsiri çalışmaları ilk konulu tefsir çalışmaları olarak kabul edilebilir. Neticede İslam fakihleri tüm âyetleri bir arada görerek Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet ışığında konuya bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmış ve daha sağlıklı neticelere ulaşabilmişlerdir. Örnek olarak kıyâm ve kırââtla ilgili âyetleri "salat" başlığı altında incelemişlerdir. Bu tür çalışmalar konulu tefsir için uygun bir alt yapı oluşturmaktadır. Ulûmu'l Kur'ân başlığındaki Katâde İbn Diâme'ye ait *en-Nâsih ve'l Mensûh* ve Ebû Ubeyde Ma'mer İbn el-Müsennâ'ya ait *Mecâzu'l Kur'ân* gibi eserler yine bu kapsamdadır.⁵²

⁴⁷ İbn Kesîr, *Tefsiri İbn Kesîr*, 2/9.

⁴⁸ Abdülkerîm Seber, "Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri", *DEÜİFD* 30/ (2009), 160.

⁴⁹ Okumuş vd., *Tefsir El Kitabı*, 219.

⁵⁰ Gözeler, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, 235.

⁵¹ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 65.

⁵² Bkz. Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 88.

İhtisaslaşma döneminde ise konu daha detaylı bir şekilde incelenerek istikra yöntemi ile maksada ulaşılmasında kolaylık sağlanmıştır.⁵³

Çağdaş dönemde konulu tefsir kavramını ilk kimin kullandığı ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Muhammed Abdullah Dirâz (1894-1958) ve Mahmûd Şeltût (1893-1963) tarafından veya Ezher Üniversitesi öğretim üyelerinden Ahmet es-Seyyid el-Kûmî (1915-1989), Muhammed Ahmed el-Kâsımî tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir. Emîn el-Hûlî (ö.1966) de konulu tefsirin en önemli temsilcileri arasında gösterilmektedir. Ondan sonra eşi ve öğrencisi olan Âişe Abdurrahmân (ö.1998) tematik yaklaşımı sürdüren şahsiyetlerden birisidir. Konuya ilişkin Fazlurrahmân (ö.1988), Muhammed el-Gazzâlî'nin (ö.1996) de çalışmaları bulunmaktadır. Hasan Hanefî (1935-2021) de yine konulu tefsirin savunucuları arasında gösterilmektedir.⁵⁴ Dirâyet tefsirine dahil edilen bu tefsir yöntemi son yıllarda en çok çalışılan konular arasındadır.⁵⁵

Konulu tefsir çalışmasında konu seçimi yapılırken kişi veya toplum için en yararlı konu seçilmelidir. Bu bağlamda konu seçimi en mühim meseledir. Kur'ân-ı Kerîm'deki tüm âyetler birbiri ile bağlantılıdır. Hangi âyetin hangi konu kapsamına alınacağı önem arz etmektedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in temel konularının ne olduğu konusunda müfessirler arasında bir ittifak da bulunmamaktadır.⁵⁶

Örneklerini Hz. Peygamber ve sahabede de gördüğümüz konulu tefsire yapılan eleştirilerin kaynağı; konulu tefsirin tanımı ve kapsamıyla ilgilidir. Konulu tefsiri uygularken karşılaştığımız problemlerden biri de bir âyetin birkaç konuda delil olabilme meselesidir.⁵⁷ Konulu tefsire yöneltilen eleştirilerden bir diğeri de bulunduğu yerden alınan âyetlerin metinsel bağlamlarının kopması⁵⁸ neticesinde bu âyetlerde anlam kaymalarına neden olma ihtimalinin bulunmasıdır.⁵⁹ Yine söz konusu yönteme, nüzûl sürecine göre âyetlerin ele alınmasında her ne kadar âyetlerin tarihsel bağlamı dikkate alınsa da metinsel bağlamının göz ardı edildiği yönünde

⁵³ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 89.

⁵⁴ Gözeler, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, 236-241.

⁵⁵ Seber, “Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri”, 140.

⁵⁶ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 213.

⁵⁷ Bkz. Seber, “Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri”, 141-157; Deliser, “Tefsir Tarihine Konulu Yönelişler ve Konulu Tefsir -Eleştirel Yaklaşım-”, 35.

⁵⁸ Gözeler, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, 242.

⁵⁹ Okumuş vd., *Tefsir El Kitabı*, 223.

eleştiriler yöneltilmektedir.⁶⁰ Böylece tarihi bağlamı dikkate alınsa bile önceki ve sonraki âyet ile bağlantısı sağlanamadığı için metindeki kontekstten kopabilme ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca bu yöntemin klasik tefsir çalışmalarının aksine öznelliği ağır bastığı söylenmektedir.⁶¹

Kur'ân-ı Kerîm'deki sûreler mushaf tertibine göre sıralandığından klasik tefsir kitapları bu sıralamayı esas almışlardır. Konulu tefsir yöntemi ise Kur'ân-ı Kerîm'in tevkîfî olan bu sıralamasını esas alamadığı için eleştirilmektedir. Ancak geçmişte sahâbîlerin özel mushafları, ahkâm tefsirleri, ilmî tefsirler gibi tertibe uymayan örnekler de mevcuttur.⁶²

Sûre eksenli konulu tefsir çalışmalarında ise bir sûrede anlatılan bir konunun diğer sûrelerde de bulunması sebebiyle bu tefsir çalışmalarının Kur'ân-ı Kerîm'in maksadını yansıtmadığı yönünde eleştiriler almaktadır.⁶³ Nitekim Seber, Kur'ân-ı Kerîm'in baştan sona bu yöntem çerçevesinde tefsirinin zaruri bir ihtiyaç olmadığını söylemekle birlikte tebliğ çalışmalarında oldukça faydalı bir yöntem olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Seber, konulu tefsirin kapsamındaki sıkıntının içeriğinin net bir şekilde belirlenmesiyle aşılabileceğini; Garîbû'l-Kur'ân, Esbâb-ı Nüzûl, Kur'ân'da din vb. çalışmaları özel tefsirler olarak değerlendirmenin mümkün olabileceğini bunların birer ansiklopedik çalışmaya benzediğini ifade etmektedir.⁶⁴ Garîbû'l Kur'ân, Eşbâh ve'n-Nezâ'ir kitaplarında kavramlar dilbilimsel olarak incelenmiş fakat ayetlerin bağlamından bahsedilmemiştir.⁶⁵

Mevdûi (Konulu) tefsir ekolünün meşhur müfessirleri ve eserlerinden bazıları şunlardır;

Mustafa Müslim'in *Mebâhis fi Tefsîri'l-Mevdûi*, Muhammed Hicâzî'nin *et-Tefsîru'l-Mevdûiyye fi'l-Kur'ân-ı Kerîm*, Cemal Umerî'nin *Dirâsât fi't-Tefsîri'l-Mevdûi*, Muhsin Demirci'nin *Konulu Tefsire Giriş* ve Şahin Güven'nin *Konulu Tefsir Metodu*⁶⁶

⁶⁰ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 110.

⁶¹ Deliser, “Tefsir Tarihine Konulu Yönelişler ve Konulu Tefsir -Eleştirel Yaklaşım-”, 35.

⁶² Seber, “Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri”, 140.

⁶³ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 110.

⁶⁴ Seber, “Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri”, 145-161.

⁶⁵ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 131.

⁶⁶ Okumuş vd., *Tefsir El Kitabı*, 223.

2.1.4. Önemi

Yukarıda bahsedilen konulu tefsir yöntemine getirilen eleştirilerin yanında bu yöntemin birçok faydasının da olduğu ileri sürülmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'deki hem sûreler hem de âyetler temalarına göre ayrılmamıştır. Dolayısıyla da modern dönemde âyetleri tematik olarak incelemenin yararlı olacağı düşünülmektedir.⁶⁷

Araştırmacılar Kur'ân-ı Kerîm'in müslümanların hayatlarına yeniden kılavuzluk etmesi için konulu tefsirin gerekli olduğu kanaatindedirler.⁶⁸ Konulu tefsir çalışmasında gaye, Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını konularına ayırmak değil onun rehberliğinde konuları anlamaya çalışmak olmalıdır.⁶⁹

Âyetlere bütüncül yaklaşım, ilk bakışta ihtilaf gibi görünen kısımları netleştirmek için elverişli bir yöntem olarak görülmektedir. Tefsir çeşitlerindeki bazı farklılıkları inceleyecek olursak, teczii/atomik/parçacı tefsirde araştırmacı, kelimeleri sözlük anlamları ile inceleyerek anlamlandırmaya çalışır, sırasıyla her âyet için bir şeyler söyleme zorunluluğu hisseder. Konulu tefsir ile ilgilenen müfessir ise sadece çalıştığı konuyla alakalı olan kısımlar ile ilgilendiği için daha aktif bir pozisyonda bulunarak gündelik yaşamına ışık tutacak prensipler elde eder. Ayrıca konulu tefsir çalışması yapan bir müfessir, herhangi bir konu ile ilgili tüm âyetleri bir arada görerek hermaneutik okuma yapması nedeniyle kendi fikirlerini eklemesi asgari düzeyde olacağı için konuya daha objektif olarak yaklaşabilir. Bu çalışma ile Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine yöneltilen soru ve eleştirilere bu metot sayesinde daha doyurucu yanıtlar verilebilir.⁷⁰ Konulu tefsir yöntemi, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin maksadını kavrayıp amacına uygun bir şekilde insanların istifadesine sunulması açısından İslam davetçilerinin de ziyadesi ile faydalanacağı düşünülen bir yöntemdir.⁷¹ Âyetin ilgili olduğu konuyu bilmek, âyetin daha iyi kavranmasını sağlamaktadır. Böylece bu yöntem ile yapılan tefsir, günümüz insanının Kur'ân-ı Kerîm idrakine katkı sağlayabilmektedir.

⁶⁷ Gözeler, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, 233.

⁶⁸ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 75.

⁶⁹ Deliser, "Tefsir Tarihine Konulu Yönelişler ve Konulu Tefsir -Eleştirel Yaklaşım-", 33.

⁷⁰ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 152.

⁷¹ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, 97.

Sûre çerçeveli konulu tefsir ise bize o sûrenin hedefinin belirlenmesinin yanı sıra sûre ile ilgili tüm ayrıntıları bir araya getirmesi sebebi ile bu konuda bilgi sahibi olmak isteyenler için oldukça faydalı bir yöntemdir.⁷² Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri peyderpey inmesine rağmen muhteva açısından birbiriyle son derece uyumlu olup âyetler arasında fikrî bütünlük bulunmakla birlikte,⁷³ tüm sûrelerin konularının tek ortak hedefi vardır.⁷⁴ Nitekim tefsir tarihi incelendiğinde de sûrelerin belli bir muhatap ve konu üzerinden okunduğu görülmektedir.⁷⁵

Zamanımızda konulu tefsir ile ilgilenen bir araştırmacı etimolojik çalışmanın yanı sıra kavramın tarihsel bağlamı ile önceki ve sonraki âyetlerle olan ilişkisini de tespit ederek tümevarım yöntemi ile daha doyurucu bir içerik elde etmektedir. Bir okurun Allah'ın muradını merak ettiği bir konuda, ilgili tüm âyetleri okuması gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona okuma fırsatı bulamadığı durumlarda konulu tefsir çalışması okurun imdadına yetişecektir. Günümüz insanının günlük hayatta karşılaştığı sorunlara Kur'ân-ı Kerîm'in getirdiği çözümler, konulu tefsir çalışmaları ile daha hızlı ve net olarak ortaya çıkacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'in maksadını bütüncül bir bakış açısıyla kavrayan insan, gündelik hayatında da Kur'ân-ı Kerîm esaslarını dikkate alarak yaşamını sürdürecektir.⁷⁶

Nihayet, konulu tefsirin önemi ve yararları kısaca şu şekilde özetlenebilir: Müfessiri çalıştığı konu ile ilgili tam bir fikir sahibi olduğu için hataya düşmekten ve taassuptan koruması, çağımız insanına Kur'an'ın mesajını ulaştırmada güvenilir bir yöntem olması, Kur'an'ın yeni mucizevi yönlerini açığa çıkarmaya imkân vermesi, müfessire bütüncül ve kapsamlı bir bakış açısı kazandırması, yeni Kur'anî araştırmalara imkân hazırlaması, kavramsal çalışmalara yön vermesi, araştırmacının maksada ulaşmasında pratik bir yöntem olması, çağdaş İslami eğitim-öğretim modeli oluşturulmasına katkı sağlaması ve Kur'an'a yöneltilen şüphe ve itirazlara kapsamlı cevap verebilme imkânı sağlamasıdır.⁷⁷

⁷² Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 28.

⁷³ Seber, "Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri", 155.

⁷⁴ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 161.

⁷⁵ Faruk Çelik, *Câmi 'u'l-Beyân'da Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerinin "Yeni Bir Yaklaşım" Açısından İncelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 165-167.

⁷⁶ Bkz. Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 88-89, 104, 110, 119, 132.

⁷⁷ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, 101-121.

2.2. Şuarâ Sûresi ile İlgili Temel Bilgiler

2.2.1. Sûrenin ismi ve âyet sayısı

Şuarâ, "şairler" anlamında olup kâfir ve mümin şairler arasında karşılaştırma yapması nedeniyle adını iki yüz yirmi dördüncü âyette geçen aynı kelimedenden almaktadır: وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُنُ "Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar." Sûrede Hz. Muhammed'e şair Kur'ân-ı Kerîm'e şiir iftirası atan müşriklerin iddiaları çürüten deliller sunulmaktadır.⁷⁸ Şuarâ sûresinin ismi Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692) ve İbn Abbas'tan gelen rivayetlerde "sûretü's-Şuarâ" olarak geçmektedir. Sûrenin tevkîfî isminin yanı sıra ictihadî isimleri de bulunmaktadır. "Ta-sin-mim, Ta-sin-mim eş-Şuarâ, ve Sûretü'l-Câmia" bunlardandır. Sûrenin adını Abdullah b. Mesud "Ta-sin-mim eş-Şuarâ" şeklinde, İbn Abbas "Tavasim" diye, Sehâvî *Cemâlü'l-Kurrâ* ve *Kemâlü'l-İkrâ* eserinde "Ta-sin-mim" şeklinde zikretmişlerdir. İmam-ı Malik'in sûreyi "Câmia" diye isimlendirdiğini İbn Kesîr, Süyûtî, Âlûsî, Kâsımî de tefsirlerinde zikretmişlerdir. İbnü'l-A'râbî'nin *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı eserinde sûrenin ismi "el-Hadîa" olarak geçmektedir. Bu ifadenin "el-Câmia"nın yanlış yazımından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bikâî ise *Nazmü'd-Dürer* isimli eserinde Şuarâ sûresini "ez-Zulle" şeklinde isimlendirmiştir.⁷⁹

Şuarâ sûresi mushaf tertibine göre yirmi altıncı sûre, nüzul sırasına göre kırk yedinci sûre olup, iki yüz yirmi yedi âyetten oluşmaktadır.⁸⁰ Tâbersî (ö. 620/1223) Kûfî, Şâmî ve Medenî mushafların dışında Şuarâ sûresinin iki yüz yirmi altı âyet olduğunu ifade etmektedir.⁸¹ Şuarâ sûresi Vâkıa sûresinden sonra nazil olmuş, Mekkî bir sûredir.⁸² Bakara sûresinden sonra, âyet sayısı en fazla olan sûredir. Fasılları dört âyette geçen اسْرَائِلْ kelimesi hariç م ve ن harfleridir.⁸³

⁷⁸ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* (Beyrut: Dârü'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981), 2/374.

⁷⁹ Münir Muhammed Nasır ed-Dûsuri, *Esmâü's-Suveri'l-Kur'ân-ı Kerîm ve Fedâilüha* (Riyad: Dâru İbni'l-Cevzi, 1426), 288-290.

⁸⁰ Ömer Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'ân-ı Kerîm* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 3/589.

⁸¹ Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr* (Dârü's-Selâm, 1991), 7/3901.

⁸² Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl* (Kahire: Matbaatü'l-İstikame, 1946), 3/298.

⁸³ Bkz. eş-Şuarâ, 26/17, 22, 59, 197.

2.2.2. Sûrenin esbâb-ı nüzûlu

Müşriklerin Hz. Peygamber'e şair, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine şiir iftirası atmaları sebebiyle bu sûre nâzil olmuştur.⁸⁴

Müfessirlerin çoğunluğunun görüşüne göre Şuarâ sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. Mukâtil (ö. 150/767) sadece عَلَّمُوا بَنِي إِسْرَآئِيلَ “Benî İsrail bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?”⁸⁵ âyetinin Medine'de indirildiğini söylemektedir. İbn Abbas (ö. 68-687-88) ve Katâde (ö. 117/735) de “Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar.”⁸⁶ âyeti ve sonrasındaki dört âyetin Medine'de indirildiğini ifade etmektedir.⁸⁷ Ayrıca bu sûrenin, Vâkıa sûresinden sonra Neml sûresinden önce nâzil olduğu da ifade edilmektedir.⁸⁸

Mekkî bir sûre olan Şuarâ sûresi, Mekkî sûrelerin karakteristik özelliklerini taşımaktadır.⁸⁹ Son dört âyetinin Medenî olduğunu söyleyen müfessirler olsa da elde edilen deliller, sûrenin tamamının hicretten altı veya yedi sene önce Mekke'de nâzil olduğunu göstermektedir.⁹⁰ Nitekim إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ “Bunda elbet (alınacak) büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler. Şüphesiz rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.”⁹¹ âyetlerinin sûre içerisinde sekiz kez geçmesi, Peygamberlerin kavimlerine söyledikleri ve aldıkları cevapların benzerliği toplu halde nâzil olma olasılığını artırmaktadır.⁹²

Sûrenin tamamının ne zaman ve hangi ortamda indirildiği ile ilgili sebep-i nüzul rivayetleri olmasa da sûrenin bazı âyetleri ile ilgili sebep-i nüzul rivayetleri

⁸⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/374.

⁸⁵ eş-Şuarâ, 26/197.

⁸⁶ eş-Şuarâ, 26/224.

⁸⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mübeyyin limâ Tezammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân* (Beyrut: Müessserü'r-Risale, 2006), 16/5.

⁸⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 4/142.

⁸⁹ Muhsin Demirci, *Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2017), 2/438.

⁹⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), 2/740.

⁹¹ eş-Şuarâ, 26/8, 67, 103, 121, 139, 158, 174, 190.

⁹² Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri* (Ankara: Fecr Yayınları, 2006), 1/403.

bulunmaktadır. Bu ayetlere ve bu ayetlerle ilgili sebeb-i nüzul rivayetlerine sırasıyla yer verelim.

“*(Önce) en yakın akrabaları uyar.*”⁹³ âyeti inince Hz. Peygamber, Mekkelileri İslâm’a davet etmeye başladı.

Bir gün Safâ tepesine çıkarak, “Ey Fihroğulları! Ey Adîoğulları!” diye, oymak oymak bütün Kureyş soylarına seslendi. Bunun üzerine herkes toplandı. Hatta bu çağrıyı duyup da gelemeyecek olanlar, toplantıda ne olacağını öğrenmek için birer elçi gönderdiler. Kureyş’le birlikte Ebû Leheb de geldi. Toplandıklarında Hz. Peygamber, onlara şöyle bir konuşma yaptı: “Ey Kureyş! Haydi, bana görüşünüzü söyleyin! Ben size, “Şu vadide birtakım düşman süvarileri vardır, sizin üzerinize baskın yapmak istiyorlar!” diye haber versem bana inanır mısınız?” Topluluğun cevabı; “Evet inanırız. Biz senden sadece doğruluk gördük.” şeklinde oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber; “O hâlde ben size şiddetli bir azabın önünde (onu haber veren) bir uyarıcıyım.” deyince, Ebû Leheb, “Yazıklar olsun sana! Bizi bunun için mi buraya topladın?” dedi ve sonra ayağa kalktı. Bunun üzerine, Tebbet (Mesed) sûresi indirildi.⁹⁴

İbn Cüreyc’den gelen rivayette; “*(Önce) en yakın akrabaları uyar.*”⁹⁵ âyeti nazil olunca Hz. Peygamber uyarmaya ehl-i beyti ve ailesi ile başladı da bu diğer Müslümanlara ağır geldi. İşte bunun üzerine Allah Teâlâ; *وَإِخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ* “Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir.”⁹⁶ âyetini indirdi.⁹⁷

İbn Abbas ve Dahhak’tan gelen rivayetlerde, Resulullah zamanında biri ensardan biri başka bir kabilede iki şair karşılıklı olarak birbirlerini hicvediyorlardı. Her birini etrafında da kavimlerinin sefihleri bulunuyordu. Taberî bunun üzerine *وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ* “Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar.”⁹⁸ âyetinin indirildiği rivayetine yer verir.⁹⁹

Bir adam Peygamber Efendimiz’e (s.a.v.) gelerek, “Allah Teâlâ şiiir hakkında bildiğin âyeti indirmiştir, sen bu konuda ne dersin?” diye sormuş, bu soruya Hz. Peygamber, “*Hiç şüphesiz mümin (hem) kılıcı, (hem de) dili ile cihad eder.*”¹⁰⁰ diye buyurmuştur.

Temim ed-Dârî’den gelen rivayette *وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ* “Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar.”¹⁰¹ âyeti inince Hassân b. Sâbit (ö. 60/680), Abdullah b. Revâha (ö. 8/629) ve Kâ’b b. Mâlik (ö. 50/670) Hz. Peygamber’e ağlayarak geldiler ve “Ey Allah’ın elçisi, elbette Allah, bu âyeti indirirken bizim şair olduğumuzu biliyordu,” diye sızlandılar da bunun üzerine yüce Allah *كَثِيرًا اللَّهُ كَثِيرًا* “Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah’ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüş (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.”¹⁰² âyetini indirdi. Hz. Peygamber de onları

⁹³ eş-Şuarâ, 26/214.

⁹⁴ Ayrıca bkz. Buhârî, “Tefsîr”, (Şuarâ) 2.

⁹⁵ eş-Şuarâ, 26/214.

⁹⁶ eş-Şuarâ, 26/215.

⁹⁷ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî et Taberî, *Câmi’u l-Beyân an Te’vil-i Âyi l-Kur’ân* (Mekke: Darü’t-Terbiye ve’t-Tûras, ts.), 19/411.

⁹⁸ eş-Şuarâ, 26/224.

⁹⁹ et-Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, ts., 19/416.

¹⁰⁰ İbn Hanbel, III, 456.

¹⁰¹ eş-Şuarâ, 26/224.

¹⁰² eş-Şuarâ, 26/227.

çağırarak bu ayeti okudu. Taberî bu âyetin Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve bu şairlerin özelliğini taşıyan şairler hakkında indiğini söylemektedir.¹⁰³

Medine'de indirildiği ile ilgili İbn Abbas ve Katade'den gelen rivayetler olsa da yukarıda verdiğimiz bilgilere dayanarak iki yüz yirmi dördüncü âyetin Mekke'de indiği ama hükmünün genel olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Medine'deki şairleri de kapsadığını ifade edebiliriz. Nitekim İbn Kesir de, Şuarâ sûresinin son dört âyetinin Medenî olduğu ile ilgili iddialara benzer açıklamalar yapmaktadır.¹⁰⁴

2.2.3. Sûrenin içeriği

Bakara ve Âl-i İmrân sûresi hariç heca harflerinin olması, "Ey iman edenler" hitabının olmayışı, Bakara sûresi hariç kıssalardan bahsetmesi, ﴿﴾ lafzının bulunması gibi hususlar, Mekkî sûrelerin genel özellikleri olarak belirtilmektedir. Ayrıca Mekkî sûrelerde putperestlerin inançları ile ilgili konular işlenerek onlara tevhid inancını ispat eden çeşitli deliller sunulmaktadır. Nitekim Mekkî bir sûre olan Şuarâ sûresi de hurûf-ı mukattaa ile okunacak olan âyetlere dikkat çekmekte ve Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağını açıklayarak başlamaktadır. Bilindiği üzere bir sözün değeri onu ifade edenin değeri nisbetinde kıymetlidir.¹⁰⁵ Neticede Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağının yüce yaratıcıya dayanması onu en kıymetli kitap yapmaktadır.

Sûrenin girişinde Hz. Peygamber kendisine şiddetli muhalefet gösteren müşriklere karşı duyduğu üzüntü nedeniyle teselli edilmekte, devamında geçmiş peygamberlerden kısa kesitler verilerek benzer hadiselerin onların başlarına da geldiği ifade edilmektedir. Bu kıssalar ile Hz. Peygamber'in sıkıntılarının hafifletilmesinin yanı sıra müşriklere de uyarı yapılmaktadır. Ayrıca insanların çoğunun iman etmeyeceği belirtilmekte, Allah'ın münkirlere galip, müminlere şefkatli olduğu vurgulanmaktadır. Yine sûrede Kur'ân-ı Kerîm'in hak kitap olduğu vurgulanarak buna dair peygamber kıssalarından birer kesit sunulmaktadır. Son kısımda ise Hz. Peygamber'den müşrik şairlerin hicivlerine aldırış etmemesi istenmektedir. Şuarâ sûresinin hem ilk hem de son kısımdan yola çıkarak sûrenin ana

¹⁰³ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, ts., 19/418.

¹⁰⁴ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dârü'l-Cil, ts.), 3/343.

¹⁰⁵ Bkz. es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/373; Mehmed Sofuoğlu, *Tefsire Giriş* (İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.), 82; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 67.

vurgusunun Hz. Peygamber'i teselli etmek ve onun gayretini güçlendirmek olduğunu ifade edebiliriz.¹⁰⁶

Şuarâ sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından indirildiği ve Hz. Peygamber'in de ilahi görev olan nübüvvet ile Allah tarafından görevlendirildiğini ispat niteliğinde başlamaktadır:

Tâ. Sîn. Mîm

Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir.

(Resûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!

Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mûcize indiririz de, ona boyunları eğilip kalır.

Üstelik (ona) «yalandır» derler; fakat alay edip durdukları şeylerin haberleri yakında onlara gelecektir.¹⁰⁷

Sonunda da aynı şekilde Hz. Muhammed'in peygamberliği, Kur'ân'ın Allah tarafından Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla indirildiği vb. ifadelerle devam ettiği görülmektedir:

Muhakkak ki o (Kur'an) âlemlerin rabbinin indirmesidir.

(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebail) uyarıcılardan olası diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir.

O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır.

Benî İsrail bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?¹⁰⁸

Dolayısıyla sûrenin başlangıcı ve sonu birbiriyle bağlantılıdır. Sûrenin büyük çoğunluğunda peygamberler ve kavimleri arasında yaşanan bir takım sorunlar anlatılarak Hz. Peygamber'den İslam davasından vazgeçmeden sağlıklı bir metot üzerine davetine devam etmesi istenmekte, muhaliflere gözdağı verilmekte ve inkârcılar esaslı bir şekilde eleştirilmektedir. Davet sürecinde, Hz. Peygamber'e dilleriyle karşı duran ve şiddetli muhalefette bulunan şairler eleştirilmekte, ona diliyle ve sanatı ile destek verenler ise methedilmektedir:

Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar.

Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?

Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüş (hangi akıbet) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Bkz. Muhammed Âbid Câbirî, *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakîm* (Beyrut: Merkezu Dirasati'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2008), 1/322.

¹⁰⁷ Bkz. eş-Şuarâ, 26/1-6.

¹⁰⁸ Bkz. eş-Şuarâ, 26/192-197.

¹⁰⁹ Bkz. eş-Şuarâ, 26/224-227.

İnsanlık tarihi Hz. Âdem'den itibaren sürekli olarak hak-bâtıl mücadelesi içinde geçmiştir. Şuarâ sûresi bu hak-bâtıl mücadelesini kıssalar yoluyla etkili bir şekilde anlatmaktadır.

Sûrede bahsedilen yedi peygamber kıssasından ilki olan Hz. Mûsâ ve kavminin kıssası elli sekiz âyetten oluşup, bu sûrede anlatılan en uzun kıssadır. Bu kıssada Hz. Mûsâ'nın; dönemin zalim, zorba ve güçlü hükümdarı, kendini ilah görme cüreti gösteren Firavun'a karşı tevhid mücadelesi anlatılır. Böylece Kur'ân-ı Kerîm'in ana teması olan tevhid, tarihten örnekler verilerek kıssalar yoluyla dikkat çekici bir üslûpla muhataplarının ibret nazarına sunulur.¹¹⁰ Mûsâ'nın (a.s.) gösterdiği mûcizelerin sihir olduğunu ileri süren Firavun'un, ülkenin en iyi sihirbazlarını biraraya getirip müsabaka yaptırması, sihirbazların yenilgiye uğrayıp, mûcize karşısında iman etmelerine rağmen, onun ve tebaasının küfürde ısrar etmelerinin sonucunda nasıl korkunç bir şekilde boğularak helâk edildikleri dile getirilir:

Hani rabbın Mûsâ'ya: O zalimler guruhuna, Firavun'un kavmine git. Hâla (başlarına gelecekten) sakınmayacaklar mı onlar? diye seslenmişti.

Mûsâ şöyle dedi: Rabbim! Doğrusu, beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum.

(Bu durumda) içim daralır, dilim dönmez; onun için Hârun'a da elçilik ver.

Onların bana isnad ettikleri bir suç da var. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum.

Allah buyurdu: Hayır (seni asla öldüremezler)! İkiniz mûcizelerimizle gidin. Şüphesiz ki, biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz.

Haydi Firavun'a gidip deyin ki: Gerçekten biz, âlemlerin Rabbi'nin elçisiyiz;

İsrailoğullarını bizimle beraber gönder.

(Kendisine Allah'ın emri tebliğ edilince Firavun) dedi ki: Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?

Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın. Sen nankörün birisin!

Mûsâ: Ben, dedi, o işi o anda sonunun ne olacağını bilmeyerek yaptım.

Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet bahşetti ve beni peygamberlerden kıldı.

O nimet diye başıma kaktığın ise, (aslında) İsrailoğullarını kendine kul köle etmendir.

Firavun şöyle dedi: Âlemlerin Rabbi dediğin de nedir?

Mûsâ cevap verdi: Eğer işin gerçeğini düşünüp anlayan kişiler olsanız, (itiraf edersiniz ki) O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir.

(Firavun) etrafında bulunanlara: İşitiyor musunuz? dedi.

Mûsâ dedi ki: O, sizin de rabbiniz, daha önceki atalarınızın da Rabbidir.

Firavun: Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir, dedi.

¹¹⁰ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine* (İzmir: Işık, 1994), 279.

Mûsâ devamla şunu söyledi: Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki), O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir.

Firavun: Benden başkasını tanrı edinirsen, andolsun ki seni zindanlıklardan ederim! dedi.

Mûsâ: Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı? dedi

Firavun: Doğru söyleyenlerden isen, haydi getir onu! diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Mûsâ asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ apaçık koca bir yılan (oluvermiş)!

Elini de (koynundan) çıkardı; o da seyredenlere bembeyaz görünen (nur saçan bir şey oluvermiş)!

Firavun, çevresindeki ileri gelenlere: Bu, dedi, doğrusu çok bilgili bir sihirbaz!

Sizi sihiriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz?

Dediler ki: Onu ve kardeşini egle ve şehirlere toplayıcı görevliler gönder;

Ne kadar bilgisi derin sihirbaz varsa sana getirsinler.

Böylece sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde biraraya getirildi.

Halka: Siz de toplanıyor musunuz (haydi hemen toplanın), denildi.

(Firavun'un adamları:) Eğer üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız, dediler.

Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a: Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi? dediler.

Firavun cevap verdi: Evet, o takdirde hiç şüphe etmeyin, gözde kimselerden de olacaksınız.

Mûsâ onlara: Ne atacaksanız atın! dedi.

Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve: Firavun'un kudreti hakkı için elbette bizler galip geleceğiz, dediler.

Sonra Mûsâ asâsını attı; bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuveriyor!

(Bunu görünce) sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

«Âlemlerin rabbine, Mûsâ ve Hârun'un rabbine iman ettik» dediler.

Firavun, (kızgınlık içinde) dedi ki: Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! Demek ki size sihiri öğreten büyüğünüzmüş o! Ama şimdi (size yapacağımı göreceksiniz ve) bileceksiniz: Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astracağım!

«Zararı yok, dediler, (nasıl olsa) biz şüphesiz rabbimize döneceğiz.»

«Biz, ilk iman edenler olduğumuz için rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını umarız.»

Mûsâ'ya: Kullarımı geceleyin yola çıkar; çünkü takip edileceksiniz, diye vahyettik

Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi:

«Esasen bunlar, sayıları az, bölük pörçük bir cemaattir.»

«(Böyle iken) kesinkes bizi öfkelenirmişlerdir.»

«Biz ise, elbette uyanık (ve yekvücut) bir cemaatiz.» (diyor ve dedirtiyordu)

Ama (sonunda) biz onları (Firavun ve kavmini), bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve değerli bir yerden çıkardık.

Böylece, bunlara İsrailoğullarını mirasçı yaptık.

Derken (Firavun ve adamları) gün doğumunda onların ardına düştüler.

İki topluluk birbirini görünce, Mûsâ'nın adamları: İşte yakalandık! Dediler.

Mûsâ: Asla! dedi, rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.

Bunun üzerine Mûsâ'ya: Asân ile denize vur! diye vahyettik. (Vurunca deniz) derhal yarıldı (on iki yol açıldı), her bölük koca bir dağ gibi oldu.

Ötekilerini de oraya yaklaştırdık.

Mûsâ ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık.

Sonra ötekilerini suda boğduk.

Şüphesiz bunda bir ibret vardır; ama çokları iman etmiş değillerdir.

Şüphesiz rabbın, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.¹¹¹

Sûredeki ikinci kıssa, Hz. İbrâhim ile kavminin kıssasıdır ve bu kıssada toplamda otuz beş âyettir. İbrâhim'in (a.s.) kavmi putperest bir kavim olup Mekke toplumu ile inanç bakımından benzer özellikler taşımaktadır. Mekkeliler'e ataları olarak kabul ettikleri Hz. İbrâhim'in şirk ile olan mücadelesi anlatılarak onlar uyarılmak istenmektedir. Hz. İbrâhim tevhide yönelmelerini sağlamak amacıyla kavmine ilk olarak akli deliller sunarak yüce Allah'ı sıfatları ile tanıtmaktadır. Ayrıca bu sûrede Hz. İbrâhim'in duaları ve ahiret hayatından bazı sahneler yer verilmektedir. Sûrede Hz. İbrâhim ve Hz. Mûsâ kıssalarının gönüllere imanı yerleştirmek için son derece etkileyici bir üslup ile anlatıldığı görülmektedir:

Hani o, babasına ve kavmine: Neye tapıyorsunuz? demişti.

«Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz» diye cevap verdiler.

İbrâhim: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı?

Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?

Şöyle cevap verdiler: Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk

İbrâhim dedi ki: İyi ama, ister sizin, ister önceki atalarınızın; neye tapığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü?

İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin rabbi (benim dostumdur);

Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur.

Beni yediren, içiren O'dur.

Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur.

Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur.

Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur.

Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.

Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!

Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl.

Babamı da bağışla (ona tevbe ve iman nasip et). Çünkü o sapıklardandır.

(İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme.

O gün, ne mal fayda verir ne de evlât.

¹¹¹ Bkz. eş-Şuarâ, 26/10-68.

Ancak Allah’a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur).

(O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır.

Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir.

Onlara: Allah’tan gayrı taptıklarınız hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine (olsun) yardımları dokunuyor mu? denilir.

Artık onlar, o azgınlık ve İblîs orduları, toptan oraya tepetaklak (cehenneme) atılırlar.

Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:

Vallahi, biz gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz.

Çünkü biz sizi âlemlerin rabbi ile eşit tutuyorduk.

Bizi ancak o günahkârlar saptırdı.

Şimdi artık bizim ne şefaâtçilerimiz var, ne de yakın bir dostumuz.

Ah keşke bizim için (dünyaya) bir dönüş daha olsa da, müminlerden olsak!

Bunda elbet (alınacak) büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.

Şüphesiz rabbın, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

Sûredeki üçüncü kıssa Hz. Nûh kıssasıdır. Bu kıssa da inkârcıların, inananları toplumun statü bakımından alt kesimi olarak gördüklerinden böyle kişilerle aynı ortamı paylaşmak istemedikleri, Mekke müşriklerinin ileri sürdükleri bahanelerinin de Hz. Nûh'un kavminin söylediklerine benzer olduğunu, Mekke müşriklerinin bu tavırları sürdürmeleri halinde Hz. Nûh'un kavminin başına gelen musibetin kendi başlarına da gelebileceği etkili bir şekilde anlatılmaktadır:

Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar.

Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: (Allah’a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?

Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin rabbidir.

Onun için, Allah’tan korkun ve bana itaat edin.

Onlar şöyle cevap verdiler: Sana düşük seviyeli kimseler tâbi olup dururken, biz sana iman eder miyiz hiç!

Nûh dedi ki: Onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur.

Onların hesabı ancak rabbime aittir. Bir düşünseniz!

Ben iman eden kimseleri kovacak değilim.

Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.

Dediler ki: Ey Nûh! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, taşlanmışlardan olacaksın!

Nûh: Rabbim! dedi, kavmim beni yalancılıkla suçladı.

Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar.

Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri, o dolu geminin içinde (taşıyarak) kurtardık.

Sonra da geri kalanları suda boğduk.

Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.

Şüphesiz rabbın, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.¹¹²

Sûredeki dördüncü kıssa Hz. Hûd kıssasıdır. Bu kıssada ise Hz. Hûd'un kavminin, kibirli davranmaları, ebedilik arzuları ve zorbalıkları ele alınmaktadır:

Âd (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla suçladı.

Kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?

Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin rabbidir.

Siz her yüksek yere bir alâmet dikerek eğleniyor musunuz?

Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?

Yakaladığınız zaman, zorbalar gibi mi yakalıyorsunuz?

Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

Bildiğiniz şeyleri size veren, size davarlar, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden (Allah'a karşı gelmek) den sakının.

Doğrusu sizin hakkınızda muazzam bir günün azabından endişe ediyorum.

(Onlar) şöyle dediler: Sen öğüt versen de, vermesen de bizce birdir.

Bu, öncekilerin geleneğinden başka bir şey değildir.

Biz azaba uğratılacak da değiliz.

Böylece onu yalancılıkla suçladılar; biz de kendilerini helâk ettik. Doğrusu bunda büyük bir ibret vardır; ama çokları iman etmezler.

Şüphesiz rabbın, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.¹¹³

Sûredeki beşinci kıssa Hz. Sâlih'in kıssasıdır. Bu kıssada Semûd kavminin yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlara uydukları, kayalardan evler yontarak güvenli ve müreffeh hayat süreceklerini zannettikleri; hakka ve hakikate çağıran Hz. Sâlih'e karşı müstağni bir tavır içerisinde oldukları, yalanladıkları peygamberlerinden, mûcize istedikleri, gösterilen mûcizeye haksızlık yapmalarının onların helâkına neden olduğu yer almaktadır:

Semûd (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla suçladı.

Kardeşleri Sâlih onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?

Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin rabbidir.

Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde; ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde bırakılacak mısınız (sanırsınız)?

(Böyle sanıp) dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz (oyup yapıyorsunuz.)

¹¹² Bkz. eş-Şuarâ, 26/105-122.

¹¹³ Bkz. eş-Şuarâ, 26/123-140.

Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzenlik vermeyen aşırı gidenlerin emrine uymayın.

Dediler ki: Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin!

Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mucize getir.

Sâlih: İşte (mucize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir, dedi.

Ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalayacaktır.

Buna rağmen onlar deveyi kestiler; ama pişman da oldular

Bunun üzerine onları azap yakaladı. Doğrusu bunda, büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.

Şüphesiz rabbın, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.¹¹⁴

Sûredeki altıncı kıssa, Hz. Lût'un kıssasıdır. Bu kıssada sapık ilişkiler içerisindeki toplumun işlediği yanlış eylemlerin toplumu çürümeye ve helâka nasıl sürüklediği hususuna yer verilmektedir:

Lût kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladı.

Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?

Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin rabbidir.

Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da, insanlar içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış (sapık) bir kavimsiniz!

Onlar şöyle dediler: Ey Lût! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, sürgün edilmişlerden olacaksın!

Lût: Doğrusu, dedi, ben sizin bu işinizden tiksiniyorum!

Rabbim! Beni ve ailemi, onların yapageldiklerinden (vebalinden) kurtar

Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık.

Ancak bir kocakarı müstesna. O, geride kalanlardan (oldu).

Sonra diğerlerini helâk ettik.

Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki... Uyarılanların (fakat yola gelmeyenlerin) yağmuru ne de kötü!

Elbet bunda büyük bir ibret vardır; fakat çokları iman etmezler.

Şüphesiz rabbın, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.¹¹⁵

Sûredeki yedinci kıssa olan Hz. Şuayb kıssasında ise ticari yolsuzluklardan bahsedilmekte, ticaretle uğraşan Mekke müşriklerinin ticari etik ilkelere uymaları gerektiği hususu ele alınmaktadır:

¹¹⁴ Bkz. eş-Şuarâ, 26/141-159.

¹¹⁵ Bkz. eş-Şuarâ, 26/160-175.

Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladı.

Şuayb onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?

Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.

Ölçüyü tastamam yapın, (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın.

Doğru terazi ile tartın.

İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.

Sizi ve önceki nesilleri yaratandan korkun.

Onlar şöyle dediler: Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin!

Sen de, ancak bizim gibi bir beşersin. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz.

Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten azap yağdır.

Şuayb: Rabbim yaptıklarınızı en iyi bilendir, dedi.

Velhasıl onu yalancı saydılar da, kendilerini o gölge gününün azabı yakalayiverdi. Gerçekten o, muazzam bir günün azabı idi!

Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.

Şüphesiz rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.¹¹⁶

Ayrıca sûrede Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e ve inen vahye karşı ideolojik tavır içerisinde olmaları Allah'tan ne gelirse gelsin içeriğine bakmadan karşı duracaklarını açıkça ilan etmeleri karşısında, kevnî âyetler delil olarak sunularak azîz (mutlak galip) ve rahîm (engin merhamet sahibi) Allah'a boyun eğmeleri hususunda müşrikler uyarılmakta ve müminler desteklenmektedir.

Tarih boyunca insanlar duygu, düşünce ve tavırlarıyla benzer özellikler taşımaktadır. Peygamberlik, tarihi bir kurumdur. Sûrede daha önce yaşayan peygamberler ve kavimleri arasında yaşanan hadiseler, Mekke müşriklerinin dikkatine sunularak benzer kötü akıbetle karşılaşmamaları konusunda, ikaz edilmektedir. Tüm bu kıssalar ile Hz. Peygamber'in, peygamberliğine karşı alınan olumsuz tavırlar eleştirilmektedir.

Şuarâ sûresinde Kur'ân-ı Kerîm'in âlemlerin rabbi olan Allah tarafından Cebrâîl (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e indirildiği vurgulanmaktadır. İsrâiloğulları'nın bilginlerinin onun hakkında bilgi sahibi olması Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ve Kur'ân-ı Kerîm'in hak kitap olduğunun delili olarak sunulmaktadır:

¹¹⁶ Bkz. eş-Şuarâ, 26/176-191.

Muhakkak ki o (Kur'an) âlemlerin rabbinin indirmesidir.

(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olası diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir.

O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır.

Benî İsrail bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?"¹¹⁷

Hız. Peygamber'den davet sürecine, bir hiyerarşi gözeterek akrabalarından başlaması, müminlere müşfik davranması ve yaşadıkları zorluklar nedeniyle Allah'a tevekkül etmesi beklenmektedir. Bu husus İslam davetçilerine nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda önemli ipuçları barındırmaktadır.

Ayrıca bu süre tarih boyunca insanların hakkı reddetme, mal-mülk, mevki-makam eğilimlerinin bulunduğunu ve birtakım ideolojileri sorgulamadan taklit ettiklerini vurgulamaktadır.¹¹⁸

2.2.4. Furkân ve Neml sûreleri ile münasebeti

Furkân sûresi ile Şuarâ sûresinin giriş ve sonucu bakımından aralarında bir bağlantının olduğu açıkça görülmektedir.¹¹⁹ Furkân sûresinde müşrikler inkârları sebebiyle ikaz edilmektedir; "*Onlar üstelik kıyameti de yalan saydılar. Biz ise, kıyameti inkâr edenler için alevli bir ateş hazırladık.*"¹²⁰ Şuarâ sûresinde de Allah resûlünün onların iman etmemelerine duyduğu üzüntüden bahsedilmektedir;¹²¹ "*İman etmiyorlar diye neredeyse kendini helâk edeceksin!*"¹²²

Furkân sûresinin başında Kur'ân-ı Kerîm'i bütün insanlığa indiren yüce Allah övülmektedir; "*Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir.*"¹²³ Şuarâ sûresinde de Kitap'ın âyetleri vurgusu yapılmaktadır; "*Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir.*"¹²⁴

¹¹⁷ Bkz. eş-Şuarâ, 26/192-197.

¹¹⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/142.

¹¹⁹ Talat Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2016), 228.

¹²⁰ Furkân, 25/11.

¹²¹ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdi el-Hasenî İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecîd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1809), 5/151.

¹²² eş-Şuarâ, 26/3.

¹²³ Furkân, 25/1-2.

¹²⁴ eş-Şuarâ, 26/2.

Dünyada kurulan yanlış dostlukların ahirette yaşatacağı pişmanlık, Furkân sûresinde “*Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim!*”¹²⁵ diye anlatılırken Şuarâ sûresinde “*Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var, ne de yakın bir dostumuz*”¹²⁶ diye dile getirilmektedir. Furkân sûresinde kozmolojik delillerle yüce yaratıcının birliğine ve yüceliğine işaret edilmekte, ibadete layık olan tek bir varlık olduğu belirtilmektedir. Ayrıca sûrede Rahmân'ın kullarının özelliklerine işaret edilmekte ve bu özellikleri taşıyan kişilerin cennete girecekleri ifade edilmektedir. Furkân sûresinin konuları arasında tevhid, ahiret, nübüvvete yer verilmekte; Hz. Mûsâ'nın kavmi, Hz. Nûh'un kavmi, Âd kavmi, Semûd kavmi ve Eyke ashabından kısaca bahsedilmektedir. Aynı şekilde Şuarâ sûresinin konuları arasında tevhid, ahiret, nübüvvet, Hz. Mûsâ'nın kavmi, Hz. Nûh'un kavmi, Âd kavmi, Semûd kavmi ve Eyke ashabı da bulunmaktadır.¹²⁷ Furkan sûresi “*(Ey inkârcılar! Size Resûl'ün bildirdiklerini) kesinkes yalan saydınız; onun için azap yakanızı bırakmayacaktır!*”¹²⁸ diye biterken Şuarâ sûresi de aynı şekilde “*Haksızlık edenler, hangi dönüş (hangi akıbet) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.*”¹²⁹ tehdidi ile son bulmaktadır.

Neml sûresi ile Şuarâ sûresi de benzer bir şekilde başlamaktadır. Hurûf-ı mukattaadan sonra bu âyetlerin Kur'ân-ı Kerîm'in ve apaçık kitabın âyetleri olduğu vurgulanmaktadır; “*Tâ-sîn. Bunlar Kur'an'ın, gerçekleri açıklayan kitabın âyetleridir.*”¹³⁰ Şuarâ sûresinde olduğu gibi Mûsâ (a.s.) kıssası ile devam etmektedir. Ayrıca Süleyman (a.s.) kıssasına, Lût (a.s.) kıssasına, öldükten sonra dirilme ve ahiret hayatına değinilmekte; iyilik yapanların mükâfat, kötülük yapanların ise ceza alacakları vurgulanmaktadır. Şuarâ sûresinde de Mûsâ (a.s.) kıssası, Lût (a.s.) kıssası ve ahiret hayatından bahsedilmektedir.¹³¹

Üç sûrenin konuları incelendiğinde Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından indirildiği hakikatinin başlangıçta açıkça vurgulandığı görülmektedir.

¹²⁵ Furkân, 25/28.

¹²⁶ eş-Şuarâ, 26/100-101.

¹²⁷ Bkz. Furkân, 25/1, 35-40, 56-77; eş-Şuarâ, 2, 26/10-68, 105-122, 123-140, 141-159, 176-190.

¹²⁸ Bkz. Furkân, 25/77.

¹²⁹ Bkz. eş-Şuarâ, 2, 227.

¹³⁰ Neml, 27/1.

¹³¹ Bkz. Neml, 27/1-2, 7-58, 82-90; ; eş-Şuarâ, 26/2, 10-68, 85-104, 160-175.

2.2.5. Kur'ân kıssaları açısından değeri

Tarihin tekerrür ettiği bilinen bir realite ise o zaman ders almamızı sağlayacak olan önemli tarihi kıssaları bilmemiz ve geleceğe doğru yürürken onlardan ibret almamız icap eder.¹³²

Şuarâ sûresinin büyük çoğunluğunu kıssalar oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'e önceki resullerin tevhid mücadelesinde katlandıkları zorluklardan bahsedilmiş, basiretleri kapalı olan insanların gördükleri mucizeler karşısında bile iman etmedikleri ifade edilmiştir.¹³³

Kıssa sözlükte; izi takip etmek,¹³⁴ "bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek, açıklamak, anlatmak ve bir şeyin önemli bir kısmı" gibi anlamlara gelmektedir.¹³⁵

Kur'ân-ı Kerîm kıssaları anlattığı hadiseleri ayrıntıya girmeden, kronolojik sıra gözetmeden, onlardan ibret alınma gayesine uygun olarak ahlaki eğitim amacıyla özel bir üslupla kişileri irşad etmektedir.¹³⁶ Kıssaların başlangıcı ve sonucu arasında, birbirleri ile ilişkisinde ve ana fikrinde mükemmel bir uyum vardır.¹³⁷ Bu kıssaların sıradanlıktan uzak, mühim tarihî hadiseler olduğu âşikârdır. Söz konusu kıssalar, dinleyicileri olay anına götüren son derece etkileyici bir üslûba sahiptir. Neredeyse Kur'ân-ı Kerîm'in yarısı kadarını oluşturan kıssalar, müthiş bir üslupla âdeta gözümüzde canlandırılır. Nitekim eğitim ve öğretimin en etkili yollarından biri örnekler ve meseller yoluyla yapılandır.¹³⁸ Gerçek şahıslar ve olaylar üzerinden kıssalar yoluyla yapılan eğitim, hem Hz. Peygamber hem de tüm inananlar için kalıcı izli bir etki bırakacaktır.¹³⁹ Muhatapları açısından örnek olaylardan ders çıkarmak ve kahramanlarını rol model alma bakımından bu olayların gerçek hadiseler olması elbette daha etkilidir.¹⁴⁰ Nitekim terapi çeşitlerinden biri olan gündelik yaşamdan örnek verilerek yapılan kıssa yoluyla terapi, geçmişte yaşanan bir hadise üzerinden

¹³² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 136-137.

¹³³ Ebü'l-A'la Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 4/10.

¹³⁴ İsfahânî, *Müfredât*, 421.

¹³⁵ İdris Şengül, "Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri", *Diyanet İlmi Dergi* 32/4 (1996), 77.

¹³⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 199; Şengül, "Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri", 65.

¹³⁷ Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'ân* (Beyrut: Darü's-Şuruk, 1985), 5/2583.

¹³⁸ Bkz. İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 64, 67, 78, 141.

¹³⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Kıssa Terapisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (15 Aralık 2004), 79.

¹⁴⁰ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 88.

modellenmek sûretiyle kişilerin problemlerine çözüm üretmekte tavsiye edilen bir yöntemdir.¹⁴¹

Kıssalar, hayır ve şer ile ilgili verdiği misallerle doğruyu bulmamız için bizi hakka davet eden yanlış yollardan sakındıran hadiselerdir. Böylece her seviyeden insanın daha kolay anlayabileceği gerçek hadiseler ışığında Kur'ân-ı Kerîm hedefini kıssalar yoluyla pekiştirmektedir.¹⁴² *"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir."*¹⁴³ âyetiyle de yukarıdaki gerçeklere işaret edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm kıssalarında peygamberlerin davetlerine uyanların ve uymayanların durumları anlatılarak insanların bunlardan ibret almaları istenmektedir.¹⁴⁴ Bu kıssalar, iman edenlerin kurtuluşa erip inkârcıların helâk olduğunu haber vermekte, vecîz bir anlatım tarzı ile kalplere imanı yerleştirmekte, nübüvveti ispat etmektedir.¹⁴⁵ Kıssalar aracılığı ile geçmiş zamanlarda da müminlerin karşılaştığı zorluklardan bahsedilerek hepsinin sonunda gerçek zaferin inananlar için olduğu vurgulanarak müminlerin kalplerine sekinet ve güç verilmektedir. İlahi kanun gereği müminler ne kadar sıkıntı yaşarlarsa yaşasınlar sonunda mutlaka feraha erecekleri kıssalar yoluyla ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Hakkın her daim üstün geldiği, bâtılın ise yıkıldığına dair örnek hadiseler anlatılarak hem Hz. Peygamber'e hem de müminlere teselli verilerek İslam davasında sebat etmeleri için gayret aşılansaktadır. Ayrıca peygamberlerin ortak daveti olan tevhid çağrısına karşı çıkan ve inkârda ısrarlarına devam eden milletlerin başlarına gelen acı sonların Mekke müşriklerinin de başlarına gelmemesi için uyarı yapılmaktadır.¹⁴⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de طسم heca harfleri ile sadece Kasas ve Şuarâ sûresi başlamaktadır. Bu iki sûrede peygamber kıssalarından bahsetmeleri sebebiyle içerikleri birbirine benzemektedir.

¹⁴¹ Kasapoğlu, "Kur'an'da Kıssa Terapisi", 79.

¹⁴² Bkz. Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 71,311.

¹⁴³ Hûd, 11/120.

¹⁴⁴ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 278.

¹⁴⁵ Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, 83.

¹⁴⁶ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 293-295.

¹⁴⁷ Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, 97.

Hz. Mûsâ ve Hz. İbrâhim kıssası hariç diğer sûrelerde uzunca anlatılan Nûh (a.s.), Hûd (a.s.), Sâlih (a.s.), Lût (a.s.), Şuayb (a.s.) kıssalarına bu sûrede özlü bir biçimde yer verilmiştir. İnsanların öğüt alması ve uyarılması açısından daha etkili olması sebebiyle her kıssanın başlangıcında ve son kısmında aynı cümleler kullanılmıştır.¹⁴⁸

1560'a yakın âyette bahsedilen Kur'ân-ı Kerîm kıssaları, tüm zamanlara ışık tutmakta ve insanlık için evrensel mesajlar içermektedir.¹⁴⁹



¹⁴⁸ Muhammed Abdülhak b. Şâh el-Hindî, *el-İklîl alâ Medâriki't-Tenzîl ve Hakaiki't-Te'vîli'l-İmam en-Neseî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 5/435.

¹⁴⁹ Remzi Kaya, “Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (01 Haziran 2002), 56.

3. ŞUARÂ SÛRESİ'NİN ANA KONULARI VE TEFSİRİ

Bu sûrede, tevhid, nübüvvet, ahiret, vahiy, ahlak vb. konularla birlikte müşriklerin vahye karşı tavırları, insanlığın mal ve mülke karşı tamahkârlığı ve asılsız ideolojilere bağlılıklarına yer verilmektedir.¹⁵⁰ Şuarâ sûresinde özellikle peygamber kıssaları uzun uzun anlatılmaktadır. Örnek olarak, önemine binaen Hz. Mûsâ ve Firavun kıssası tüm Kur'ân-ı Kerîm'de en çok anlatılan kıssa olmasının yanı sıra¹⁵¹ bu sûreye bakıldığında da toplamda elli sekiz âyette yer alması dikkat çekmektedir.¹⁵² Ayrıca sûrede Hz. Peygamber'e hitap edilerek müşriklerin vahye iman etmemesi sebebiyle kendisini daha fazla üzmemesi istenmekte,¹⁵³ âyet kavramına vurgu yapılmakta,¹⁵⁴ Allah'ın azîz ve rahîm sıfatları tekrarlanmakta,¹⁵⁵ Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından indirilen hak kitap olduğuna dair deliller sunulmaktadır.¹⁵⁶

Geçmiş kavimlerin peygamberleri yalanlamaları ve alaya almaları da onların süregelen kişilik özellikleridir.¹⁵⁷ “Ne yazık şu kullara! Onlara bir peygamber gelmeyegörsün, ille de onunla alay etmeye kalkışsınlar.”¹⁵⁸ âyetinden de anlaşılacağı üzere benzer tavırları diğer peygamberlerin kavimleri de göstermiştir. Mekke müşriklerinin Kur'ân-ı Kerîm'e inanmama hususundaki inatları, Hz. Peygamber'i derinden etkilemiş ve çok fazla üzülmeye neden olmuştur. Şuarâ sûresi, Hz. Peygamber'in bu halini *لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ* "(Resûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!"¹⁵⁹ cümlesi ile anlatmaktadır. Âyet-i Kerîmedeki *لَعَلَّ* lafzı şefkat ifade eder.¹⁶⁰ Hz. Peygamber'e yapılan bu teselli Kur'ân-ı Kerîm'de başka âyetlerde de yer almaktadır.¹⁶¹ Peygamberimiz müşriklerin iman etmeleri için ne kadar istekli olursa olsun yine de çoğunluğun iman etmeyeceği ilgili sûrede *إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ* "Şüphesiz bunlarda (Allah'ın

¹⁵⁰ Demirci, *Kur'ân Tefsirinde Farklı Yorumlar*, 2/738.

¹⁵¹ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 263.

¹⁵² Bkz. eş-Şuarâ, 26/10-68.

¹⁵³ Bkz. eş-Şuarâ, 26/3. Ayrıca bkz. el- Kehf, 18/6; Fâtır, 35/8.

¹⁵⁴ Bkz. eş-Şuarâ, 26/8, 67, 103, 121, 139, 158, 174, 190.

¹⁵⁵ Bkz. eş-Şuarâ, 26/68, 104, 122, 140, 159, 175, 191.

¹⁵⁶ Bkz. eş-Şuarâ, 26/192-197.

¹⁵⁷ Bkz. Mü'minûn, 23/44.

¹⁵⁸ Yâsîn, 36/30.

¹⁵⁹ eş-Şuarâ, 26/3.

¹⁶⁰ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb et-Tefsîrû'l-Kebîr* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1981), 24/118; Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Mahallî - Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn* (İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi, ts.), 2/65.

¹⁶¹ Bkz. el- Kehf, 18/6.

kudretine) bir nişâne vardır; ama çoğu iman etmezler."¹⁶² âyetiyle açıkça bildirilmiştir. Yine sûrede Mekke müşriklerinin vahyi yalanlamalarının ve onu alaya almalarının cezasını mutlaka çecekleri vurgulanmaktadır.¹⁶³

Mekke müşriklerinin körü körüne bağlandıkları yanlış inançlarından vazgeçip iman etmelerini sağlamak için; tabiattan somut delil örnek gösterilerek, düşünmeleri istenmektedir. Bu şekilde kevnî delil sunularak onların akıllarına hitap edilmektedir.¹⁶⁴ Bununla birlikte peygamberlerine ve vahye karşı önceki ümmetlerden, benzer tutumları sergileyen kavimlerin başlarına gelenler anlatılarak duygularına da hitap edilmektedir.¹⁶⁵

Yüce Allah bu kıssalar ile Hz. Peygamber'i yalancı, şair ve büyülenmiş olmakla itham eden kavmine karşı teselli etmiştir. Mekke müşriklerine Allah'a ve peygamberine iman etmeyip, haddi aşanların acı sonlarını bildirerek, gelecek olan azaba karşı ikaz etmiştir.

Davet sürecinde Hz. Peygamber'den bir hiyerarşi gözeterek akrabalarından tebliğe başlaması ve müminlere müşfik davranması talep edilmektedir. Allah'ın azîz sıfatına vurgu yapılarak, inkârcılara uyarılarda bulunulmuş, rahîm sıfatı ile müminlere olan şefkati hatırlatılmıştır. Hz. Peygamber'e söyledikleri şiirler ile karşı çıkan ve şiddetli muhalefette bulunan müşrik şairler eleştirilmiş, mümin şairler ise istisna tutulmuştur. Yaptığımız çalışma sonucunda Şuarâ sûresinin ana konularının tevhid, şirk, nübüvvet, inkârcıların helâk sebepleri ve ahiret konuları olduğu kanaatine vardık. Bu konuları aşağıdaki şekilde ele alabiliriz:

3.1. Tevhid

Tevhid kelimesinin kökeni olan vahd sözlükte bir şeyin tek olması ve bölünmesi mümkün olmayan şey anlamına gelir. Tefîl kalıbından birlemek anlamında olan tevhid, Allah'ın zâtında, sıfatlarında, fiillerinde tüm eksikliklerden beri olup tek ve eşsiz olmasıdır.¹⁶⁶

¹⁶² eş-Şuarâ, 26/8. Ayrıca bkz. Yûsuf, 12/103.

¹⁶³ Bkz. eş-Şuarâ, 26/6.

¹⁶⁴ Bkz. eş-Şuarâ, 26/7.

¹⁶⁵ Bkz. eş-Şuarâ, 26/10-191.

¹⁶⁶ Bkz. Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elîfâzi'l-Kur'ân*. (Karachi: Dârü'n-Neşri'l-Lügati'l-Arabiyye, 2013), 547; Mevlüt Özler, "Tevhid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 41/19.

Tüm peygamberlerin ilk ve ortak çağrısı tevhiddir.¹⁶⁷ Allah tarafından gönderilmesi sebebiyle ilahi dinlerin hepsi insanları aynı imanî prensiplere davet etmiş, onları küfür ve şirkten sakındırmıştır. Buna rağmen iman edenler ve hidâyet üzere peygambere tabi olanların karşısında her zaman küfür kanadı da yer almıştır.¹⁶⁸

Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlunun ana sebebi de tevhidi ispat etmektir. Tevhid konusu tüm Kur'ân-ı Kerîm'de işlenen en mühim mevzudur.¹⁶⁹ Kur'ân-ı Kerîm insanları küfürden uzaklaştırmak, tevhide yöneltmek ve onların imanlarını sağlamlaştırmak için iman esaslarına olan vurgusunu yinelemektedir.¹⁷⁰

Kur'ân-ı Kerîm'deki tevhid vurgusu Şuarâ sûresinde de dikkat çekmektedir. Sûrede Hz. Mûsâ ve Hz. İbrâhim diliyle tevhide dair deliller getirilmektedir. Tüm kâinata, gece ve gündüze, her şeye gücü yetene dikkat çekilmekte, bitkilerden, insanın kendi nefesine varıncaya kadar muhatapların tevhide yönelmeleri için nice deliller sunulmaktadır.

Neticede müminin hayatının merkezinde tevhid inancı olmalı, Allah'ın tüm yaşamı idare eden mutlak hakim olduğu bilincinde hareket ederek, aklında, fikrinde ve gönlünde Allah'ı birlemelidir.¹⁷¹

3.1.1. Yüce Allah'ın üstün vasıfları

Sûrede Allah'ın sıfatlarına işaret edilerek, tevhid inancı zihinlere nakşedilmektedir:

3.1.1.1. Rabbü'l âlemin oluşu

Sözlükte terbiye etmek, yetiştirmek manasına gelen "rab", bir şeyin mükemmel oluncaya kadar kademe kademe inşa edilmesidir. Bu kelime ism-i fâil olarak, yöneten, nimetlendiren, düzen sağlayan anlamına gelmektedir.¹⁷² İbn Cerîr et-Taberî (ö.310/923), Arap dilinde rab kelimesinin "seyyid, bir şeyi ıslah eden kişi, bir şeye

¹⁶⁷ Bkz. el-Enbiyâ, 21/25.

¹⁶⁸ Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin İmad Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 5/60; İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine* (İzmir: Işık, 1994), 298.

¹⁶⁹ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2012), 44.

¹⁷⁰ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 281.

¹⁷¹ Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 45.

¹⁷² İsfahânî, *Müfredât*, 201; Fikret Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006), 541.

mâlik" anlamlarına geldiğini ifade etmektedir.¹⁷³ Bu kavram, tüm varlıkların maslahatını gözeten olarak mutlak manada yalnız Allah için kullanılır.¹⁷⁴

Rab kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de Allah lafzından sonra en çok kullanılan ikinci kelimedir.¹⁷⁵ Rabbimiz lafzı "hükümlerinde eşsiz, verdiği nimetlerle kullarının işlerini ıslah eden, emir ve yaratmanın mâliki" anlamında,¹⁷⁶ Şuarâ sûresinde de yaratan, rızıklandıran, terbiye eden ve her şeyin sahibi gibi anlamlarda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Rabbü'l-âlemîn kavramının diğer ögesi olan âlem kelimesi, "alâmet, nişan" anlamında "alm" kökünden veya "bilmek" anlamındaki "ilm" kökünden türemiştir.¹⁷⁷ Âlem tüm varlıkların yaratıcısına delâlet etmesi sebebiyle felek, cevher ve arazların içinde yer aldığı her şeyin ismidir. Bu kelimenin çoğul halinin "âlemîn" şeklinde gelmesi de birçok âlemin varlığına işaret etmektedir. Netice de Allah'ın mevcudiyetine işaret eden varlıkların hepsi âlem olarak nitelendirilir. Bu kelimenin Arap dilinde cem'i sâlim olarak nitelendirilen bir kipte kullanılması, kapsadığı varlıkların içinde insanların da bulunması veya İbn Abbas'a göre bu kelimeyle insan, cin ve meleklerin kastedilmesi sebebiyledir. Taberî de âlemi büyük ve küçük olarak ikiye ayırarak, büyük âlem ile tüm kâinata, küçük âlem ile insana işaret etmektedir. Böylece "rabbü'l-âlemîn" ifadesi görünen, görünmeyen bütün varlıkların mâlikinin rab olduğunu ifade eden kapsamlı bir kavram olarak dikkat çekmektedir.¹⁷⁸ Nitekim Şuarâ sûresinde Mûsâ (a.s.) ilâhını رَبِّ الْعَالَمِينَ / âlemlerin rabbi¹⁷⁹ olarak tanıtmaktadır. Bu durum da Firavun'u fazlasıyla kızdırmış, وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ "Âlemlerin rabbi ne demek oluyor?"¹⁸⁰ diyerek öfkesini dile getirmiştir. Firavun bu sorusunu cehaletine uygun olarak akılsız varlıklar için kullanılan مَا / ne? edatı ile sormuştur.¹⁸¹ Bu soru bir şeyin gerçek mahiyeti için sorulur; cevabı ise onun parçalarından biriyle onu tarif etmekle mümkün olur. Yüce Allah vâcibü'l-vücûd olup mürekkep olmadığı

¹⁷³ et-Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, 1/142.

¹⁷⁴ İsfahânî, *Müfredât*, 201.

¹⁷⁵ Süleyman Uludağ, "Rab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/373.

¹⁷⁶ et-Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, ts., 1/142-143.

¹⁷⁷ Süleyman Hayri Bolay, "Âlem", *DİA*, (İstanbul, 1989), 2/357.

¹⁷⁸ İsfahânî, *Müfredât*, 362.

¹⁷⁹ Bkz. eş-Şuarâ, 26/16.

¹⁸⁰ Bkz. eş-Şuarâ, 26/23.

¹⁸¹ Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât Tefsir Sufî Kâmil li'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1983), 3/9; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/21.

için bu durum Allah hakkında imkânsızdır. Bundan dolayı Hz. Mûsâ onu eserleri ile tanıtmaya başlamıştır.¹⁸² İnkârcıların elebaşının âlemlerin rabbi hakkında alay ederek soru sorması ve Hz. Mûsâ'yı küçük düşürmeye çalışması, Hz. Mûsâ'nın metin tavrını ve ona uygun yanıtlar vermesini etkilememiştir.¹⁸³ Mûsâ (a.s.) قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ "Eğer işin gerçeğini düşünüp anlayan kişiler olsanız, (itiraf edersiniz ki) O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir."¹⁸⁴ diyerek tûmdengelim yöntemi ile Allah'ın göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin rabbi olduğunu ve yaratıcının azametini ifade etmiştir. Sonuç, Firavun sadece kendi sınırlı bölgesindeki insanların kralı olup ilahlık iddiasında bulunmaktayken yüce Allah yerlerin, göklerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin hâkimidir.¹⁸⁵ Ayrıca Firavun'un yer ve göklerin yaratılması hususunda hiçbir müdahalesinin olmadığı da açıktır.¹⁸⁶ Yeryüzü ve semanın sınırsızlığı karşısında Firavun'un saltanatının ne kıymeti olacaktır?

Şuarâ sûresindeki bu âyetlerde olduğu gibi konuyu önce özet olarak ifade edip sonrasında açıklamak, kapalı olan kısımların detayına girmek; hakikatin akıllarda iyice yer etmesini ve daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlar.¹⁸⁷ Hz. Mûsâ'nın da kullandığı bu üslup muhatabın konuyu kavraması açısından da son derece etkilidir.

Sûrenin devamında, قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ "Mûsâ dedi ki: O, sizin de rabbiniz, daha önceki atalarınızın da Rabbidir."¹⁸⁸ diyerek, Firavun'un kendisinden önce yaşayan atalarının ilahı olamayacağını vurgulamaktadır. Hz. Mûsâ, kendisini dahi var edemeyen insanın bir yaratıcıya muhtaç olduğunu ve ölümlü olduğunu hatırlatmakta, kendisinden sonra yaşayacak olanlara ilah olmasının da imkânsız olduğunu belirterek insanın yokken var edildiğini, varken de yok edileceğini düşünmesini sağlamak istemektedir.¹⁸⁹ Firavun kendisinin sonradan yaratılmış ve fani olduğunu bilirse onu var eden bir yaratıcısı olduğunu da idrak edebilirdi.¹⁹⁰ Hz. Mûsâ uzaktan yakına bir yol izleyerek kendi nefislerine bakmalarını istemekte ve onlar için en bariz olan delili

¹⁸² er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/128; Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 2/66.

¹⁸³ Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerim*, 3/596.

¹⁸⁴ eş-Şuarâ, 26/24.

¹⁸⁵ Bkz. el-Kasas, 28/38.

¹⁸⁶ Ebû Mansûr Muhammed b Muhammed b Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an* (İstanbul: Dârü'l-Mizan, 2007), 10/292.

¹⁸⁷ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/54.

¹⁸⁸ eş-Şuarâ, 26/26.

¹⁸⁹ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/129.

¹⁹⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 10/292.

kendilerine sunmaktadır.¹⁹¹ Yine sûrede Şuayb (a.s.) da *وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِيلَ الْأَوَّلِينَ* "Sizi ve önceki nesilleri yaratan (Allah) dan korkun."¹⁹² diyerek kavmini benzer şekilde uyarmaktadır.

Bu diyalogda Firavun'un Hz. Mûsâ'ya verecek cevabı olmayınca *قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي* "Firavun: Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir."¹⁹³ diyerek onu delilikle itham etmiştir. Hz. Mûsâ'yı delilikle itham etmesine bir azarlama olarak, eğer akıllarını kullanacak olsalar; bu koskoca evrenin bir yaratıcıya muhtaç olduğunu, yüce Allah'ın doğudan batıya her şeyin hâkimi olduğunu anlayabilirler anlamında¹⁹⁴ Mûsâ devamında şunu söyledi: *قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ* "Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki), O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir."¹⁹⁵ Böylelikle Hz. Mûsâ dünyanın karanlık ve aydınlığa bürünmesini, göklerin, yerin ve ikisi arasındaki bu muhteşem düzenin hâkimi olan her şeye gücü yeten ve her şeyi ziyadesiyle bilen bir ilaha muhtaç olduğunu onlara hissettirmek istemektedir.¹⁹⁶ Güneşin doğuşu ve batışındaki muazzam denge kâinattaki yaratıcının varlığını ispat eden en bariz delillerdendir. Bu yaratıcının kudretini ve birliğini gösteren, insanların her gün yakînen müşahade ettiği bir gerçektir.¹⁹⁷ Ayrıca Hz. Mûsâ'nın güneşten bahsetmesi Firavun'un güneşin yaratıcısı olduğunu iddia edemeyeceği için Firavun'u susturma ve aciz bırakma maksadı taşımaktadır.¹⁹⁸ Hz. İbrâhim de benzer şekilde Nemrut'a tebliğde bulunmuştur.

Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya giren (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrâhim: Rabbim hayat veren ve öldüren, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrâhim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez.¹⁹⁹

Sonuç olarak, Firavun sadece kendi döneminin ve bulunduğu memleketin ilahı olduğu iddasında bulunurken, Mûsâ (a.s.) rabbinin tüm zamanların ve bütün

¹⁹¹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/377.

¹⁹² eş-Şuarâ, 26/184.

¹⁹³ eş-Şuarâ, 26/27.

¹⁹⁴ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/38.

¹⁹⁵ eş-Şuarâ, 26/28.

¹⁹⁶ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/38; İsmail Hakkı Bursevi, *Tenvirü'l-Ezhân min Tefsiri-Rûhi'l-Beyân* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1988), 3/101.

¹⁹⁷ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/158.

¹⁹⁸ Mehmed Vehbi Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1968), 10/3890.

¹⁹⁹ el-Bakara, 2/258.

âlemlerin ilahı olduğunu ifade ederek işte bu tûmdengelim yöntemiyle Firavun'un tanrılık iddiasını yerle bir etmiştir.²⁰⁰ Hz. Mûsâ'nın Firavun'u tebliğde takip ettiği; rabbini fiilleri ile tanıtmaması yani eserden müessire bir yol izlemesi insanların çoğu tarafından kolaylıkla kabul edebilecek önemli bir tebliğ yöntemidir.²⁰¹

Tüm varlığıyla Allah'a yönelen bâtil şeylerden yüz çeviren örnek bir şahsiyet olan Hz. İbrâhim de²⁰² "âlemlerin rabbi"ni tanıtırken, yaratan, hidâyet eden, yediren ve içeren, hastalandığı zaman şifa veren, öldürecek sonra yeniden diriltecek olanın O olduğundan, O'nun hatalarını bağışlamasını umduğundan bahsederek tanıtılmaktadır.²⁰³ "O, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir."²⁰⁴ İnsanın doğumundan ölümüne kadar kendisine faydalı olanları edinip zararı olanlardan kaçınması, Allah'ın ona yol göstermesi sebebiyledir. Yüce Allah sadece insanlara değil tüm mahlûkata yaratılma gayelerini hidâyet etmektedir.²⁰⁵ Hz. İbrâhim âyette geçen خَلَقَ / yarattı fiilini geçmiş zaman ifade eden mazi kalıbı kullanarak ifade ederken يَهْدِي / hidâyet ediyor fillini gelecek ve şimdiki zaman ifade eden muzâri kalıbıyla kullanmıştır. Bu ifade ile hidâyetin hayat devam ettiği sürece devam ettiği anlaşılmaktadır. İnsan rabbinin yönlendirmesine hem dini hem dünyevi faydalar hususunda her zaman muhtaçtır.²⁰⁶ Her daim rabbinin gözetiminde olduğunun bilincinde olan Hz. İbrâhim'in de yaratıcısına olan sonsuz teslimiyeti âyette açıkça görülmektedir.²⁰⁷ Bu düsturda da ifade edildiği gibi insanın doğumundan ölümüne kadar kendisine faydalı olanları edinip zararı olanlardan kaçınması, Allah'ın ona yol göstermesi sebebiyledir. Yüce Allah sadece insanlara değil tüm mahlûkata yaratılma gayelerini hidâyet etmektedir.

Hz. İbrâhim, yüce Allah'ın "rabbü'l-âlemîn" oluşuna وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِين *"Beni yediren, içiren O'dur."*²⁰⁸ ifadesiyle bir açılım daha getirmektedir. Böylelikle Hz. İbrâhim, dünyada yaşamak için asli ihtiyaç duyulan yeme ve içme nimetini bahşedenin "âlemlerin rabbi" Allah olduğuna vurgu yaparak ve putların bunları

²⁰⁰ Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, 5/2592.

²⁰¹ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3889.

²⁰² Hûd, 11/75.

²⁰³ Bkz. eş-Şuarâ, 26/77-82.

²⁰⁴ eş-Şuarâ, 26/78.

²⁰⁵ Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl* (Beyrut: Dâru'r-Reşid, 2000), 2/543.

²⁰⁶ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/144.

²⁰⁷ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/166.

²⁰⁸ eş-Şuarâ, 26/79.

yapmaya güçlerinin yetmeyeceğini müşriklere akli deliller sunarak ifade etmektedir.²⁰⁹ Âyette هُوَ zamirinin kullanılması ondan başkasının bunu yapamayacağına dikkat çekmek içindir. Böylece Hz. İbrâhim, bu kadar nimeti bahşedene itaat etmek gerektiğini hatırlatmak istemiştir.²¹⁰ Allah (c.c.) yeryüzünde insanların ihtiyaç duyacağı bitkilerden, denizlerdeki balıklara varıncaya kadar sayısız nimetleri insanlığın istifadesine sunmaktadır. Fahreddin er-Râzî ise yedirme ve içirme nimetinin tüm rızıkları içerdiğini ifade eder.²¹¹ Oysa Hz. İbrâhim'in kavminin tapmış olduğu putlar bunların hiçbirini yapmaya güç yetiremezler.

Hastalığa yakalanabilme nedenlerinden bir kısmı insanların yeme ve içme alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır. İbrâhim (a.s.), hem rabbine duyduğu edebi gereği hem de kişinin yanlış beslenmesi ve hazımsızlığın birçok hastalığa neden olması sebebiyle وَإِذَا مَرَضْتُ فَأَهُوَ يَشْفِين *"Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur."*²¹² ifadesini kullanarak hastalığı kendisine nisbet etmiştir. Bu ifadesi ile o, hastalığın kendine şifa vermenin ise âlemlerin rabbine ait olduğunu belirtmektedir.²¹³ Ayrıca Hz. İbrâhim rabbinin nimetlerinden bahsederken hastalığı Allah'a değil kendisine nisbet etmesinin bir sebebi de hastalığın hoş görülme ve nimet olarak kabul edilmeyen bir durum olmasıdır.²¹⁴ Hz. Peygamber bir hadisinde "Ey Allah"ın kulları tedavi olunuz; Allah, verdiği her hastalığın şifasını da yaratmıştır."²¹⁵ diyerek ümmetini tedavi olmaya teşvik etmiştir.

Hz. İbrâhim "rabbü'l-âlemîn" vasfının bir tezahürüne de; öldürecek olanın yalnız Allah olduğuna وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِين *"Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur."*²¹⁶ ifadesiyle dikkat çekmektedir. Nitekim O'ndan başkası bunu yapamaz. İlahlık iddiasında bulunan insanlara varıncaya kadar hiçbir kimse kendi ecelini engelleyemez. "İnsanın dünyada ve ahirette hayatını elinde tutan Allah'tan yüz çevirip yardım ve destek noktasında bütünüyle güçsüz olanlara yönelmesinden daha büyük bir talihsizlik olamaz."²¹⁷ Hz. İbrâhim'in Allah'ın nimetlerinden bahsederken

²⁰⁹ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3914.

²¹⁰ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/38-39.

²¹¹ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/144.

²¹² eş-Şuarâ, 26/80.

²¹³ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/319.

²¹⁴ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/145; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/544.

²¹⁵ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünen* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Mısıryye, ts.). Tıb, 1.

²¹⁶ eş-Şuarâ, 26/81.

²¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/31.

ölümü de zikretmiş olması kişinin ölüm ânını hissetmemesi veya ölümün birçok dünyevî sıkıntıdan kurtulup kâmil imana sahip olanlar için Allah'a kavuşma anlamında güzel bir durum olması sebebiyledir.²¹⁸

Hiz. İbrâhim, rabbine olan derin saygısı gereği *وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ* "Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur."²¹⁹ âyetinde mutlak bir ifade kullanmayıp affedilmesini ümit ettiğini dile getirmiştir.²²⁰ Tabii ki tüm peygamberler ismet sıfatı gereği büyük günah işlemezler dolayısıyla Hiz. İbrâhim'in ifade ettiğı nadiren görölme ihtimali olan küçük günahlardır. Bu dua ile aynı zamanda insanların hatalardan kaçınıp işledikleri günahlar için rablerine tövbe etmeleri teşvik edilmekte, affedilmelerinin garanti altında olmayıp neticesinin ahirette belli olacağı ve affedilme umudu beslenmesi gerektiğı öğretilmektedir.²²¹

Hiz. İbrâhim'in hatalarımı bağışla duasındaki hataları için "Ben hastayım"²²² ve "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa! dedi."²²³ sözleri olduğunu söyleyenler hakkında Râzî; onların bu konuda yanlış fikre sahip olduklarını hiçbir peygamberin hakikatın hilâfına beyanda bulunması düşünölemeyeceğinden hareketle burada kastedilenin ancak Hiz. İbrâhim'in evla olanı tercih etmemesi olabilir. Zeccâc (ö.311/923) ise peygamberlerin büyük günah işlemelerinin mümkün olmayıp beşer olmaları sebebiyle küçük hatalar yapabileceklerini ifade etmektedir.²²⁴

Bağışlanmanın sonucu ahirette belli olacağı için İbrâhim (a.s.) affedilmeyi ümit ettiğini dile getirmiştir.²²⁵ Üstün bir gücün herhangi bir şeye mecburiyeti olmaması nedeniyle Hiz. İbrâhim Allah'tan günahlarını bağışlamasını ümit ettiğini belirterek latif bir üslup kullanmıştır.²²⁶ Adeta Hiz. İbrâhim doğumundan itibaren son nefesine kadar maslahatına olan şeyleri kendisi için yaratan ve zararlı olan şeylerden uzaklaştırıp faydalı ve iyilere yönlendiren yüce Allah'ın ahirette de cennete ileteceğı

²¹⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 2/544.

²¹⁹ eş-Şuarâ, 26/82.

²²⁰ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 3/106.

²²¹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/319-320; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 2/544.

²²² Bkz. es-Sâffât, 37/89.

²²³ Bkz. el-Enbiyâ, 21/63.

²²⁴ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/40.

²²⁵ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/146.

²²⁶ Muhammed Abdülhak b. Şâh el-Hindî, *el-İklîl alâ Medâriki't-Tenzil ve Hakaiki't-Te'vili'l-İmam en-Neseî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 5/418.

ümidıyla şöyle niyaz etmektedir;²²⁷ *وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ* "Beni Naîm cennetinin varislerinden kıl."²²⁸

Yüce Allah "Sonra da sana: «Doğru yola yönelerek İbrâhim'in dinine uy! O müşriklerden değildi» diye vahyettik."²²⁹ diye buyurarak Hz. İbrâhim'in tevhidin en önemli bayraktarlarından olduğunu ifade etmektedir. Onun putperestlikle olan mücadelesi Şuarâ sûresinde de anlatılarak Mekkeli müşriklerden ataları kabul ettikleri Hz. İbrâhim'in yolunu takip etmeleri istenmektedir.

İbrâhim (a.s.) rabbinin göklerin ve yerin yaratıcısı olduğunu belirtip genel bir çerçeve çizdikten sonra daha özel olarak kişinin kendisi ve en yakını olan ailesinden bahsederek düşünmesini ve doğru yolu bulmasını istemektedir. Daha sonra güneş ve ayı onlara delil olarak sunması, İbrâhim'in (a.s.) Nemrud'a yaşatma ve öldürme üzerinden verdiği delile benzemektedir.²³⁰ Böylece Hz.İbrâhim, putperestlerin bâtil inançlarını akli deliller ile çürüterek, tevhid inancının öncülüğünü yapmaktadır.²³¹

Sonuç olarak Hz. İbrâhim "âlemlerin rabbi" olan Allah'ı, yaratan, yol gösteren, yediren, içiren, şifa veren, öldüren, dirilten ve ahiret hayatında bağışlayan vasıfları ile tanıtmakta ve bu sıfatların başka hiçbir varlıkta olmadığını da ifade ederek tevhid vurgusu yapmaktadır.

3.1.1.2. Azîz ve rahîm oluşu

Şuarâ sûresinde Allah'ın azîz ismi ile beraber rahîm ismine tam dokuz kez dikkat çekilmektedir. *وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ* "Şüphesiz ki rabbin, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir."²³² âyetinde ifade edilen ve Allah'ın yüce vasıflarından biri olan عز den türeyen azîz kavramı sözlükte "kuvvet, şiddet,"²³³ üstün gelen, mutlak galip,²³⁴ güçlü ve cömert" anlamına gelmektedir. Gazzâlî (ö. 550/1111) benzerinin bulunamadığı, ulaşılması zor, kendisine ihtiyaç duyulana azîz denilebileceğini ifade

²²⁷ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/46.

²²⁸ eş-Şuarâ, 26/85.

²²⁹ en-Nahl, 16/123.

²³⁰ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/408.

²³¹ Zülfikar Durmuş, "Hz. İbrâhim'in Kur'an'daki Sıfatlarının Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi", *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 3/2 (30 Aralık 2020), 191.

²³² Bkz. eş-Şuarâ, 26/9, 68, 104, 122, 140, 159, 175, 191, 217.

²³³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Esnâ fî Şerhi Esmâ'llâhi'l-Hüsna ve Sıfâtihi* (Bingazi: Cem'iyetü'l-Da'veti'l-İslamiyye el-Alemiyye, 671), 202.

²³⁴ İsfahânî, *Müfredât*, 350.

eder.²³⁵ Bu kavram Kur'ân-ı Kerîm'de zikredildiği doksan dokuz yerin doksanında Allah'ın ismi olarak geçmektedir. Fâtır sûresinde "Kim izzet isterse bilmeli ki izzet tamamıyla Allah'a aittir." buyrulurken²³⁶ Yûnus sûresinde de Hz. Peygamber teselli edilirken yüce Allah'ın izzetine vurgu yapılmıştır. "(Resûlüm) Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır. O, işitendir, bilendir."²³⁷ Azîz ismi, kırk yedi yerde hakîm ismi ile beraber; diğer yerlerde ise zü'ntikam, kavî, hamîd, alîm, gafûr, vehhab, ğaffâr, kerîm, cebbâr vb. isimler ile birlikte kullanılmıştır.²³⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de Mücâdele sûresinde de vurgu yapılan Allah'ın azîz sıfatı ile her durum ve şartta Allah'ın ve elçilerinin mutlaka galip geleceği işaret edilmektedir.²³⁹ Şuarâ sûresinde de benzer anlamda kullanılan "azîz" ismi, "rahîm" ismi birlikte kullanılarak, bu isimler her kıssanın sonunda tekrar edilmektedir.²⁴⁰

İnsanlar için "incelik ve şefkat"²⁴¹, Allah için "ihسان" anlamına gelen²⁴² رحمة kelimesinden türeyen²⁴³ ve çok merhametli olan anlamındaki rahîm ismi, esirgenmeye muhtaç varlığı gerekli kılar.²⁴⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de yüz on dört kez zikredilmekte ve bunlardan yüz on ikisi Allah'ın sıfatı olarak kullanılmaktadır.²⁴⁵

İbn Cüreyc'den (ö.150/767) Allah'ın azîz ve rahîm ismi için, inkârcıları cezalandırmakta güçlü, müminleri düşmanlarından kurtarmakta merhametli anlamında olduğu rivâyet edilmiştir.²⁴⁶ Azîz ismi ile inkârcılar korkutulmuş, rahîm ismi ile inananlara Allah'ın sonsuz merhameti hatırlatılmıştır.²⁴⁷ "Kâfirleri ateş ile azaplandırması izzetinin, müminleri cennet ile mükâfatlandırması rahmetinin

²³⁵ Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi (Me'ânî) Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ* (Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 946), 77.

²³⁶ Fâtır, 35/10.

²³⁷ Yûnus, 10/65.

²³⁸ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 49.

²³⁹ Bkz. el-Mücâdele, 58/21.

²⁴⁰ Bkz. eş-Şuarâ, 26/68, 104, 122, 140, 159, 175, 191.

²⁴¹ Ebû'l-Hakem Abdüsselâm b. Abdirrahmân b. Ebi'r-Ricâl Muhammed el-Lahmî İbn Berrecân, *Şerhu'l-Esmâ'i'l-Hüsnâ* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010), 2/403.

²⁴² İsfahânî, *Müfredât*, 208.

²⁴³ İsfahânî, *Müfredât*, 208; Gazzâlî, *Maksadü'l-Esnâ*, 65; Kurtubî, *el-Esnâ fî Şerhi Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ*, 396.

²⁴⁴ Gazzâlî, *Maksadü'l-Esnâ*, 65.

²⁴⁵ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 543.

²⁴⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/535; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1942), 5/551.

²⁴⁷ Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 2/66; Hakkı Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Tebyinu'l-Kur'ân işte Kur'ân* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2008), 4/47.

tecellisidir.”²⁴⁸ Nitekim yüce Allah, düşmanlarını cezalandırmak istediği zaman ona engel olacak hiçbir güç yoktur. O yegâne güç sahibidir. Ayrıca azîz sıfatının rahîm sıfatı ile birlikte kullanılması tüm gücüne rağmen cezalandırmakta acele etmemesi O'nun sonsuz merhametine işaret etmektedir.²⁴⁹

Yine sûrede kullanılan rahîm ile aynı kökten türeyen râhman ismi dünyada mümin-kâfir ayırt etmeksizin yüce Allah'ın tüm insanlara olan merhametini ifade ederken rahîm ismi, ahirette sadece müminlere olan engin merhametini belirtmesi sebebiyle rahmân isminden daha özel bir anlam içermektedir.²⁵⁰ Hitâbî de râhman isminde, bütün rahmet sıfatlarını içeren inanan ve inanmayan ayrımı olmaksızın tüm kulların rızık ve maslahatını bahşeden manasının bulunduğunu, rahîm isminin ise müminlere has kılındığını belirtir. Yüce Allah'ın rahîm ismiyle sadece müminlere şefkatte bulunduğu, râhman isminin dünyada, rahîm isminin ise ahirette tecelli edeceği de söylenmiştir.²⁵¹ İbn Hisar'a göre ise râhman yaratıcının sıfatına, rahîm yaratıcının fiillerine işaret eder.²⁵² وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرِ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ *"Kendilerine, o çok esirgeyici Allah'tan hiçbir yeni öğüt gelmez ki, ondan yüz çevirmesinler."*²⁵³ Âyetteki *"Rahmân'dan gelen öğüt"* ifadesi ile yüce rabbimizin rahmân isminin tecellisi olarak bizlere kitap ve peygamber gönderdiği anlaşılmaktadır.

Fâtiha sûresinde *"O, rahmândır ve rahîmdir"*²⁵⁴ Neml sûresinde *"Mektup Süleyman'dandır, rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta)dır."*²⁵⁵ diye buyurularak bu iki isim birlikte kullanılmıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Şuarâ sûresinde de bu iki isim zikredilmektedir.

Hak Teâlâ, hiçbir kavmi kendilerine uyarıcılar göndermeden helâk etmediğini, kimsenin zulme uğratılmadığını وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ذِكْرَى وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ *"Biz hiçbir memleketi, öğüt vermek üzere (gönderdiğimiz) uyarıcıları (peygamberleri) olmadan yok etmemişizdir. Biz zalim değiliz."*²⁵⁶ âyetiyle açıkça ifade etmiştir. Ancak

²⁴⁸ Saîd Havvâ, *el-Esâs fi 't-Tefsîr* (Dârü's-Selâm, 1991), 7/2926.

²⁴⁹ İsfahânî, *Müfredât*, 208; İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/154.

²⁵⁰ Gazzâlî, *Maksadü'l-Esnâ*, 66-67; Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 545.

²⁵¹ Kurtubî, *el-Esnâ fi Şerhi Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ*, 400.

²⁵² İbn Berrecân, *Şerhu'l-Esmâ'i'l-Hüsnâ*, 2010, 2/401.

²⁵³ eş-Şuarâ, 26/5.

²⁵⁴ el-Fâtiha, 1/3.

²⁵⁵ en-Neml, 27/30.

²⁵⁶ eş-Şuarâ, 26/208-209.

kendilerine gönderilen peygamberlere inanmayıp zulümde ısrarcı olan kavimler helâk edilmiştir.²⁵⁷

Allah'ın kullarına olan uyarısı, şefkatinin ve merhametinin bir tecellisidir.²⁵⁸ Sonsuz merhameti sebebiyle insanlara peygamberler gönderen ve yanlış yolda ısrar eden kavimleri uyarmadan helâk etmeyen Allah ne yücedir.²⁵⁹

3.1.1.3. Semî' ve alîm oluşu

Yüce Allah'ın üstün vasıflarından biri de Şuarâ sûresinde zikredilen semî ve alîm sıfatlarıdır: *إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* "Çünkü her şeyi işiten, her şeyi bilen O'dur."²⁶⁰ Bu sıfatları şu şekilde ele alabiliriz:

İşitmek ve itaat etmek anlamına gelen sem' kökünden türeyen Allah'ın semî ismi²⁶¹ mübalağalı ism-i fâil kalıbında olup, Allah'ın fısıltılara varıncaya kadar her sesi ziyadesiyle işitmesi anlamındadır. Yine Şuarâ sûresinin on beşinci âyetinde geçen sem' kökünden türeyen "müstemi" kelimesi de Allah'ın sıfatı olarak aynı anlamda kullanılmaktadır.²⁶² Issız bir gecede karıncanın sesini duyan Allah, dua edenin duasına icabet eder, ona hamd edeni mükâfatlandırır. Onun duymak için herhangi bir alete ihtiyacı olmadığı gibi duyuşu sınırsızdır.²⁶³

Hız. Mûsâ peygamberlik ile görevlendirildiği zaman rabbine yalanlanma, göğsünün daralması ve rahat konuşamamaya dair üç korkusunu dile getirmiştir. Yüce Allah *قَالَ كَلَّا فَادْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ* "Hayır (seni asla öldüremezler)! İkiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki, biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz."²⁶⁴ diyerek Hız. Mûsâ'yı nübüvvet görevini korkusuzca yerine getirmek için teşvik etmiştir. Bu âyetteki son derece etkin bir güçle korunduklarını belirten "sizinle beraberiz" ifadesi Hız. Mûsâ ve Hız. Hârûn'a büyük bir güç ve cesaret aşlamıştır.²⁶⁵ Âyet-i Kerîmede zikredilen "işitmekteyiz" ifadesi mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Dinlemek kulakla olur, bu ise Allah için imkânsız olduğundan²⁶⁶ yüce Allah'ın her şeyi bildiği ve her

²⁵⁷ Bkz. el-Kasas, 28/59.

²⁵⁸ Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'an*, 5/2585.

²⁵⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/175.

²⁶⁰ eş-Şuarâ, 26/220.

²⁶¹ İsfahânî, *Müfredât*, 259.

²⁶² Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 578.

²⁶³ Gazzâlî, *Maksadü'l-Esnâ*, 96.

²⁶⁴ eş-Şuarâ, 26/15.

²⁶⁵ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/36.

²⁶⁶ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/124; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/36.

şeyi işittiği ifade edilmektedir.²⁶⁷ Allah, “her şeyi işitmekteyiz” diye buyururken Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn’a destek olacağını, düşmanlarının güçlerini kıracağını açıklamakta ve onları cesaretlendirmektedir.²⁶⁸ Yüce Allah’ın peygamberlerine yardımcı olacağı müjdesi Hz. Peygamber’in de kalbini güçlendirmektedir. Hz. Mûsâ ve kardeşi Hârûn (a.s.), iman kuvvetleri hariç hiçbir askeri güçleri olmamasına rağmen zalim hükümdar Firavun’un karşısına cesaretle çıkmışlardır. Bu peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirirken kimseden korkmadıklarını göstermektedir.

Ulûhiyyetin bir vasfına işaret için kullanılan semî kavramı aynı sûrede İbrâhim peygamber tarafından da aktarılmıştır: Yine surede *إِذْ تَدْعُونَ* “İbrâhim: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı?”²⁶⁹ Bu âyette Hz. İbrâhim kavmine, putların asla onları işitmeyeceğini hatırlatırken Allah’ın tüm sesleri, serzenişleri ziyadesiyle işitmesini ulûhiyyet vasfının bir delili olarak sunmaktadır.

Şuarâ sûresinde semî ve alîm birlikteliği ile kullanılan alîm kavramının kökeni ilm ise; sözlükte bir şeyi tüm gerçekliğiyle kavramak,²⁷⁰ şeklini, sıfatını ve her halini bilmek demektir.²⁷¹ Bu kelime alîm şeklinde mübalağalı ism-i fâil olarak kullanıldığında ziyadesiyle bilen anlamına gelmektedir. Alîm sıfatına sahip olan yüce Allah, bu vasfıyla kâinata meydana gelen her şeyi, mâzi ile müstakbeli, görünen ve görünmeyen tüm âlemi bilmekte, dolayısıyla bu kelime yüce Allah’ın ezeli ve sınırsız ilmini ifade etmektedir.²⁷² Allah’ın bilgisi dışında bir yaprağın bile düşemeyeceğini, O’nun zifiri karanlıktaki bir taneden bile haberdar olduğunu Kur’ân-ı Kerîm bize açıkça bildirmektedir.²⁷³

3.1.1.4. Kâinat ve mucizevî yapısı

Şuarâ sûresinde yüce Allah’ın kevnî âyetlerine işaret edilerek fitratı bozulan, tevhitte sapan ve sapkınlıkta ısrar eden kavimlere İslam’a yönelmeleri ve inanmaları için yaşadıkları âlemden deliller verilmektedir. Böylece yaratıcının azametini,

²⁶⁷ Ebüssuûd, *İrşâdü’l-Akli’s-Selim*, 5/36.

²⁶⁸ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/303; İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/242; İbn Acîbe, *el-Bahrü’l-Medîd*, 5/155.

²⁶⁹ eş-Şuarâ, 26/72.

²⁷⁰ İsfahânî, *Müfredât*, 361; Gazzâlî, *Maksadü’l-Esnâ*, 92.

²⁷¹ İbn Berrecân, *Şerhu’l-Esmâ’i’l-Hüsnâ*, 1/333.

²⁷² Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 21.

²⁷³ Bkz. el-En’âm, 6/59.

kulların ise acziyetine işaret edilerek körü körüne inatlarını sürdürmemeleri istenmektedir. Yüce Allah'ın sınırsız gücüne ve vahdaniyetine işaret eden tabiata ibret nazarıyla bakmayan müşriklere bir azarlama olarak şu soru sorulmuştur.²⁷⁴ *أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ* "Yeryüzüne bir bakmazlar mı! Orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirdik."²⁷⁵ Bu âyette Allah'ın yeryüzünde yaratmış olduğu mücizevî yapıya bitkiler üzerinden dikkat çekilmektedir. Kâinatta envâî çeşit renklerde, farklı aromatik kokularla, acı, tatlı, ekşi tatlarda bitkiler yaratılmıştır. Tüm nebâtat aynı toprakta yetişmelerine rağmen, şekilleri, renkleri ve rayihaları farklılık arz etmektedir.

Hâkezâ meyve ağaçlarına baktığımız zaman da durum aynıdır. Toprağı, havası, suyu aynı olan arazide;²⁷⁶ yapraklarının ve çiçeklerinin şekilleri, meyvelerinin tatları ve dokuları birbirlerinden farklıdır. Allah Teâlâ yeryüzündeki bu habitata bakarak, düşünmemizi ve ibret almamızı istemektedir.²⁷⁷ Nitekim kişinin her gün sofrasına gelen yiyecekleri tefekkür etmesi bile ona ibret alması için kâfidir.²⁷⁸ Ayrıca âyet-i Kerîmede bitkiler için kullanılan *كَرِيمٍ* sıfatı, faydasının çokluğuna işaretle, insanları botanik hakkında tefekküre ve araştırmaya teşvik etmektedir.²⁷⁹ Beğenilen her şey için kerîm sıfatı kullanılır. *زَوْجٍ كَرِيمٍ* Zeccâc'a göre (ö.311/923) övülen tür anlamına gelir.²⁸⁰ Âyette geçen *كُلٌّ* kelimesi bütün bitki çeşitlerini *كَم* kelimesi ise nicel bir ifade olup sayıca çok olduklarını ifade eder.²⁸¹ Nebâtatın hepsi için “faydalı” ifadesinin kullanılması, zararlı zannettiklerimizin bile ekolojik sistemde denge unsuru ve hastalıklara şifa yönlerinin bulunduğu da işaret etmektedir.²⁸²

Bitkilerde Allah'ın eşsiz kudretine,²⁸³ ilmine, hikmetine ve kullarına olan rahmetine işaretler vardır.²⁸⁴ Kevnî âyetler, bize bu dünyadaki nizamın bir düzenleyicisinin olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.²⁸⁵ Kupkuru yeryüzünün bitkilerle yeniden

²⁷⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/375.

²⁷⁵ eş-Şuarâ, 26/7.

²⁷⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/145.

²⁷⁷ Bkz. el-En'âm, 6/99.

²⁷⁸ Bkz. Abese, 80/24.

²⁷⁹ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3876.

²⁸⁰ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1987), 6/439.

²⁸¹ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 24/120.

²⁸² er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 24/120; Yılmaz, *Tebyînu'l Kur'ân*, 4/30.

²⁸³ Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 2/65.

²⁸⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 2/535; İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/153.

²⁸⁵ Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 43.

zararlarının dokunup dokunmadığını sorgulamalarını istemiştir.²⁹⁶ Hiçbir şeye gücü yetmeyen aciz varlıkları Allah'a denk tutmak şirktir ve bu da tamamen bâtıl bir düşünce ve eylemdir.²⁹⁷ Müşriklerin fayda ve zarar vermeye gücü olmayan, kendilerinden çok daha değersiz varlıklara tapmaları eleştirilmekte, inançlarının bâtıl olduğu belirtilerek tevhide çağrı yapılmaktadır.

Hiz. İbrâhim güzel bir nasihat yolunu seçerek putların kendi düşmanı olduğunu belirtmiş onların iman etmeleri için zarif bir üslup kullanmıştır.²⁹⁸ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيَ إِلَّا رَبِّ الْعَالَمِينَ "İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur)."²⁹⁹ Hiz. İbrâhim'in putlar için عَدُوٌّ لِّيَ "benim düşmanım" ifadesi ile kendisinin putların düşmanı olduğunu belirtmesi, muhatabın kabul etmesi açısından daha etkili bir söylemdir.³⁰⁰ Böyle söyleyerek hiçbir putun kendisine zarar veremeyeceğini de vurgulamış olmaktadır. Düşmanı olduğunu dokundurarak ifade etmesi açıkça belirtmesinden daha tesirli olmaktadır.³⁰¹ Ferra'ya göre senin düşman olduğun zaten sana düşmandır.³⁰² Cansız varlıklara düşman olma durumu eğer onlara taparsam ahirette benim düşmanım olacaklardır anlamına gelir. Putperest kişi cehennemde o taptığı put sebebiyle azaba uğrayacağı için put aslında onun düşmanı olmaktadır.³⁰³

Yine sûrede şirkten sakındıran bir diğer âyet اللَّهُ إِلَهٌ آخَرُ فَتَكُونُ مِنَ الْمُعَذِّبِينَ "O halde sakın Allah ile beraber başka tanrıya kulluk edip yalvarma, sonra azap edilenlerden olursun!"³⁰⁴ âyetidir. Burada hitap Resulullah'a olsa da kastedilen tüm insanlardır.³⁰⁵ Bazen bir topluluk şiddetli bir şekilde uyarıldığı zaman o toplumun idarecisine hitap edilerek uyarıda bulunulur.³⁰⁶ Hiz. Peygamber bile şirk koşacak olsa azaba uğrayacaksa kimse kendinden emin olmamalıdır.³⁰⁷ Nebî (s.a.v.) de "Allah'ın

²⁹⁶ Bkz. eş-Şuarâ, 26/70-73.

²⁹⁷ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3920.

²⁹⁸ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/417.

²⁹⁹ eş-Şuarâ, 26/77.

³⁰⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 2/543.

³⁰¹ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/46.

³⁰² el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/37.

³⁰³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri* (İstanbul: Huzur Yayın ve Dağıtım, ts.), 5/2467.

³⁰⁴ eş-Şuarâ, 26/213.

³⁰⁵ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/82; İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/190.

³⁰⁶ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/172.

³⁰⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/63.

kullar üzerindeki hakkı, O'na, şirk koşmaksızın ibadet etmek; kulların Allah üzerindeki hakkı, kendisine şirk koşmayana azap etmemektir.”³⁰⁸ diye buyurmaktır.

Şuarâ sûresinde ele alınan şirk konusunu şu şekilde inceleyebiliriz:

3.2.1. İnkârcıların ortak söylem ve tavırları

Sûrede inkârcıların kalplerinin de birbirine benzediği ifade edilerek hakikat karşısında durabilmek için belli başlı propagandalara başvurdıkları belirtilmektedir. Onların bu söylem ve tavırlarına yönelik çeşitli itham ve iftiraları Şuarâ sûresi bağlamında ele alınmakta ve çürütülmektedir:

3.2.1.1. Peygamberleri delilik ile ithamları

"Çağlar boyu, inkârcıların zihin yapıları hep aynı olagelmıştır. Tartışma biçimleri, karşı çıkışları ve inanmamak için ileri sürdükleri bahane ve özürleri ve sonunda kaderleri de aynı olmuştur.”³⁰⁹ *"Bunu (nesilden nesile) birbirlerine vasiyet mi ettiler? Doğrusu onlar azgın bir topluluktur. Artık onlara aldırma. (Davete uymamalarından dolayı) sen kınanacak değilsin."*³¹⁰ âyetinde de belirtildiği gibi daha önceki kavimlerin de peygamberlerine Mekke müşriklerinin gösterdiği tavırların benzerini gösterdikleri ifade edilmektedir.

Yine Duhân sûresinde “Kendilerine apaçık bir elçi geldiği, sonra ondan yüz çevirerek, “Bu, kendisine bazı şeyler öğretilmiş bir deli!” dedikleri halde onlar mı bundan ibret alıp akıllarını başlarına toplayacaklar”³¹¹ denilerek Hz. Peygamber’in delilikle itham edildiği zikredilmektedir. Şuarâ sûresinde Hz. Peygamber'in, kavminin menfî tutumuna daha fazla üzülmemesi istenerek kendisi teselli edilmektedir. Bu sûrede yer verilen kıssalar ile geçmiş peygamberler ve ümmetleri tasvir edilerek, tarihte önceki peygamberlerin de ümmetleri tarafından delilikle itham edildiği ve bu durumun ilk olmadığı ifade edilmektedir. Örneğin sûrede bahsedilen ilk kıssada Firavun, Hz. Mûsâ'yı halkının gözünde itibarsızlaştırmak amacıyla; قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ *"Firavun: Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir."*³¹² diyerek Mûsâ (a.s.) ile alay etmiş, halkının gözünde onu küçük düşürmek istemiştir.

³⁰⁸ Buhârî, "Cihâd", 46.

³⁰⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/10.

³¹⁰ ez-Zâriyât, 51/52-53.

³¹¹ Duhân, 44/13-14.

³¹² eş-Şuarâ, 26/27.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de müşriklerin Hz. Peygamber'i delilikle itham etmelerini reddederek “*Bu kadar beraber yaşadığınız kişi kesinlikle mecnun değildir.*”³¹³ diye buyurmaktadır.

3.2.1.2. Atalarının yolunu izlemeleri

Sûrede bahsedilen diğer bir kıssada İbrâhim (a.s.), putperest olan kavmini tevhide davet etmiştir. İbrâhim'in (a.s.) kavmi, onlara sunduğu tüm aklî delillere rağmen davetini kabul etmemiş ve iman etmemelerine gösterdikleri tek gerekçeleri *قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ* “*Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk.*”³¹⁴ şeklinde olmuştur. Dolayısıyla onların putperestliklerini savunması kuru bir taklitçilikten öteye geçememiştir.³¹⁵ Halbuki bir şeyin öteden beri yapılıyor olması onun doğruluğunu ispat etmek için yeterli sebep değildir.³¹⁶

Hz. Hûd'un kavmi de zorbaca davranışlarını, tepelere inşa ettikleri binaları, Allah'ın verdiği nimetlere şükürsüz hallerini atalarının âdetleri olarak ileri sürmektedirler.³¹⁷ *إِنْ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ* “*Bu, öncekilerin geleneklerinden başka bir şey değildir.*”³¹⁸ İbn Abbas âyetteki *خُلُق* kelimesini “din”, Katâde (ö.117/735) “yaratılış” şeklinde değerlendirmektedir. Alkame (ö.62/682) ise aynı kelimeye “öncekilerin uydurması” olarak anlam vermektedir ki bu da, kelimenin *خُلُق* kıraatiyle okunmasını temel alan bir görüştür. Taberî'nin tercihi ise evvelkilerin geleneği yönündedir.³¹⁹ Yani onlar ölümden sonraki hayatı kabul etmemekte, bunun öncekilerin âdeti/geleneği olduğunu ileri sürerek insanlar yaşar ve ölür demektedirler.³²⁰

Yine Kur'ân-ı Kerîm, hak yoldan sapan kimselerin Kur'ân-ı Kerîm âyetleri için “*âyetlerimiz okunduğu zaman ‘öncekilerin masalları!’*”³²¹ dediklerini haber vermektedir.

³¹³ et-Tekvîr, 81/22.

³¹⁴ eş-Şuarâ, 26/74.

³¹⁵ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 3/105.

³¹⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/318.

³¹⁷ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/615-616.

³¹⁸ eş-Şuarâ, 26/137.

³¹⁹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/615.

³²⁰ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/178.

³²¹ el-Kalem, 68/15.

3.2.1.3. Peygamberleri beşer olarak nitelendirmeleri

Hız. Sâlih'in kavminden inanmayanlar, onun kendileri gibi bir insan olmasını ileri sürerek kendilerince böyle ulvî bir görevi beşer olan birine yakıştıramamışlar ve bu tutumlarıyla şirke bulaşmışlardır; *مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ* "Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mûcize getir."³²²

Şuayb (a.s.) nübüvvet görevini yerine getirmiş, halkını gerçek kurtuluş yolu olan İslam'a davet etmiştir. Kavmi ise Sâlih peygamberin kavminin düştüğü yanılığın benzeri bir tutumla onun kendileri gibi bir insan olduğunu söylemiş ve onu yalancılıkla suçlamışlardır; *وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِنْ نَطْنُوكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ* "Sen de, ancak bizim gibi bir beşersin. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz."³²³ Peygamberlik gibi yüce bir görevin insan olan birine verilmesinin uygun olmadığını dile getirmişlerdir.

Yine başka bir âyette inkârcıların peygamberleri beşer olmaları sebebiyle küçümsedikleri şöyle ifade edilmektedir; "Çünkü onlara peygamberleri açık kanıtlarla gelmişlerdi de onlar, "Bir beşer mi bizi doğru yola çıkaracak?" deyip inkâr etmişler ve ona sırt çevirmişlerdi. Allah da muhtaç olmadığını gösterdi. Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O her türlü övgüye lâyıktır."³²⁴

3.2.1.4. Yoksulları hakir görmeleri

Hız. Nûh'un kavminin iman etmemelerinin mazereti olarak ileri sürdükleri argüman ise Hız. Nûh'un etrafında ki kişilerin vasıfsız insanlar olmalarıdır; *قَالُوا أَتُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ* "Onlar şöyle cevap verdiler: Sana düşük seviyeli kimseler tâbi olup dururken, biz sana iman eder miyiz hiç!"³²⁵ İnkârcılar, Hız. Nûh'a inananların toplumun statü bakımından alt kesimi olduğunu ileri sürerek, böyle kişilerle birlikte olmak istemediklerini dile getirmişlerdir.

Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: «Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz.»³²⁶

³²² eş-Şuarâ, 26/154.

³²³ eş-Şuarâ, 26/186.

³²⁴ et-Tegâbün, 64/6.

³²⁵ eş-Şuarâ, 26/111.

³²⁶ Hûd, 11/27.

Atâ'ya göre (ö.114/732) bu kişiler malları ve saygınlıkları az olan fakir kişilerdir.³²⁷ İnkârcılar, Nûh kavmine göre fakirler düşük saydıkları mesleklerden oldukları için onları bayağı kimseler olarak nitelemişlerdir.³²⁸ Oysa peygamberlerin herhangi bir makam ve menfaat vaadi olmaksızın içlerinden düşük statüdeki kimselerin onlara tâbi olmuş olması, nebîlerin davalarının hak olduğunun bir diğer kanıtıdır. Kendileri için en değerli şeyin mal mülk olması sebebiyle malı ve mülkü çok olanları üstün, az olanları ise bayağı görürlerdi. Hz. Nûh'un kavmi ona iman edenlerin bu inançlarında samimi olmadıklarını iddia etmeleri üzerine Nûh (a.s.), onların kalplerinin içini bilmekle mükellef olmadığını zahire göre değerlendireceğini ifade etmektedir.³²⁹

Nûh (a.s.) toplumda düşük statüde olan kimseleri yanından kovmasını isteyen halkının bu isteğini³³⁰ âyette de belirtildiği gibi *وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ* "Ben iman eden kimseleri kovacak değilim."³³¹ diyerek kabul etmemiş, kendisine inananlar arasında ayrımcılık yapmayacağını kesin bir dille belirterek kariyer veya mülkü bir ölçüt kabul etmediğini ve ayırım yapmaksızın herkese tebliğ ile görevlendirildiğini dile getirmiştir.³³²

Mekke müşriklerinin ileri sürdükleri bahaneleri de tıpkı Hz. Nûh'un kavminin söylediklerine benzemektedir. Mekkeli müşriklerden de fakir müslümanlar ile beraber aynı ortamda bulunmak istemeyen ve bunu İslam'a girmemeleri için sebep gösteren kimseler vardı.³³³ "Bu Kur'an, şu iki şehirden büyük bir kişiye indirilseydi ya! diye de eklediler."³³⁴ İnkârcıların dünya görüşlerinin, varlıklı olan kişilerin üstün tutulması, maddi durumu yetersiz olan kimselere ise değer verilmemesi üzerine kurulduğunu görmekteyiz.³³⁵ Nitekim bu husuta müşriklerin itiraz ve direnmeleri üzerine Hz. Peygamber'e şu uyarılar yapılmıştır: "Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki bunları kovup da zalimlerden olasın!"³³⁶

³²⁷ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesir*, 6/134.

³²⁸ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/155.

³²⁹ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/52.

³³⁰ Bkz. eş-Şuarâ, 26/111.

³³¹ eş-Şuarâ, 26/114.

³³² Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri*, 260.

³³³ Bilmen, *Kur'an-ı Kerîm Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, 5/2477.

³³⁴ ez-Zuhruf, 43/31.

³³⁵ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/176.

³³⁶ el-En'am, 6/52.

Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.³³⁷

Hiçbir peygamber insan seçmemiş, ona iman edip yanında bulunan kimseleri reddetmemiştir. Gönderildiği halka tebliğ yaparken de herkese eşit ve adil davranmıştır. Dolayısıyla yoksulları hakir görme inkârda inat etmenin mazareti olamaz.

3.2.1.5. Peygamberleri büyülenmiş ve yalancı olmakla suçlamaları

Müşrikler peygamberleri büyülenmiş ve yalancı olmakla suçlayarak inkârlarını meşrulaştırmayı hedeflemişlerdir. Bunun için şu örneğe bakabiliriz: Şuayb (a.s.) da kavmini diğer peygamberler gibi takvâ ve itaate davet etmiştir. Halkı ise tıpkı Hz. Nûh'un kavminin söylediklerine benzer şekilde Şuayb'ın (a.s.) kendileri gibi bir insan olduğunu peygamberlik gibi yüce bir görevin insan olan birine verilmesinin uygun olmadığını söylemiş, onu yalancı ve büyülenmiş olmakla suçlamışlardır.³³⁸ *قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ "Onlar şöyle dediler: Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin! Sen de, ancak bizim gibi bir beşersin. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz."*³³⁹ Müfessirler "الْمُسَحَّرِينَ" kelimesine büyülenmiş veya ciğer sahibi olan beşer anlamlarını vermiştir.³⁴⁰

Müşrikler de Hz. Peygamber'in cinlerden ilham alan bir şair olduğunu ileri sürüyor ve kendisine "şair, kâhin, mecnûn ve büyücü" diyerek iftira atıyorlardı.³⁴¹ "Antik anlayışlara göre, delilik ya bir cinin ya da büyü'nün etkisi ile olurdu. Bu yüzden deliye ya 'mecnun' cin etkisinde ya da 'büyülenmiş' denirdi."³⁴²

Kur'ân-ı Kerîm, inkârcıların nebilerine sihirbazlık ve delilikle iftira attıklarını şöyle haber vermektedir; *"İşte böyle; kendilerinden öncekilere de hiçbir peygamber gelmemiştir ki, "O bir sihirbaz veya bir mecnun" demiş olmasınlar."*³⁴³

İnkârcıların diğer insanları imandan vazgeçirmek için başvurduğu yöntemlerden biri de insanlarda şüphe uyandırmaktı. Böylelikle onlar peygamberleri büyücülükle ve

³³⁷ el-Kehf, 18/28.

³³⁸ Bkz. eş-Şuarâ, 26/177-186.

³³⁹ eş-Şuarâ, 26/185-186.

³⁴⁰ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/160.

³⁴¹ Bkz. Yûnus, 10/2; el-Enbiyâ, 21/5; es-Sâffât, 37/36; Sâd, 38/4; et-Tûr, 52/30.

³⁴² Mevdûdî, *Te'fhimû'l-Kur'ân*, 4/46.

³⁴³ ez-Zâriyât, 51/52.

yalancılıkla töhmet altında bırakarak kafalarda soru işaretleri oluşmasına neden oluyorlardı.³⁴⁴ Oysa sûredeki âyetlerde de vurgulandığı üzere peygamberler halkları arasında peygamber olmadan önce de güvenilir kişilerdir. Nitekim Hz. Muhammed de çağrısının başlangıcı ve sonu aynı minval üzere olan o özü-sözü bir, dürüst bir şahsiyettir.³⁴⁵

3.2.1.6. Mûcize talep etmeleri ve azap istemeleri

İnkârcılar tarafından şirke mazaret olarak ileri sürülen bir başka gerekçe mûcize ve azap isteme şartıdır. Sâlih'in (a.s.) halkının onun takvâ ve itaate çağrısına tepkisi³⁴⁶ ve ondan istekleri âyette şu şekilde belirtilmektedir; *فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ* "Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mûcize getir."³⁴⁷

Hz. Şuayb'ın kavmi de ahirete olan inançsızlıklarını ve inkârdaki aşırılıklarını alay ederek şöyle dile getirmişlerdir. *فَاسْقُطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ* "Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten azap yağdır."³⁴⁸

Mekkeli müşrikler de Hz. Şuayb'ın kavmi gibi Hz. Muhammed'den azap getirmesini istemişlerdir.³⁴⁹ "Hani (o kâfirler) bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi!"³⁵⁰

3.2.2. İnkârcıların peygamberleri tehdidi

Şuarâ sûresinde inkârcıların peygamberlere yönelttikleri haksız ithamlarının yanı sıra tehditlerine de yer verilmektedir:

3.2.2.1. Recm tehdidi

İnkârcılar, peygamberleri hak davalarından vazgeçirmek için tehdide de başvurmuşlardır. Hz. İbrâhim babasına, kendisinin peygamber olduğunu açıklamış, hiçbir faydası olmayan putlara neden ibadet ettiğini sormuştur. Şeytandan uzak

³⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmû 'l-Kur'ân*, 4/62.

³⁴⁵ Çelik, *Hulâsatü 'l-Beyân*, 10/3966.

³⁴⁶ Bkz. eş-Şuarâ, 26/144.

³⁴⁷ eş-Şuarâ, 26/154.

³⁴⁸ eş-Şuarâ, 26/187.

³⁴⁹ Bkz. el-İsrâ, 17/92.

³⁵⁰ el-Enfâl, 8/32.

durmasını söyleyerek Allah'tan gelecek azaba karşı onu uyarmıştır. Babası ise onun tevhit davetini kabul etmemiş ve Hz. İbrâhim'i taşlamakla tehdit etmiştir.³⁵¹

Nûh'un (a.s.) uzun davet sürecinde de ona iman etmeyenlerin dirençlerinde herhangi bir değişiklik olmamış, aksine davetini sürdürmesi halinde Nûh'u (a.s.) taşlamakla tehdiye yeltenmişlerdir; *قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ* "Dediler ki: Ey Nûh! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, taşlanmışlardan olacaksın!"³⁵² İbn Abbas ve Mukâtil taşlamakla kastedilenin öldürmek olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Sümâli'ye (ö. 83/702) göre de Kur'ân-ı Kerîm' de taşlamakla ifade edilen kelimelerin hepsi öldürmek anlamında kullanılmıştır.³⁵³

3.2.2.2. Hapis tehdidi

Hız. Mûsâ'nın davetine öfkelenen Firavun, Hız. Mûsâ'nın sunduğu delillere karşılık veremeyince zorbalıkla davranarak onu zindana atmakla tehdit etmiştir; *قَالَ لَئِنْ اتَّخَذْتُ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ* "Firavun: Benden başkasını tanrı edirsen, andolsun ki seni zindana kapatılmışlardan ederim! dedi."³⁵⁴ Firavun, Hız. Mûsâ'nın asa mûcizesi karşısında yenilgiye uğrayarak her diktatörün âcziyete uğradığında yaptığı gibi tehdiye başvurmuştur. O, zindana kapattığı kimseleri ölümden beter bir ceza olarak oradan çıkma ihtimalinin olmadığı, kimsenin onu duymayacağı korkunç derin bir kuyuya atardı.³⁵⁵ Bu basit bir hapis cezası olmayıp, ölüm tehdidi içerdiğinden dolayı Firavun "zindana kapatılmışlardan ederim" diye ifade etmiştir.³⁵⁶

3.2.2.3. El ve ayakları kesme tehdidi

Hız. Mûsâ'nın gösterdiğinin apaçık bir mûcize olduğunu anlayan sihirbazlar; *فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ* "(Bunu görünce) sihirbazlar derhal secdeye kapandılar."³⁵⁷ âyetinde de ifade edildiği gibi o kadar hızlı secdeye kapandılar ki adeta kendilerini yere atmış gibi oldular.³⁵⁸

³⁵¹ Bkz. Meryem, 19/42-46.

³⁵² eş-Şuarâ, 26/116.

³⁵³ el-Kurtubî, *el-Câmi* ' , 16/53.

³⁵⁴ eş-Şuarâ, 26/29.

³⁵⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/309; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/131; el-Kurtubî, *el-Câmi* ' , 16/22; Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîri'l-Celâleyn*, 2/66.

³⁵⁶ Bursevi, *Rûhu'l-Beyân*, 3/101.

³⁵⁷ eş-Şuarâ, 26/46.

³⁵⁸ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/412.

Firavun, Hz. Mûsâ karşısında yenilgiye uğrayan sihirbazların iman etmelerine engel olamayınca, onları tehdit ederken aynı zamanda orada bulunan halka da gözdağı vermiştir;³⁵⁹

قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آتَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۖ لَا أَفْطِنُ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافِ ۖ وَلَأَسْأَلَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ Firavun, (kızgınlık içinde) dedi ki: Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! Demek ki size sihiri öğreten büyüğünüzmüş o! Ama şimdi (size yapacağımı göreceksiniz ve) bileceksiniz: Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astracağım!" dedi.³⁶⁰

Böylece Firavun kendisini öfkeliendiren bu durum karşısında gerçek yüzünü ortaya koyarak zalimliğinin itirafı ile tehditler savurmuştur.³⁶¹ Aslında Firavun " *astracağım ve kestireceğim*" diyerek hem sihirbazları tehdit etmekte hem de halkın etkilenip iman etmesini engellemek istemektedir.³⁶²

3.2.2.4. Sürgün tehdidi

Lût'un (a.s.) davetine icâbet etmeyen halkı onun davetinden rahatsız oluyor ve işledikleri kötü fiilden de asla vazgeçmiyorlardı. Üstelik Lût'un (a.s.) onlara olan çağrısını devam ettirmesi halinde onu ve ona inananları sürgün etmekle tehdit ediyorlardı.³⁶³ "قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ" *"Onlar şöyle dediler: Ey Lût! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, sürgün edilmişlerden olacaksın!"*³⁶⁴

Aynı şekilde Şuayb'ın (a.s.) davetine uymayıp hak din çağrısından rahatsız olan kavmi de onu ve ona iman edenleri sürgün etmekle tehdit etmiştir.³⁶⁵

3.2.3. Müşriklerin iman etmeyecekleri

Müşriklerin inkârlarında inat edecekleri Şuarâ sûresinde bir kez daha ortaya çıkan bir hakikattir. Meselâ, Nûh (a.s.) kavmini dokuz yüz elli yıl boyunca tevhide davet etmesine rağmen kavminin çoğu iman etmemiştir.³⁶⁶

Hûd (a.s.) kavmi ise ona hiçbir şekilde iman etmeyeceklerini قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ ۖ كُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ " *Sen öğüt versen de, vermesen de bizce birdir.*"³⁶⁷ sözleri ile açıkça ifade etmektedirler. Onun nasihatlerinin kendilerinde hiçbir değişim

³⁵⁹ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3899.

³⁶⁰ eş-Şuarâ, 26/49.

³⁶¹ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/39.

³⁶² el-Hindî, *el-İklîl*, 5/412.

³⁶³ Bkz. en-Neml, 27/56.

³⁶⁴ eş-Şuarâ, 26/167.

³⁶⁵ Bkz. el-A'râf, 7/88.

³⁶⁶ Bkz. el-Ankebût, 29/14.

³⁶⁷ eş-Şuarâ, 26/136.

sağlamayacağını, konuşup konuşmamasının onlar için müsâvî olduğunu söylemektedirler.³⁶⁸

Kur'ân-ı Kerîm inkârcılıktaki bu inatlarını başka bir âyette şöyle ifade etmektedir;

Onlar: 'Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fişkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtılmalı. Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin. Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmedeğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız.' De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.³⁶⁹

Yine Şuarâ sûresi onların son ana kadar iman etmeyeceklerini şöyle anlatmaktadır;

فَقِيلُوا هَلْ تَحْنُ مُنْظَرُونَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ "Onun için, acıklı azabı görünceye kadar ona iman etmezler. İşte bu (azap) onlara, kendileri farkında olmadan, ansızın geliverecektir. O zaman: Bize (iman etmemiz için) mühlet verilir mi acaba? diyeceklerdir."³⁷⁰

Meymûn b. Mihrân'ın (ö. 117/735) tavaf esnasında Hasan-ı Basrî'ye (ö. 110/728) rastlayıp nasihat istemesi üzerine Hasan-ı Basrî ona bu ayetleri okuyunca Meymûn b. Mihrân "bana yeterli nasihatta bulundun" demiştir.³⁷¹ Şirk ve küfürde inatlarını sürdürenlerin inanmayacakları Kur'ân-ı Kerîm'de bir âyette de şöyle ifade edilmektedir; "Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölümler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılıklarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler."³⁷²

3.3. Kur'ân-ı Kerîm

Şuarâ sûresinin başında hurûf-ı mukattaa ile dikkat çekilen Kur'ân-ı Kerîm, herhangi bir kitap olmayıp kaynağının yüce yaratıcıya dayanması sebebiyle ona hakkı ile tazim edip sözlerine kulak vermek icap eder.³⁷³

Şuarâ sûresinde Kur'ân-ı Kerîm'in özelliklerine aşağıdaki şekilde yer verilmektedir:

3.3.1. Arap lisanıyla indirilişi

Kur'ân-ı Kerîm'in nâzil olduğu toplumun Araplardan oluşması sebebiyle Kur'ân-ı Kerîm, Arapça olarak indirilmiştir. Bu durum bir âyette şöyle ifade edilmektedir;

³⁶⁸ Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 2/70.

³⁶⁹ el-İsra, 17/90-93.

³⁷⁰ eş-Şuarâ, 26/201-203.

³⁷¹ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/171.

³⁷² el-En'âm, 6/111.

³⁷³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/144.

"(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güç ve hikmet sahibidir."³⁷⁴ Yine başka bir âyette bu husus şöyle vurgulanmaktadır; "Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."³⁷⁵

Şuarâ sûresinin başında تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ "Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir."³⁷⁶ apaçık Kur'ân âyetleri denilirken, son kısımlarda ise عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ "(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir."³⁷⁷ apaçık bir Arapça denilerek, Arapların okunan Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini, rahat bir şekilde anladıkları, kendi dillerinde indirilmesi sebebiyle artık herhangi bir bahanelerinin olmayacağı vurgulanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan âyetler, esrarengiz ve anlaşılmayan ifadeler olmayıp Arapçayı bilen herkesin kolaylıkla kavrayabileceği bir üslûptadır."³⁷⁸ Nitekim başka bir âyet bu hususu şöyle ifade etmektedir: "(Resûlüm!) Biz Kur'an'ı, sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu uyarasın diye senin dilinle (indirilip okutarak) kolaylaştırdık."³⁷⁹

Müşrikler Kur'ân-ı Kerîm'in manasını anlar, belâgatından ve üslûbundan etkilenir fakat onun ikazlarından haz etmez, inkârlarında inat ederek ona iman etmezlerdi.³⁸⁰ Kur'ân-ı Kerîm'in insanları benzerini söylemekten aciz bırakan yönüne ve Hz. Peygamber'in hak peygamber olduğuna نَزَّلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ "(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir."³⁸¹ âyetiyle dikkat çekilmektedir.³⁸²

Kur'ân-ı Kerîm'in hak olduğuna ancak acem diliyle indirilmesi veya Arapça olarak indirilecekse getiren kişinin yabancı olması şartıyla inanacaklarını söylemeleri üzerine şu âyetler nâzil olmuştur:³⁸³ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ "Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de, bunu onlara o okusaydı, yine

³⁷⁴ İbrâhîm, 14/4.

³⁷⁵ Yûsuf, 12/2.

³⁷⁶ eş-Şuarâ, 26/2.

³⁷⁷ eş-Şuarâ, 26/194-195.

³⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/57.

³⁷⁹ Meryem, 19/97.

³⁸⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3646.

³⁸¹ eş-Şuarâ, 26/194-195.

³⁸² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/553.

³⁸³ H.Tahsin Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013), 9/139.

ona iman etmezlerdi."³⁸⁴ Bu âyetten peygamber yabancı biri olsaydı, bu kez de iman etmemelerine onu anlamamalarını gerekçe gösterecekleri anlaşılmaktadır.³⁸⁵ Kur'ân-ı Kerîm Arapça konuşan bir kişiye indirilince Araplar onun sözcüklerini anlayıp, mûciz bir kelâm olduğunu fark edip fesâhatına hayran kaldılar. Fakat bu durum yine de onların iman etmesine neden olmadı.³⁸⁶

3.3.2. Mübîn oluşu

Sûrenin başlangıcında hurûf-ı mukattaa ile dikkat çekilen husus, sûrenin âyetlerinin "apaçık kitap"a ait olduğudur;³⁸⁷ طَسَمَ تِلْكَ الْكِتَابِ الْمُبِينِ "*Tâ-sîn-mîm. Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir.*"³⁸⁸ Allah tarafından indirildiği açıkça belli olan kitabın âyetleri anlamındadır.³⁸⁹ Kalkale ve istila harflerinden olan ط harfî ile sureye başlanarak sûrede şiddetli ikaz içeren âyetler bulunduğu dikkat çekilmektedir.³⁹⁰

Huruf-ı mukattaa Kur'ân-ı Kerîm'in yirmi dokuz sûresinin ilk âyetinde yer alır.³⁹¹ Yirmi beş sûrede de hurûf-ı mukattadan sonra Kur'ân-ı Kerîm'den bahsedilmektedir.³⁹² Hurûf-ı mukattadan ne kastedildiği ile ilgili müfessirler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Birinci görüş, Allah'ın bilgisini kendisine özgü kıldığı harflerdir. Bu görüşte olanlar Hz. Ebû Bekir (ö.13/634), Hz. Ömer (ö.23/644), Hz. Osman (ö.35/656), Hz. Ali (50/661) ve İbn Mes'ûd'(ö.32/652-53)dur. Bu nedenle onlar bu harfleri tefsir etmekten kaçınmışlardır. İkinci görüş, bu harfleri tefsir etme yoluna gidenlerin görüşüdür. Onlar da bu harfleri sûrelerin isimleri, Kur'ân-ı Kerîm'in anlamlarının keşfedildiği anahtarlar ve Allah'ın isimlerinden bir ismi şeklinde açıklamışlardır. Bu görüşte olanlar Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem (ö. 136/754), Mücâhid (ö. 103/721), İbn Abbas gibi müfessirlerdir.³⁹³

³⁸⁴ eş-Şuarâ, 26/198-199.

³⁸⁵ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesir*, 6/145.

³⁸⁶ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/169.

³⁸⁷ eş-Şuarâ, 26/2.

³⁸⁸ eş-Şuarâ, 26/1-2.

³⁸⁹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/298.

³⁹⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3618.

³⁹¹ Bkz. Âl-i İmrân, 3/1; el-A'râf, 7/1; Yûnus, 10/1; Hûd, 11/1; Yûsuf, 12/1; er-Ra'd, 13/1; İbrâhîm, 14/1; el-Hicr, 15/1; Meryem, 19/1; Tâhâ, 20/1; eş-Şuarâ, 26/1; en-Neml, 27/1; el-Kasas, 28/1; el-Ankebût, 29/1; er-Rûm, 30/1; Lokmân, 31/1; es-Secde, 32/1; Yâsîn, 36/1; Sâd, 38/1; el-Mü'min, 40/1; Fussilet, 41/1; eş-Şûrâ, 42/1; ez-Zuhuruf, 43/1; ed-Duhân, 44/1; el-Câsiye, 45/1; el-Ahkâf, 46/1; Kâf, 50/1; el-Kalem, 68/1.

³⁹² Meryem, el-Ankebût, er-Rûm ve el-Kalem Sûreleri hariç

³⁹³ Ebü'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.), 1/34-35.

Zemahşerî (ö.538/1144) yukarıdaki görüş ve değerlendirmelere yer verdikten sonra huruf-ı mukattanın toplu olarak Kur'ân-ı Kerîm'in başında yer almadığını, farklı sûrelerde geçtiğini ve kıssalar gibi tekrar edildiğini gerekçe göstererek bunun meydan okumada daha etkili bir üslûp olduğunu ifade etmektedir. Kısaca Zemahşerî; bir, iki, üç, dört, beş harften oluşan huruf-ı mukattanın; bir, iki, üç, dört, beş harften oluşan Arap diline işaret ettiğini, Kur'ân-ı Kerîm'in de Arap dili ile indirildiğini, güçleri yetiyorsa bu harfler ile Allah'ın kitabının bir benzerini getirmeleri hususunda meydan okuma olduğunu ifade etmektedir. Ona göre huruf-ı mukattaadan sonra Kur'ân-ı Kerîm'in mûcize oluşundan ve yüceliğinden bahsedilmesi bu hususa işaret etmektedir.³⁹⁴

Huruf-ı mukattaa ile ilgili farklı görüşlerden dört halifenin ve İbn Mes'ûd'un (ö. 32/652-53) görüşünü en isabetli görüş olarak kabul edebiliriz. Zira müfessirler arasında hangi anlama geldiği hususunda ittifak sağlanamamıştır. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in Arap diliyle indirildiği, bu harfleri ve Arap dilini kullanarak benzerini getirmeleri hususunda müşriklere bir meydan okuma olduğunu da ifade edebiliriz.

Müfessir İbn Kesîr (ö. 774/1373) الْكِتَابِ الْمُبِين kelimesini "hakkı bâtıldan ayıran, sapık yolu doğru yoldan ayırt eden, her şeyi ile açık seçik ve besbelli olan bir kitap" olarak yorumlamıştır.³⁹⁵ Kur'ân-ı Kerîm'in "mübîn" olarak vasıflandırılması insana her iki dünya için de faydası olacak bilgileri açıklaması sebebiyledir.³⁹⁶ O doğruyu yanlıştan ayıran net bir kitaptır.³⁹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, kendisine kulak veren herkesin rahatlıkla anlayabileceği bir üslûptadır. Onun âyetlerinde okuyucunun idrak edemeyeceği bir belirsizlik yoktur.³⁹⁸

Müşriklerin Hz. Peygamber'i kâhin olmakla suçlamalarına gelince; Kur'ân-ı Kerîm'de esrarlı bir şey bulunmadığı ifade edilerek, onun âyetlerinin açık ve anlaşılır olduğuna yapılan vurgu ile bu itham reddedilmektedir.³⁹⁹

³⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/36.

³⁹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/641.

³⁹⁶ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3870.

³⁹⁷ Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 2/65.

³⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmû'l-Kur'ân*, 4/11; Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'ân-ı Kerîm*, 3/590.

³⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmû'l-Kur'ân*, 4/11.

Kısaca mübîn kelimesi ile Kur'ân-ı Kerîm'in açık olmasından maksat muciz oluşunun net oluşu, dini hükümleri açık seçik bir şekilde ortaya koyması veya doğru ile yanlışın arasını bariz bir şekilde ayırması sebebiyledir.⁴⁰⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette yer alan “el-kitab” kelimesi ile daha önce indirilen kitaplar kastedilmiştir.⁴⁰¹ İlahi mesaj olan Kur'ân-ı Kerîm'in el-kitab olarak isimlendirilmesi ve burada kullanılması ile aynı bilgilerin daha önce gönderilen kitaplarda da yer aldığına da dikkat çekilmiştir.⁴⁰²

3.3.3. Hak kitap oluşu

Mekke müşrikleri, Kur'ân-ı Kerîm'in kâh eskilerin masalları kâh düzmece bir metin olduğunu⁴⁰³ ileri sürerek inkâr yolunu seçmişlerdir. Şuarâ sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından indirildiği hususunda kesinlik ifade eden **إِنْ** ve **وَلَا** edatı ile tekit eder: **وَإِنَّهُ لَنَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ** "*Muhakkak ki o (Kur'an) âlemlerin rabbinin indirmesidir.*"⁴⁰⁴

Kur'ân-ı Kerîm'i indiren Allah'ın âlemlerin rabbi olduğunun belirtilmesi ile tüm varlıkları terbiye edici özelliğine vurgu yapılmaktadır. Âyette ki • “o” zamiri müfessirlerin çoğuna göre Kur'ân'a racidir. Ancak Mukâtil'e (ö. 150/767) göre ise bu zamirle Resûlullah kastedilmiştir.⁴⁰⁵ Kur'ân-ı Kerîm'in geçmiş kavimlerden bilgi vermesi de onu herhangi bir beşerin yazmasının mümkün olmayacağını ve Allah tarafından indirildiğinin bir diğer delilidir.⁴⁰⁶ "*Yoksa “Kur'ân'ı kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız Allah'tan başka çağırabildiğiniz herkesi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin!”*"⁴⁰⁷ âyetinde de belirtildiği gibi Kur'ân-ı Kerîm Mekke müşriklerini benzerlerini getirmeleri hususunda aciz bırakmıştır.

3.3.4. Korunarak indirilişi

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın bir beşerle ancak vahiy, perde arkası veya bir elçi vasıtasıyla konuştuğu ifade edilmektedir.⁴⁰⁸ O'nun elçi vasıtasıyla konuşmasından

⁴⁰⁰ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/30.

⁴⁰¹ Duman, *Beyânu'l-Hak*, 1/417.

⁴⁰² Yılmaz, *Tebyînu'l Kur'ân*, 4/24.

⁴⁰³ Bkz. en-Nahl, 16/24; el-Furkan, 25/4.

⁴⁰⁴ eş-Şuarâ, 26/192.

⁴⁰⁵ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/144.

⁴⁰⁶ Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, 9/139.

⁴⁰⁷ Hûd, 11/13.

⁴⁰⁸ Bkz. eş-Şûrâ, 42/51.

maksat, Kur'ân-ı Kerîm'in Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla indirilmesi olup bu durum نَزَلَ بِهِ (Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebraîl) uyarıcılardan olası diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir."⁴⁰⁹ âyetinde ifade edilmektedir. Bu âyette Hz. Peygamber'in unutmayacağı bir şekilde kalbine yerleştirildiğine de işaret edilmektedir.⁴¹⁰ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in "De ki: Cebraîl'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de müjdeci olarak o indirmiştir."⁴¹¹ âyeti ışığında "rûhulemîn" in Cebrâil (a.s.) olduğu açıktır.⁴¹² "Ona "Rûh" denmesinin sebebi, insanın kalbine hayat veren vahyi getirmesinden dolayıdır."⁴¹³ İnsanlığın kurtuluşuna vesile olduğu için Rûh, görevinde kendisine itimat edildiği için emin denilmiştir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm kendisine itimat edilen bir elçi tarafından dış etkilerden korunarak Hz. Muhammed'in kalbine indirilmiştir. Kalbine indirilmesinden kasıt, indirilen tüm âyetlerin Hz. Peygamber'in kalbine yerleştiği ve onu ezberlediğine işarettir. Tüm emir ve yasakların asıl muhatabı kalptir, diğer azalar onun emrindedir.⁴¹⁴

Kur'ân-ı Kerîm'in emniyetli bir şekilde; tebdîl, tağyîr ve tahriften korunarak Hz. Peygamber'e ulaştırılması birçok âyette yer almaktadır. Nitekim Şuarâ sûresinde de bu hususa ayrıca dikkat çekilmektedir; وَمَا تَنْزَلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَظِيلُونَ إِنْهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمْعَرُولُونَ "O'nu (Kur'an'ı) şeytanlar indirmedir. Bu onlara düşmez; zaten güçleri de yetmez. Şüphesiz onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır."⁴¹⁵ Mukâtil; yukarıdaki âyetin, Kureyş'in "Kur'ân-ı Kerîm'i Muhammed'e şeytanlar getiriyor" demesine üzerine nâzil olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁶ "Şeytanların hırsızlık yaparak öğrendikleri semanın haberlerini kâhinlere yalanlar karıştırarak telkin ettiklerini, kâhinlerin de bu sözleri gaybı bilmek iddiası ile insanlara söyledikleri açıklanmaktadır."⁴¹⁷

⁴⁰⁹ eş-Şuarâ, 26/193-195

⁴¹⁰ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/435.

⁴¹¹ el-Bakara, 2/97.

⁴¹² İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/657.

⁴¹³ Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, 7/3955.

⁴¹⁴ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/166.

⁴¹⁵ eş-Şuarâ, 26/210-212.

⁴¹⁶ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/147.

⁴¹⁷ Abdülhalim Uveys el-Mısırî - Ali Abdülmuhsin el-Mısırî, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri* (İstanbul: Tayf, 2015), 771.

Sûrede تَنَزَّلُ عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ "Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler."⁴¹⁸ âyetiyle kâhinlerin yalan söylediklerine vurgu yapılmaktadır. Kâhinler cinlerden edindikleri bilgilere canlarının istediği şekilde ekleme yaparlar.⁴¹⁹ Hz. Peygamber kâhin olsa onlarla benzer özelliklerinin olması gerekirdi oysa Hz. Muhammed nübüvvet öncesi ve sonrası el-Emin olarak tanınmıştır. Halkı arasında her zaman kendisine itimat edilen dürüst bir kişinin, peygamberlik söz konusu olduğunda da emin olması beklenir, doğal olan budur.⁴²⁰

İnsanların kâhinlere danışma sebepleri arasında gönül işleri, şans durumları, savaş stratejileri vb. konular vardır.⁴²¹ Kimse onlara inanç konularında bilgi edinmek, daha erdemli ve nezih bir yaşam sürme ideali için danışmanlık almaya gitmez. Kâhinler ve şairler yaptıkları işlerin karşılığında ücret veya makam talep ederken peygamberlerin insanlardan hiçbir karşılık beklememesi ikisini ayıran önemli noktalardan biridir.⁴²² Hz. Peygamber de diğer peygamberler gibi bunu kavmine ifade etmiştir.⁴²³

Kur'ân-ı Kerîm'de cinlerin semadaki dinleme merkezlerine ulaşamadıkları, ateşli bir alev in onlara isabet ettiği, dolayısıyla Hz. Peygambere vahyin; tüm dış etkenlerden muhafaza edilerek kendisine ulaştırıldığı açıkça belirtilmektedir.⁴²⁴ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'i dinlemeleri imkânsız olan şeytanların onun âyetlerini başkalarına ulaştıracak olması asla düşünülemez.⁴²⁵

3.3.5. Şiir olmadığı

Münkirler Kur'ân-ı Kerîm'in nazmındaki güzellik için şiir, manasındaki i'câz için kehanet iftirası atmaktadırlar.⁴²⁶ Şuarâ sûresinde şeytanların, günah ve iftiraya düşkün olan kâhin ve şairlerle irtibatla olduğundan söz edilir; هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ "Şeytanların ise kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler."⁴²⁷ Söz konusu âyet Kur'ân-ı Kerîm'i müşriklerin iddia ettiği gibi şeytanların Hz. Muhammed'e

⁴¹⁸ eş-Şuarâ, 26/222.

⁴¹⁹ Beyzâvî, *Envârü 't-Tenzîl*, 2/556.

⁴²⁰ Bursevi, *Rûhu 'l-Beyân*, 3/108.

⁴²¹ Mevdûdî, *Tefhîmü 'l-Kur'ân*, 4/62.

⁴²² Kutub, *fî Zılâli 'l-Kur'ân*, 5/2607.

⁴²³ Bkz. Sâd, 38/86.

⁴²⁴ Bkz. es-Sâffât, 37/7-10; el-Cin, 72/8.

⁴²⁵ et-Taberî, *Câmi 'ü 'l-Beyân*, 17/653.

⁴²⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3649.

⁴²⁷ eş-Şuarâ, 26/221-222.

ulaştırmasının mümkün olmayacağını ifade etmektedir.⁴²⁸ Ayrıca şeytanların tüm maksatları insanları saptırmak ve yanlış yollara sürüklemektir. Kur'ân-ı Kerîm gibi insanları hidayete erdiren bir kitabı getirmeleri zaten onlara yaraşmaz. "Şeytanlar ne başkalarına iyilik ve takva ilham edebilirler ne de şeytanlarla ilişkisi olan kişiler dindar ve takva sahibi olabilirler."⁴²⁹

Kur'ân-ı Kerîm gayba ait haberlerden bahsettiği için Hz. Peygamber'e onu şeytanların getirdiğini söyleyip Hz. Peygamber'in kâhin olduğunu ve Kur'ân'ın nazmına olan hayranlıkları sebebiyle de Hz. Peygamber'in şair olduğunu ileri sürerek attıkları iftiralara şu âyetler cevap niteliğindedir;⁴³⁰ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ تَر أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ "Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?"⁴³¹ Taberî'ye (ö. 310/923) göre bu tür şairlere azgın insanlar, şeytanlar ve isyankâr cinler uyar.⁴³² Ayrıca bu "şairler söylemedikleri ve yapmadıkları birtakım söz ve fiillerle böbürlenirler."⁴³³ Doğruyu yanlış, yanlış doğru, zalimi mazlum, mazlumu zalim gösterir; anlattıklarını abartarak ifade ederler.⁴³⁴ Çıkarları uğruna da bazı kişileri abartarak över bazılarını haksız yere yerer⁴³⁵ ve halka yanlış fikirler empoze ederek kamuoyu oluştururlar.⁴³⁶ Şairlerin bugün övdüğü şeyi yarın yermesi, hakir gördüğünü başka bir zaman yüceltmesi onların gerçeğin peşinde olmadıklarını gösterir. Hz. Peygamber ise insanları her zaman tevhide davet etmiş hayatı boyunca onları ahirete hazırlanmaya teşvik etmiştir. Onun yaşantısı hep istikamet üzerine olmuştur.⁴³⁷ Hz. Peygamber; kavminde "Muhammedü'l-emîn" olarak tanınan, özü-sözü bir halkı içinde, dürüst ve güvenilir olduğuna itimat edilen bir insandır.

Çeşitli dalalet yollarında edepsizce gezen şairlerin herhangi bir çizgisi yoktur; bu tür şairler bukâlemun gibi her yöne doğru renk değiştirebilir, işine gelen doğrultuda sözler söyleyip menfaatleri için haksız yere insanları aşağılayabilir, masum kişilere

⁴²⁸ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/397.

⁴²⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/63.

⁴³⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/179.

⁴³¹ eş-Şuarâ, 26/224-226.

⁴³² et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/676.

⁴³³ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/661.

⁴³⁴ Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, 9/155.

⁴³⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/556.

⁴³⁶ Yılmaz, *Tebyînu'l Kur'ân*, 4/95.

⁴³⁷ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/174-175.

iftira atabilirler. Bu azgın şairlerin Abdullah b. ez-Zeb'arî, Hubeyr b. Ebi Vehb el-Mahzîmî, Mûsâfî' b. Abdülmenaf, Ebu Azze el-Cumahî (ö. (?) /625) ve Ümeyye b. Ebû's-Salt (ö. 8/630) gibi Mekke'li şairler olduğu söylenir.⁴³⁸ Bu şairler demogoji yapmaları, ayarsız methiyeler düzmeleri, haksız yere yermeleri sebebiyle kınanmıştır. Dolayısıyla şiirin de diğer sözler gibi uygun olanı tasvip edilmiş, yanlış olanı zemmedilmiştir.⁴³⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in çağrısı açıktır; tüm insanları tevhide, takvâya, Allah ve resulüne itaate davet etmektedir. Oysa açıktır ki şairlerin şiirlerinde işledikleri temaların, böyle bir amacı yoktur. Bu yerilen şairlerin şiirleri hiciv ve kötü sözler barındıran bâtil ifadelerdir.⁴⁴⁰ "Arap şiiri cinsellik, aşk hikâyeleri, içki, kabileselel nefretler ve kan davaları, atalarla övünme gibi konularla dolu olur."⁴⁴¹ Oysa Kur'ân-ı Kerîm'de böyle ifadeler de yoktur.

Hz. Muhammed, peygamber olmadan önce dahi asla yalan söylememiştir. Şaka dahi olsa yalana yaklaşmamıştır. Öyleyse böyle bir peygamber için şair demek mümkün değildir. Müslüman şairler de yalan söylemeyen güvenilir kişilerdir. "Şairlerin peşinden gidenler, Hz. Muhammed'e iman edenlerden; karakter, davranış ve ahlak bakımından bütünüyle farklıdır."⁴⁴² Nitekim ilgili âyetin devamında iman eden, sâlih amel işleyen Allah'ı çok zikreden ve haksızlığa uğratıldıktan sonra kendilerini savunan şairler istisna edilmiştir;

أَلَا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ "Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbet) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir."⁴⁴³

Hz. Peygamber'i hicveden müşrik şairlere karşı onu savunan Abdullah b. Revâha, Kâ'b b. Züheyr (ö. 24/645),⁴⁴⁴ Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik istisna edilen şairlerdendir. Bu niteliklere sahip herkes buna dahil olacaktır.⁴⁴⁵ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de başka bir âyette de haksızlığa uğrayan kimselerin hakkını savunmasında

⁴³⁸ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/65.

⁴³⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/399.

⁴⁴⁰ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/93.

⁴⁴¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/69.

⁴⁴² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/556; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/67.

⁴⁴³ eş-Şuarâ, 26/227.

⁴⁴⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/557; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/66.

⁴⁴⁵ Et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/678; İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/194.

herhangi bir beis olmadığı ifade edilmektedir. *"Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir."*⁴⁴⁶

Yukarıda da ifade edildiği gibi âyetle istisna edilen şairlerden Hassân b. Sâbit Hz. Peygamber'in, "Allah'ım, onu Rûhulkudûs ile destekle." diye dua ettiği bir şairdir.⁴⁴⁷ Câbir b. Semûre (ö. 74/694) şöyle demiştir: "Ben Peygamber'in (s.a.v.) meclisinde yüzden fazla kere bulundum. Onun ashâbı (mescitte oturup) şiirler okur, câhiliye devrinde olan bazı işlerden söz ederlerdi. O, konuşulanları sessiz bir biçimde dinler, zaman zaman da onlarla birlikte gülümserdi."⁴⁴⁸

Müslüman şairlerin söyledikleri şiirlerde günah ifade eden sözcükler bulunmayıp hikmetli sözler ve nasihat verici dizeler mevcuttur.⁴⁴⁹ İmam Şâfiî şiirin söz gibi olup kendisine mahsus bir kötülük barındırmadığını, içeriği güzel olanın güzel, muhtevası kötü olanın da yerilmiş olduğunu belirtmektedir.⁴⁵⁰ Resûlullah (s.a.v.) İslami prensiplere uyan bazı şiirleri "Şüphesiz bazı şiirler var ki hikmettir"⁴⁵¹ diyerek övmektedir. Yine Hz. Peygamber "Mümin kılıcı ve diliyle cihad eder,"⁴⁵² buyurarak hakikati dile getiren şiirleri söylemeye teşvik etmiştir. Böylece İslam'ı savunan, kötülüklerden sakındıran ve doğru yolu gösteren şiirin faydalı olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵³

Kur'an-ı Kerîm âyetlerinin şiir veya kâhin sözü olmadığı yine başka bir âyet ile şöyle vurgulanmaktadır; *"Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz! Bir kâhin sözü de değildir (o). Ne de az düşünüyorsunuz! (O), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir."*⁴⁵⁴ Böylece müşriklerin bu yersiz ve asılsız iddiaları reddedilmektedir. Başka bir âyetle yine müşriklerin bu mesnetsiz ithamları reddedilerek tehdit edilmektedirler; *"(Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli. Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın*

⁴⁴⁶ en-Nisâ, 4/148. Ayrıca bkz. el-Bakara, 2/194.

⁴⁴⁷ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîhu Müslim* (Kahire: Dâru İhyâü'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1412). "Fedâilü's-sahâbe", 152.

⁴⁴⁸ Muhammed b. İsâ Tirmizî, *Sünen* (Kahire: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1382). "Edeb", 70

⁴⁴⁹ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/455.

⁴⁵⁰ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/94.

⁴⁵¹ Buhârî, "Edeb", 90; Tirmizî, "Edeb", 69.

⁴⁵² Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. Hanbel, *el-Müsned* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995). III, 3, 456, 460.

⁴⁵³ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/733.

⁴⁵⁴ el-Hakkâ, 69/41-43.

*felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar? De ki: Bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"*⁴⁵⁵

3.3.6. Kur'ân-ı Kerîm'i inkâr eden müşriklerin tehdit edilişi

Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından hak olarak gönderildiğine dair onca delil sunulmasına rağmen inkâr eden ve bu hususta direnen inkârcılar Şuarâ sûresinde şiddetli bir şekilde ikaz edilmektedir. *فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ* "Üstelik (ona) «yalandır» derler; fakat alay edip durdukları şeylerin haberleri yakında onlara gelecektir."⁴⁵⁶ Böylece müşrikler, ahirette alevli bir azap ile tehdit edilmektedir.⁴⁵⁷ "Alay ettikleri şeylerin haberleri" denilmesi iki dünyada dūçar olacakları cezaları Kur'ân-ı Kerîm'in haber vermesi nedeniyle. *أَنْبَاءُ* kelimesinin tekili olan *نَبَأٌ* Kur'ân-ı Kerîm'de ürpertici haberler için kullanılmış olması onların uğrayacakları azabında pek korkunç olacağına işarettir.⁴⁵⁸ Bu kelime âyetlerde muazzam hadiseler için kullanılmakta olup maksat hem bu dünyada hem de ahirette inkârcıların başlarına gelecek olan cezadır.⁴⁵⁹ Bu âyet ile müşrikler, Bedir Savaşı veya kıyamet günü cezalandırılacaklarına dair ikaz edilmektedir.⁴⁶⁰ Şuarâ sûresi çarpıcı bir ifade ile son bulmaktadır; *وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ* "Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbet) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir."⁴⁶¹ Zalim suçunu bildiği için cezasını bekler mazlum ise kendisine gelecek olan yardımı gözler. Ayrıca *مُنْقَلَبٍ* kelimesi bulunduğu durumun tersine çevrilmesini ifade etmektedir.⁴⁶² Bu âyeti, Hz. Ebubekir halifelîği Hz. Ömer'e devrederken okumuş ve ona yeni görevi için nasihatta bulunmuştur.⁴⁶³

3.4. Nübüvvet

Şuarâ sûresinin ana konularından biri olan nübüvvet, İslam'a davet eden tüm Mekki sûrelerin de genel özelliklerindendir.⁴⁶⁴ Ayrıca bu sûreler nübüvvetin isbatına yönelik deliller içerir. İnsanların işlemiş oldukları günahlar sebebiyle bir belaya

⁴⁵⁵ et-Tûr, 52/29-31.

⁴⁵⁶ eş-Şuarâ, 26/6.

⁴⁵⁷ et-Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, 2003, 17/683.

⁴⁵⁸ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, 5/32; Bursevi, *Rûhu'l-Beyân*, 3/71.

⁴⁵⁹ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/625.

⁴⁶⁰ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/299; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/535.

⁴⁶¹ eş-Şuarâ, 26/227.

⁴⁶² el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/97-98.

⁴⁶³ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/456.

⁴⁶⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 167.

uğradıklarında herhangi bir bahanelerinin olmaması da resullerin gönderiliş amaçlarındandır. *"Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde: Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de, âyetlerine uysak ve müminlerden olsaydık! diyecek olmasalardı (seni göndermezdik)."*⁴⁶⁵ Her ne kadar şeytan, kişiyi yanlış yönlendirmek için çaba gösterse de, Allah onun doğru yolu bulması için bir rehber olarak resul göndermiş, kulun hangi yolu tercih edeceği hususunda kişiyi serbest bırakmıştır.⁴⁶⁶ Yine Hz. Peygamber bir hadisinde nübüvvetin insanlık tarihinin başlangıcından itibaren bulunduğunu ve o eksik parçanın kendisi ile tamamlandığını şöyle dile getirmektedir; "Ebû Hüreyre'den (r.a.) nakledildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Benimle benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev inşa eden kimseye benzer. O kimse evi güzelce yapıp mükemmel hâle getirmiş fakat bir köşede sadece bir tuğla yeri boş kalmıştır. İnsanlar bu evi dolaşırlar, ona hayran olurlar ve şöyle derler: Keşke şu tuğla da konulmuş olsaydı." Resûlullah (s.a.v.) sözlerine şöyle devam etmiştir: "İşte ben o tuğlayım. Ben peygamberlerin sonuncusuyum."⁴⁶⁷ Şuarâ sûresinde nübüvvet konusu aşağıdaki yönleriyle ele alınmaktadır:

3.4.1. Peygamberlerin üstün özellikleri

İnsanın hidâyetini amaçlayan Kur'ân-ı Kerîm tüm zamanlarda insanlara model şahsiyetler olarak peygamberleri sunmakta onların yaşantısal yönleri ve hayat tarzları ile insanları eğitmektedir.⁴⁶⁸ Tarih boyunca peygamberler, seçkin kişiliklerini günlük hayattaki insani ilişkilerine de yansıtmışlardır. Peygamberler, günlük hayatlarında ve insani ilişkilerinde doğru ve dürüst kişilerken Allah'tan aldığı mesajları iletme hususunda kendilerine güvenilmemesi düşünülemez.⁴⁶⁹

Örnek olarak Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb peygamberler, *إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ* *"Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."*⁴⁷⁰ diyerek, halklarının arasında güvenilir insanlar olarak bilindiklerini vurgulamışlar ve getirdikleri hususunda da kendilerine güvenilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Önem verilen bir takım ifade ve cümlelerin tekrarlanması Arapların da aşına olduğu

⁴⁶⁵ el-Kasas, 28/47.

⁴⁶⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/13.

⁴⁶⁷ Buhârî, "Menâkıb", 18

⁴⁶⁸ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 318.

⁴⁶⁹ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/154; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/36.

⁴⁷⁰ eş-Şuarâ, 26/107,125,143,162,178.

bir üsluptur. Bu üslup Kur'ân-ı Kerîm'de de kullanılmaktadır. Nitekim Şuarâ sûresinde beş peygamberin ümmetine olan hitabı beş defa tekrar edilmiştir.⁴⁷¹ Bu olgu tarih boyunca bütün peygamberlerde bulunmaktadır. Dolayısıyla dürüstlüğü müsellemler olan bu seçkin kişilerin Allah'ın mesajını iletmede de güvenilirlikleri konusunda şüpheye mahal olmaz. Nitekim bu güvenilir elçiler, aynı kavramlar ile Allah'tan aldıkları mesajları iletme hususunda da kendilerine güvenilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Yine sûrede peygamberler; kendilerinin, Allah'tan başka hiçbir kimseden mükâfat beklemeyen, görevlerini çıkarsız olarak ifâ eden kişiler olduklarını belirtmektedirler. İslam daveti yolunda insanlardan bir şey beklemeden karşılığını yalnızca Hak Teâlâ'dan ummak muhataplar için çok daha etkileyici olacaktır.⁴⁷² وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ ۖ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ "Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir."⁴⁷³ Nebîlerin herhangi bir kişisel menfaat gözetmeksizin görevlerini içtenlikle yerine getirmeleri, samimiyetlerine işaret etmektedir.⁴⁷⁴

Sûrede sihirbazların الْغَالِبِينَ "Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a: Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi?"⁴⁷⁵ diyerek menfaat beklentisi içinde oldukları belirtilir. Görevleri karşılığında menfaat beklentisi içinde olan insanları, zalimler kendi emelleri doğrultusunda kullanmışlardır.⁴⁷⁶ Bu çıkar beklentisi, onların zaaf sebebi olup onları kötü kişinin emellerine alet edilmeye açık hale getirir. Ayrıca nebîlerin hak dışı söz söylememelerinin, güven zedeleyici hiçbir niteliklerinin bulunmamasının yanı sıra vurgu yaptıkları diğer bir özellik; menfaat beklentisi içinde olmamaları sebebiyle hiçbir zalimin emellerine alet olmamalarıdır. Onlar hiçbir çıkar düşüncesi taşımadan halkın ıslahı için çalışmakta, toplumlarını takvâyâ davet etmektedirler. Böylece nebîler, insanların onlara itaat etmeleri için halkları içinde güvenilir oluşları ile

⁴⁷¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 201.

⁴⁷² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 308.

⁴⁷³ eş-Şuarâ, 26/109, 127, 145, 164, 180.

⁴⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/37.

⁴⁷⁵ eş-Şuarâ, 26/41.

⁴⁷⁶ Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, 5/2595.

bilinmelerini ve tevhide davetlerinde halklarından hiçbir çıkar gözetmemelerini iki önemli sebep olarak gösterdiler.⁴⁷⁷

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'de verilen örnekler ışığında güvenilir ve çıkar gözetmeyen nebîler rehber edilirse doğru yolda ilerlemek kolaylaşacak, kötü şahsiyetlerin yaşam tarzları benimsemeyecek ve onların yaptıkları menfi fiillerden uzaklaşılacaktır.⁴⁷⁸

3.4.2. Peygamberlerin tebliğ metodu

Peygamberlerin asli görevi hakikatı duyurmak ve İslam'a davet etmektir, hidâyet verecek olan Allah'tır.⁴⁷⁹ Kur'ân-ı Kerîm bu durumu şöyle açıklar;

De ki: Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirseniz şunu bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz)dir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen, sadece açık-seçik duyurmaktır.⁴⁸⁰

Peygamberlerin görevinin sadece Allah'tan aldıkları mesajları insanlara iletmek olduğu, geri kalan tüm sorumluluğun insana ait olduğu Mâide sûresinde de şöyle belirtilmektedir; *"Resûle düşen (vazife), ancak duyurmaktır. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir."*⁴⁸¹ Allah tarafından insanlara verilen doğru ve yanlış ayırt etme kabiliyeti neticesinde iman veya küfür tarafını seçen kişilerin bu seçimleri sonucunda mükâfat veya cezaya uğrayacağı peygamberler tarafından kendilerine iletilmiştir.⁴⁸²

Şuarâ sûresinin peygamberlerin görevlerini yerine getirirken dikkat etmesini önerdiği birtakım hususlar şu şekilde ele alınabilir:

3.4.2.1. Tebliğe yakınlarından başlama

İnsan mühim bir meseleyi ilk etapta yakınlarıyla paylaşır. Kişinin yakın çevresi onun anlattıklarını, onu tanımayan şahıslara göre daha çabuk kabul eder.⁴⁸³ Nitekim peygamberlerin tebliğ metodu da bu fitri yöne paralel bir yaklaşımla başlar. وَأَنْذِرْ

⁴⁷⁷ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/423.

⁴⁷⁸ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 316.

⁴⁷⁹ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 307.

⁴⁸⁰ Nûr, 24/54.

⁴⁸¹ el-Mâide, 5/99.

⁴⁸² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 312-313.

⁴⁸³ Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'ân-ı Kerîm*, 3/628.

عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ "Yakın akrabaları da uyar."⁴⁸⁴ âyetinden İslam'a davet noktasında tebliğde önceliğin yakın akrabaya verilmesi gerektiği anlaşılır. Nitekim Hz. İbrâhim de tebliğde ilk olarak en yakını olan babasını davet ederek başlamıştır.⁴⁸⁵ Aynı şekilde Hz. Peygamber de ilk inen âyetleri önce eşine ve yakınlarına tebliğ etmiştir; "Ey Kureyş topluluğu! Kendinizi ateşten koruyun! Çünkü benim size (hesap gününde) ne bir faydam dokunabilir ne de bir zararım. Ey Abdümenafogulları! Kendinizi ateşten koruyun! Çünkü benim size ne bir fayda ne de bir zarar verebilecek gücüm vardır. Ey Kusayogulları! Kendinizi cehennem ateşinden koruyun. Size fayda veya zarar verebilecek bir gücüm yoktur. Ey Abdülmuttalipoğulları! Kendinizi ateşten koruyun! Zira size ne fayda ne de zarar verebilecek bir gücüm vardır. Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Sen de kendini cehennem ateşinden koru! Çünkü sana da (hesap gününde) bir fayda ve zarar verebilecek bir imkânım yoktur. Senin için yalnızca bir akrabalık bağım var. (Dünyada yaşadığım sürece) onun gereklerini yapacağım."⁴⁸⁶ Yine Hz. Peygamber Vedâ hutbesinde "İyi bilin ki câhiliye dönemi faizi kesinlikle kaldırılmıştır! İlk kaldırdığım faiz de (amcam) Abbâs b. Abdülmuttalib'in faizidir."⁴⁸⁷ buyurmaktadır.

Câbirî (1936-2010) Hicr sûresindeki "Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!"⁴⁸⁸ âyetini açıktan davetin başlangıcı kabul edenlere karşı, âyetlerin nüzûl sırasını dikkate alarak Şuarâ sûresindeki وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ "(Önce) en yakın akrabaları uyar."⁴⁸⁹ âyetini açıktan davetin başlangıcı olarak kabul etmekte, İslam tarihinde gizli davetin biterek açıktan davetin başlaması sebebiyle bu âyetin özel bir öneme hâiz olduğunu ifade etmektedir.⁴⁹⁰ İman etmeyen ve Sâlih amel işlemeyen kişilere akrabalık bağlarının bir faydası olmayacağı da âyetten anlaşılan bir diğer husustur.⁴⁹¹

⁴⁸⁴ eş-Şuarâ, 26/214.

⁴⁸⁵ Bkz. eş-Şuarâ, 26/70.

⁴⁸⁶ Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 26.

⁴⁸⁷ Müslim, "Hac", 147.

⁴⁸⁸ el-Hicr, 15/94.

⁴⁸⁹ eş-Şuarâ, 26/214.

⁴⁹⁰ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, 1/320.

⁴⁹¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/177.

3.4.2.2. Müminlere şefkatle muamele

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim'in hayatı insanlık için örnek olarak sunulmuştur.⁴⁹² Nitekim o, insanlara çok merhametli, yumuşak huylu, ve güzel ahlaklıydı.⁴⁹³ Onun babasına olan şefkatli yaklaşımı ve İslam'ı tebliğdeki sabrı bu görevi yerine getiren müslümanlara örnek teşkil etmelidir.⁴⁹⁴

Hz. Peygamber'den de kendisine iman edenlere yumuşak davranması *وَخَفِضْ جَنَاحَكَ* "Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir."⁴⁹⁵ âyetiyle istenmektedir. Peygamberlerin tebliğ metoduna yön veren bu âyette; kuşların inerken kanatlarını indirmesi, müminlere karşı tevazulu olunması için darbimesel olarak verilmiştir.⁴⁹⁶ Hz. Peygamber kavmine karşı son derece şefkatli ve sıcakkanlıydı. Onun bu müşfik tutumu sayesinde müminler ona derin bir sevgi ve bağlılık göstermiş, onun izinden ve sohbetinden ayrılmamıştır.⁴⁹⁷

3.4.2.3. İnkârda ısrar edenlerin yaptıklarından yüz çevirme

Hz. Peygamber'den Allah'ın kitabını ve İslam davasını tebliğ ederken kendisine menfi tepki gösterenlerden ve Allah'a şirk koşturaya devam eden kişilerden uzaklaşması istenerek şöyle denilmektedir; *فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ* "Şayet sana karşı gelirlerse de ki: Ben sizin yaptıklarınızdan muhakkak ki uzağım."⁴⁹⁸ Hz. Muhammed'den isyankârların şahıslarından değil, "yaptıklarınızdan uzağım" demesi istenerek tebliğde etkili bir metot kullanılmakta ve uyarılan kişinin şahsına değil, işlenen fiilin kötülüğüne dikkat çekilmektedir.

Nitekim Kâfirûn sûresinde de "Sizin dininiz size, benim dinim banadır."⁴⁹⁹ denilerek Hz. Peygamber'den inkârlarında ısrarcı olan müşriklerden uzaklaşması istenmektedir. Nitekim hiçbir nebî adaletli bir sınav gereği ümmetini müslüman olmaya zorlamamıştır.⁵⁰⁰ Yine başka bir âyette şöyle denilmektedir; "Biz onların

⁴⁹² Bkz. el-Mümtehine, 60/4.

⁴⁹³ Bkz. et-Tövbe, 9/114.

⁴⁹⁴ Durmuş, "Hz. İbrâhim'in Kur'an'daki Sıfatlarının Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi", 198.

⁴⁹⁵ eş-Şuarâ, 26/215.

⁴⁹⁶ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 24/173; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/555.

⁴⁹⁷ Bkz. Âl-i İmrân, 3/159.

⁴⁹⁸ eş-Şuarâ, 26/216.

⁴⁹⁹ el-Kâfirûn, 109/6.

⁵⁰⁰ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 306.

dediklerini çok iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin. Tehdidimden korkanlara Kur'an'la öğüt ver."⁵⁰¹

3.4.2.4. Tevekkül

Tevekkül sözlükte, itimat etmek, vekil tutmak anlamına gelen tevkil kökünden türemiştir.⁵⁰² İstilahta bu kavram, her durumda Allah'a sığınmak, güvenmek ve işlerinin sonucunu Allah'a bırakmak anlamındadır. Yani bir iş konusunda üzerine düşeni yapıp sonrasında o işi fayda ve zarara gücü yetene havâle etmektir.⁵⁰³ Kur'ân-ı Kerîm'de nebîlerin ve müminlerin tevekkül üzerine bulundukları ifade edilmekte, tevekkül kelimesi türevleri ile birlikte altmış dokuz defa zikredilmektedir.⁵⁰⁴

Hz. Peygamber'in, tebliğ esnasında olabilecek muhtemel bazı zorluklardan dolayı *وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ* "Sen O mutlak galip ve engin merhamet sahibine güvenip dayan."⁵⁰⁵ âyeti gereğince görevini yerine getirdikten sonra, ona inanmamakta ısrar edenlere aldırması, takınılan düşmanca tavırlardan dolayı sonucu Allah'a bırakması, Allah'a sığınması ve sadece ona güvenmesi istenmektedir. Yüce Allah'ın asla mağlup edilemeyecek olduğu âyetteki azîz ismine vurgu yapılarak yinelenmektedir. Hemen arkasından gelen *إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* "Çünkü her şeyi işiten, her şeyi bilen O'dur."⁵⁰⁶ âyetiyle Allah'ın dua edenin duasını işiteceği, karşılık vereceği ve her şeyden haberdar olduğu vurgulanmaktadır. Bu durumda mutlak galip, ziyadesiyle işiten, her şeyi bilen ve kendisine güvenilecek yegâne zâtın Allah olduğu, ona tam bir teslimiyet gösterilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Cüneyd-i Bağdâdî (ö.297/909) tüm benliğine yalnız Allah'a yönelmenin tevekkül olarak isimlendirileceğini çünkü kulun hayatının her anında rabbine ihtiyaç duyduğunu bununla birlikte sonsuz ahiret yurdunda da ona muhtaç olduğunu ifade etmektedir.⁵⁰⁷

Sûrede bir diğer tevekkül örneği de Hz. Mûsâ ve kavminin Firavun'un ordusundan kaçarken denizle karşı karşıya kaldıklarında Hz. Mûsâ'nın *قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ* "Asla! dedi, Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir."⁵⁰⁸ şeklindeki

⁵⁰¹ Kâf, 50/45.

⁵⁰² İsfahânî, *Müfredât*, 564.

⁵⁰³ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 24/173.

⁵⁰⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/658.

⁵⁰⁵ eş-Şuarâ, 26/217.

⁵⁰⁶ eş-Şuarâ, 26/220.

⁵⁰⁷ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/442.

⁵⁰⁸ eş-Şuarâ, 26/62.

ifadesidir. Hz. Mûsâ arkalarında dönemin en donanımlı düşman ordusu, önlerinde Kızıldeniz varken kavminin korkusunu hafifletmekte ve Allah'a duyduğu sonsuz teslimiyeti ifade etmektedir. Bu durum, Hz. Muhammed'in Hz. Ebu Bekir ile birlikte müşriklerden kaçıp Sevr mağarasına sığındıklarında kendisini öldürmek için gelen müşrikler hususunda Hz. Ebu Bekir'in endişelenmesi üzerine, onu teselli etmek maksadıyla söylediği “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu.”⁵⁰⁹ demesindeki teslimiyete benzer. Burada onu öldürmek isteyen müşriklerin mağaranın kapısına kadar geldiği bir zamanda Hz. Peygamber Allah'a duyduğu derin tevekkülü dile getirmektedir. Peygamberlerin insanlar için gönderilmiş rehberler olması sebebiyle onların Allah'a duydukları bu teslimiyet bizlere de örnek teşkil etmelidir. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de başka bir ayette aynı konu için tevekkül emredilmiştir. “Kâfirlere ve münaфіklara boyun eğme. Onların eziyetlerine aldırma. Allah'a güvenip dayan, vekil ve destek olarak Allah yeter.”⁵¹⁰

Kişi en çaresiz olduğu zamanlarda, herkesin kendisini terk ettiği durumlarda âciz oluşunun farkına vararak yalnız yaratıcısına sığınır ve O'na yönelir. Tıpkı bir çocuğun tehlike anında annesine koşması gibi, insanında baş edemediği durumlarda rabbine yönelişi artmaktadır. Bu fitri durum, kişinin sınırsız bir güce sığınarak ona teslim olması huzurun da anahtarıdır. Çareleri tükenen insan için güvenilecek en sağlam dayanak ve tek ümit ışığı Allah'a tevekküldür.⁵¹¹

İncelediğimiz âyetlerde; Hz. Muhammed'den İslam dinini tebliğ ederken önceliği yakınlarına vermesi, müminlere tevazu göstermesi, isyankârlara sırt çevirmesi ve yalnız Allah'a güvenmesi istenmektedir.

Peygamberlerin tebliğ metotları açısından önemli bir prensip olan tevekküle; وَتَوَكَّلْ "Sen O mutlak galip ve engin َعَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ الَّذِي يَرِيكَ جِئَن تَقُومْ وَتَقْلُبْكَ فِي السَّاجِدِينَ merhamet sahibine güvenip dayan. O ki, (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor. Secde edenler arasında dolaşmanı da (görüyor)"⁵¹² âyetinde dikkat çekmektedir. Bu âyetler ile düşmanlarını cezalandırmaya, dostlarına desteklemeye gücü yeten Allah'a tevekkül emredilmiştir.⁵¹³ Rahîm sıfatı ile de İslam davasına hizmet ederken zulme uğrayan dava erlerinin Allah'ın rahmetine mazhar olacakları

⁵⁰⁹ Bkz. et-Tövbe, 9/40.

⁵¹⁰ el-Ahzâb, 33/48.

⁵¹¹ Şengül, Kur'an Kıssaları Üzerine, 288.

⁵¹² eş-Şuarâ, 26/ 217-219.

⁵¹³ Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 5/3648.

anlaşılmaktadır. Tek başına namaz kıldığında, namaz kılanlarla beraber eda ettiğin rükûnlarında, gece namaza kalktığında, insanları namaza davet ettiğinde ve aralarında gezdiğinde seni görür anlamındadır. Âyette الرَّجِيمُ sıfatının da kullanılmış olması, Hz. Peygamber'in gece teheccüd namazına kalkması ve namaz kılanlar arasında dolaşmasının Allah'ın rahmetini celbedici olup onu ve ona inananları galibiyete taşıyacağına bir işarettir.⁵¹⁴

"O ki, (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor." âyeti ile en ehemmiyetli ibadet olan namaz, öncelenmiştir. Nitekim Nebî (s.a.v.) bir hadisinde "Dinin başı İslâm (kelime-i şehâdet getirerek Allah'a teslim olmak), direği ise namazdır."⁵¹⁵ diye buyurmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e "Gecenin bir kısmında O'na secde et; gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih et."⁵¹⁶ diye buyrularak gece namazı emredilmiştir.

Şuarâ sûresinde tüm İslam davetçilerinin vazifelerini yerine getirirken insanlara şefkatli ve mütevazı davranmaları, kendilerine sert tepki verenlerden ise uzaklaşarak mutlak kudret sahibi yaratıcıya güvenmelerinin gerektiği anlaşılmaktadır.⁵¹⁷

3.4.3. Peygamberlerin takvâ ve itaate çağrıları

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'a karşı gelmekten sakınma/takvâ ifadesi farklı âyet ve sûrelerde birçok kez tekrarlanmaktadır.⁵¹⁸ Bu ifade özellikle peygamberlerin kendi toplumlarını hakka davetleri bağlamında ön plana çıkmaktadır. Peygamberlerin takvâ ve itaate çağrıları Şuarâ sûresinde yer alan şu âyetlerde dikkat çekmektedir: فَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَأَطِيعُوا ۖ "Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."⁵¹⁹ Bu âyetlerde kullanılan Allah'a karşı gelmekten sakınma / takvâ ifadesi, vikaye kökünden türeyen bir kelime olup bir şeyin kendisini kötü etkilemesi muhtemel herhangi bir şeye karşı muhafaza edilmesidir,⁵²⁰ ıstılahta ise Allah'tan korkmak; iki dünyada da insana menfî etkisi olacak her türlü amelden uzaklaşarak, Allah'ın yasaklarından kaçınmak anlamı taşımaktadır.⁵²¹ İşte peygamberlerin toplumları günahlardan arındırmak ve

⁵¹⁴ İbn Acîbe, *el-Bahrü 'l-Medîd*, 5/486, 723.

⁵¹⁵ Tirmizî, "İmân", 8.

⁵¹⁶ el-İnsân, 76/26.

⁵¹⁷ Bkz. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/177.

⁵¹⁸ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 348.

⁵¹⁹ eş-Şuarâ, 26/108,110,126, 131,144,150,163,179.

⁵²⁰ İsfahânî, *Müfredât*, 564.

⁵²¹ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 348.

takvâya olan çağrılarını pekiştirmek için uyarı niteliği taşıyan " أَلا تَتَّقُونَ / sakınmaz mısınız?" şeklindeki ifade, Şuarâ sûresinin vurguladığı muhatapı uyarmada etkili bir üslûptur. Bir konu anlatılırken soru sormak, dinleyiciyi daha aktif kılmakta ve konuya dikkati çekerek konu hakkında muhatapların düşünmelerini sağlamaktadır.⁵²²

Şuarâ sûresinde yer alan أَلا تَتَّقُونَ "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?"⁵²³ ifadesi ile yapılan takvâ çağrısı peygamberlerin kavimlerini daveti bağlamında beş defa tekrar edilmektedir. أَلا تَتَّقُونَ kelimesindeki hemze; istifhami inkârî olup cevap beklenmemekte, kişinin yaptığı fiil hoş görülmeyle muhatap uyarılmakta⁵²⁴ ve takvâlı olmak emredilmektedir.⁵²⁵

Peygamberlerin takvâ ve itaate çağrıları ortak hedefleridir. Aynı dönemde yaşamasa bile peygamberlerin aynı imani prensipleri milletlerine ulaştırdıkları açıkça görülmektedir.⁵²⁶ Nitekim takva ve itaate çağrı Hz. Mûsâ kıssası hariç sûrede bulunan kıssaların hepsinde en az bir kere geçmektedir. Takvâ kelimesinin bu kadar çok tekrar edilmesi bu kavramın Kur'ân-ı Kerîm'in temel kavramlarından biri olduğunu göstermektedir. Şuarâ sûresinde de ismi geçen tüm peygamberlerin takvâya çağrıları sûrenin en mühim mevzusundan birinin takva olduğunu göstermektedir. Ayrıca takvâ hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de azıkların ve elbiselerin en hayırlısı olduğundan bahsedilerek sahip olunması gereken bir bilinç ve tavır olduğu da ifade edilmektedir.⁵²⁷

Kur'ân-ı Kerîm'deki tekrarların gerçek anlamda bir tekrar olmadığı, belağatı icabınca kişinin imanını güçlendirici ve dini hakikatleri ona hatırlatıcı bir konumda olduğu görüşünü benimseyenlerde vardır.⁵²⁸ Doğal olarak önem verilen mevzular daha çok dile getirilir.⁵²⁹ Tabii ki ilginin kalıcı olmasını sağlayan en önemli şey onun belli aralıklarla tekrar edilmesidir. Böylece bilginin pekiştirilerek zihne yerleşmesi de kolaylaşır.⁵³⁰

⁵²² Emine Orhaner - Azize Tunç, *Ticaret ve Turizm Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2003), 88.

⁵²³ eş-Şuarâ, 26/106, 124, 142, 161, 177.

⁵²⁴ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3878.

⁵²⁵ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/12.

⁵²⁶ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 262.

⁵²⁷ Bkz. el-Bakara, 2/197; el-Â'raf, 7/26.

⁵²⁸ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 255.

⁵²⁹ Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, 100.

⁵³⁰ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/334.

3.4.4. Peygamberlerin duaları

Şuarâ sûresinin ana konuları arasında yer alan nübüvvet ve peygamberlerin davet metotlarına dair bir önemli özellik de peygamber dualarıdır. Bu bağlamda sûrede peygamber dualarına da yer verilmiştir. Dua etmenin önemi Kur'ân-ı Kerîm'de bir âyete şöyle ifade edilmektedir; *"(Resûlüm!) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin? (Ey inkârcılar! Size Resûl'ün bildirdiklerini) kesinkes yalan saydınız; onun için azap yakanızı bırakmayacaktır!"*⁵³¹ Numân b. Beşîr'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber: *"Dua ibadetin ta kendisidir."* buyurmuş ve sonra şu âyeti okumuştur: *"Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir."*⁵³²

Başka bir âyet-i kerîmede ise dua edenlerin duasının kabul edileceğine işaret edilmektedir; *"Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar."*⁵³³

Yüce Allah duaları kabul edebilecek yegâne varlığın kendisi olduğunu şu âyette de ifade etmiştir; *"(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hakimleri kılan mı? Allah'tan başka bir tanrı mı var! Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!"*⁵³⁴ Şuarâ sûreside yer alan peygamber dualarını aşağıdaki şekilde ele alabiliriz:

3.4.4.1. Hz. Mûsâ'nın duası

Mûsâ (a.s.) kavminin ona inanmamayacak olması ihtimalinden endişe duymaktadır. Kardeşi Hârûn (a.s.)'in lisanı ve konuşma tarzı daha etkileyici olduğu için kendisine yardımcı olmasını, onunla desteklenmesini Allah'tan talep etmektedir.⁵³⁵ Onun yardım istemesi Allah'ın ona emrettiği peygamberlik görevini kabul ettiğinin bir delilidir.⁵³⁶ Bununla beraber Hz. Mûsâ, risalet emrine verdiği önemden dolayı

⁵³¹ el-Furkân, 25/77.

⁵³² el-Mü'min, 40/60. Ayrıca bkz. Tirmizî, "Deavât", 1.

⁵³³ el-Bakara, 2/186.

⁵³⁴ en-Neml, 27/62.

⁵³⁵ Bkz. el-Kasas, 28/34.

⁵³⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/303.

görevini en güzel şekilde yerine getirmek için yardımcı istemektedir.⁵³⁷ قَالَ رَبِّ إِنِّي َ أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُون وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ "Mûsâ şöyle dedi: Rabbim! Doğrusu, beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum. (Bu durumda) içim daralır, dilim dönmez; onun için Hârûn'a da elçilik ver."⁵³⁸ Hz. Mûsâ gerçekleşmesinden endişe ettiği yalanlanma korkusunu dile getirerek⁵³⁹ rabbinden yardımcı talebinde bulunmaktadır.

Hz. Mûsâ'nın ilahi görevi yerine getirme konusunda yardımcı istemesi, tebliğde yardımcı istenebileceğine işarettir. Dolayısıyla bir işi yaparken hata yapmaktan korkan kişinin yardımcı almasında herhangi bir beis yoktur.⁵⁴⁰ Böylece irşad ile görevli olan kişilerin insanlar tarafından kabul görmeme endişesi ile görevlerini bırakmamaları gerektiğini ve isterlerse yanlarında onlara destekçi olacak kişileri bulundurabileceklerini anlayabiliriz.⁵⁴¹

Hz. Mûsâ'nın "dilim dönmez"⁵⁴² وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي ifadesi Tâhâ sûresinde şöyle ifade edilmektedir: "Dilimden (şu) bağı çöz ki sözümü anlasınlar."⁵⁴³ Dolayısıyla burada Hz. Hârûn'un kendisine destekçi olarak gönderilmesinin altında yatan nedenin, dilindeki düğüm sebebiyle akıcı konuşamamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu âyette tebliğ ve davette akıcı bir üslûpla konuşmanın önemi vurgulanmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber bir hadiste "Gerçekten bazı sözler büyüleyicidir."⁵⁴⁴ buyurarak edebi sözün etkisi üzerinde durmaktadır.

Hz. Mûsâ'nın bu âyetlerde yer alan dualarının nedeni ise akabindeki âyetlerde açıklanmaktadır. Hz. Mûsâ Firavun'un kavmine karşı işlediği suçtan dolayı korku duymaktadır.⁵⁴⁵ وَلَهُمْ عَلَى ذَنْبٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُون "Onların bana isnad ettikleri bir suç da var. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum."⁵⁴⁶ Bu âyette davette muhataplara karşı suç işlemenin menfi etkileri olabileceği zımnen ifade edilmektedir.

⁵³⁷ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3880.

⁵³⁸ eş-Şuarâ, 26/12-13.

⁵³⁹ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/404.

⁵⁴⁰ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/13.

⁵⁴¹ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/632.

⁵⁴² eş-Şuarâ, 26/13.

⁵⁴³ Tâhâ, 20/27-28.

⁵⁴⁴ Buhârî, "Tib", 51.

⁵⁴⁵ Hz. Mûsâ (a.s)'ın işlediği suç için bkz. "Mûsâ, ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle döğüşür buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım diledi. Mûsâ da ötekine, bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. (Bunun üzerine:) Bu şeytan işidir. O, gerçekten sapıtırıcı, apaçık bir düşman, dedi." el-Kasas, 28/15.

⁵⁴⁶ eş-Şuarâ, 26/14.

Firavun, Hz. Mûsâ'yı rencide etmek için *وَفَعَلْتَ فَعَلْتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ* "Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın. Sen nankörün birisin!"⁵⁴⁷ demiştir. Burada Mûsâ'nın (a.s.) kendisinden yardım isteyen birine yardım etmek istediği ve ilgili âyette geçen *فَعَلْتَ* kelimesin tek vuruş ifade ettiği⁵⁴⁸ öldürme maksadı taşımadığı bilakis edeplendirmek maksadı taşıdığı açıktır.⁵⁴⁹ Zaten Hz. Mûsâ da bu durumun ölümle sonuçlanacağını tahmin bile etmediğini ifade etmektedir.⁵⁵⁰

Allah, Hz. Mûsâ'nın iki dileğini de kabul etmiştir; *قَالَ كَلَّا فَادْهَبَا بِأَيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ* "Allah buyurdu: Hayır (seni asla öldüremezler)! İkiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki, biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz."⁵⁵¹ Onun başına kötü bir şey gelmeyeceği âyette *كَلَّا* lafzıyla kardeşinin ona yardımcı olarak verildiği de *ادْهَبَا* kelimesi ile ifade etmektedir.⁵⁵²

3.4.4.2. Hz. İbrâhim'in duaları

Allah'tan bir talepte bulunmadan önce onu senâ etmek, muhabbetullah vesilesi olup dua adabındandır. Hz. İbrâhim de duasına hamd ile başlamıştır.⁵⁵³ Kezâ Fâtîha sûresi de bu şekilde başlamaktadır.⁵⁵⁴ "Biriniz dua edeceği zaman önce yüce rabbine hamd ve senâ etmekle başlasın, sonra peygambere salât getirsin. Daha sonra da dilediği şekilde dua etsin."⁵⁵⁵ hadisi de buna işaret eder.

Aşağıda ele alınacak olan Hz. İbrâhim'in duaları hikmet, iyiler arasına katılma, arkasından iyilikle anılma, cennete mirasçı olma, babasının affedilmesi, ahirette rezil olmamayı içermektedir:

3.4.4.2.1. Dünyevî talepleri

Hz. İbrâhim'in rabbinden ilk dileği *رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْجَنَّةَ بِالصَّالِحِينَ* "Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat."⁵⁵⁶ şeklindedir. Peygamberler Allah'tan Sâlih / iyi insanlarla birlikte olmayı istemişlerdir.⁵⁵⁷

⁵⁴⁷ eş-Şuarâ, 26/19.

⁵⁴⁸ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 24/125.

⁵⁴⁹ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 24/125; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/537.

⁵⁵⁰ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/406.

⁵⁵¹ eş-Şuarâ, 26/15.

⁵⁵² el-Hindî, *el-İklîl*, 5/405.

⁵⁵³ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 24/147.

⁵⁵⁴ Bkz. el-Fâtîha, 1/1.

⁵⁵⁵ Ebû Dâvûd, "Vitr", 23

⁵⁵⁶ eş-Şuarâ, 26/83.

⁵⁵⁷ Bkz. Yûsuf, 12/101.

İbrâhim peygamberin rabbinden ilk dileği olan hikmet, Kur'ân-ı Kerîm'de öğüt, anlayış, bilgi ve akli deliller, Kur'ân, Kur'ân'ın yorumu, sünnet, peygamberlik anlamlarında kullanılmıştır.⁵⁵⁸ Allah'a izafe edildiğinde O'nun eşyanın hakikatini bilmesi ve muhkem olarak yaratması anlamında, kullara izafe edildiğinde ise varlıkları tanımak manasında kullanılmaktadır.⁵⁵⁹ Hüküm kelimesini İbn Abbas ilim, İkrime (ö. 105/723) özlü bir akıl, Mücâhid (ö. 103/721) Kur'ân-ı Kerîm, Süddî (ö. 127/745) ise, nübüvvet olarak tefsir etmiş,⁵⁶⁰ Mukâtil (ö. 150/767) bu kelimenin ilim ve anlayış⁵⁶¹ anlamında kullanıldığını belirtmiştir. Taberî, hikmetin Kur'ân ve Kur'an'ı anlamak, söz ve amelde isabet, din bilgisi, anlayış, Allah korkusu ve peygamberlik anlamlara geldiğini ifade etmiştir.⁵⁶² Râzî (ö.606/1210) ise Mu'tezile'nin hikmet hakkında; ilahi lütuflar olduğu görüşünü lütufların tüm insanlık için geçerli olduğunu ileri sürerek reddeder, ayrıca ma'tûf ve ma'tûfun aleyhin farklı olması gerektiğinden hareketle nübüvvet anlamı taşıyamayacağını akıl ile tevhitten hareketle din bilgisi olduğunu belirtir. Hz. İbrâhim'in bu isteğinden önce zaten peygamber olduğunu hatırlatarak hükümden maksadın hakkı anlama bilgisi olduğunu ifade eder.⁵⁶³ Sonuç olarak "hüküm; Allah'ın kudret ve güvenle konuşması için bir peygambere verdiği hikmet, bilgi ve otorite demektir."⁵⁶⁴ Nitekim Allah resulü (s.a.v.) "hikmetin başı Allah korkusudur."⁵⁶⁵ diye buyurmuştur.

İbrâhim (a.s.) ruhun bedene olan üstünlüğü gibi⁵⁶⁶ ilmin de amele olan üstünlüğü sebebiyle ilim talebini öncelemektedir.⁵⁶⁷ Onun sâlihler ile cennette beraber olma isteğinin kabul edildiği de Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette bildirilmiştir.⁵⁶⁸

Hz. İbrâhim'in bir diğer dileği *وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ* "Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle!"⁵⁶⁹ şeklindedir. Mücâhid ve Katâde âyette geçen "لِسَانَ صِدْقٍ" buyruğunu "güzel övgü" diye açıklamışlardır.⁵⁷⁰ Leys b. Ebi Süleym

⁵⁵⁸ Bkz. el-Bakara, 2/151, 231; Âl-i İmran, 3/48; en-Nisâ, 4/54; el-En`âm, 6/89; en-Nahl, 16/125; Meryem, 19/12; el-Enbiyâ, 21/79; Lokmân, 31/12; Sâd, 38/20, el-Kamer, 54/5.

⁵⁵⁹ İsfahânî, *Müfredât*, 142; Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 258.

⁵⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/648.

⁵⁶¹ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/120.

⁵⁶² et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/576-579, 593.

⁵⁶³ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/126, 147.

⁵⁶⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/17.

⁵⁶⁵ İbn Hanbel, "Müsned", 3/ 37.

⁵⁶⁶ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/148.

⁵⁶⁷ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3916.

⁵⁶⁸ Bkz. el-Bakara, 2/130; en-Nahl, 16/122; el-Ankebût, 29/27.

⁵⁶⁹ eş-Şuarâ, 26/84.

⁵⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/648.

bütün din mensupları onu sever ve onu veli, dost bilir.” diye tefsir etmiştir.⁵⁷¹ Dilimizde bunu en öz şekilde ifade eden Osmanlı Divan Edebiyatı'nın “Sultânü’ş-şuarâ” unvanına sahip şair Baki'nin şu beyitidir:

“Âvâzeyi bu âleme Davud gibi sal

Baki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş.”⁵⁷² Bu beyitte bir insan için en anlamlı şeyin öldükten sonra hayırla yâd edilmesi olduğu etkili bir şekilde vurgulanmıştır. Leys b. Süleyman'a göre lisanı sıdk, öldükten sonra tekrar hayat bulmaktır. Böylece kişinin arkasından güzel bir şekilde anılmak için çaba göstermesi de müstehaptır.⁵⁷³ Kişinin iyi işlerle meşgul olması, çevresini de güzel işler yapmaya teşvik eder.⁵⁷⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de başka bir âyette İbrâhim’in (a.s.) bu duasının kabul edildiği ifade edilmektedir. “Geriden gelecekler arasında ona (iyi bir nam) bıraktık: İbrâhim’e selam! dedik.”⁵⁷⁵ Hz. İbrâhim’in peygamberliğini diğer din adamlarının tasdik ettiği gibi bizler de beş vakit namazımızda salavât-ı şerîfe ile onu hayırla yâd ederiz.⁵⁷⁶ İşte bütün bu ifadeler onun hayırla anıldığı ve hoş bir sadâ bıraktığının delilidir.

Lisanı sıdk için yapılan bir diğer yorum ise hakka davet edici anlamında Hz. Muhammed’dir. Hz. Muhammed onun soyundan gelip tevhid davetini sürdürmüştür.⁵⁷⁷ Hz. İbrâhim dualarında dünya saâdetinden sonra ahiret mutluluğunu istemiştir.⁵⁷⁸

3.4.4.2.2. Uhrevî talepleri

Hz. İbrâhim hem cennet arzusu hem cehennem korkusu ile aşağıdaki duaları dile getirmiştir;⁵⁷⁹ *وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ* “Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl.”⁵⁸⁰

Hz. İbrâhim’in diliyle babaların bağışlanması için dua edilmesi gerektiği bizlere öğretilmektedir; *وَاعْفُ زِلِّي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الصَّالِينَ* “Babamı da bağışla (ona tövbe ve iman

⁵⁷¹ Bkz. er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 24/149; el-Kurtubî, *el-Câmi* ‘, 16/41; İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/648.

⁵⁷² Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı* (Ankara: TDK Yayınları, 1994), 234.

⁵⁷³ el-Kurtubî, *el-Câmi* ‘, 16/42.

⁵⁷⁴ er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 24/149.

⁵⁷⁵ es-Sâffât, 37/108-109.

⁵⁷⁶ el-Kurtubî, *el-Câmi* ‘, 16/41; Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, 2/544; Çelik, *Hulâsatü’l-Beyân*, 10/3916.

⁵⁷⁷ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, 2/544.

⁵⁷⁸ er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 24/149.

⁵⁷⁹ Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, 284.

⁵⁸⁰ eş-Şuarâ, 26/85.

nasip et). Çünkü o sapıklardandır."⁵⁸¹ Yalnız böyle bir duanın istisnası bulunmaktadır. Tövbe sûresinin 113. âyetinde bu hususa işaret edilmektedir: "(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara."⁵⁸² devamında yer alan âyet-i kerîmede Hz. İbrâhim'in babası için yaptığı duanın daha önce verdiği bir sözden kaynaklandığını ve onun Allah düşmanı olduğu kesinlik kazandıktan sonra bu duadan vazgeçtiği ifade edilmektedir. "İbrâhim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrâhim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."⁵⁸³ Mâtürîdî (ö. 333/944) Hz. İbrâhim'in babasının tevhit inancını benimsemesi için bu duayı yapmış olabileceği yorumu yapılmış olsa da⁵⁸⁴ Tövbe sûresinde de ifade edildiği bu duasından vazgeçmesi sebebiyle kanaatimiz, duanın bu anlamda olmadığını göstermektedir.

Müşrikler için mağfiret duası yapılamayacağı yapılsa bile Allah tarafından kesin olarak kabul edilmeyeceği Kur'ân-ı Kerîm'de başka bir âyet-i kerîmede de vurgulanmaktadır. "Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."⁵⁸⁵ O halde müşrikler için mağfiret talebi değil de ancak hidâyet talebi dile getirebilir. Nitekim Hz. Mûsâ "Kurtuluş, hidayete uyanlarındır."⁵⁸⁶ demektedir. Dolayısıyla müslümanlar iman etmeyen yakınları için af talebinde bulunamazlar.⁵⁸⁷

Dünya hayatında rabbimiz settâr ismi ile günahlarımızı ve ayıplarımızı örtmektedir. Nahl sûresinde ahirette inkâr edenlerin uğrayacağı rezillikten şöyle bahsedilmektedir; "Sonra kıyamet gününde (Allah), onları rezil eder ve der ki: Kendileri hakkında (müminlere) düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede? Kendilerine ilim verilmiş olanlar derler ki: Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük kâfirleredir."⁵⁸⁸

⁵⁸¹ eş-Şuarâ, 26/86.

⁵⁸² et-Tövbe, 9/113.

⁵⁸³ et-Tövbe, 9/114.

⁵⁸⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10/307.

⁵⁸⁵ en-Nisâ, 4/48.

⁵⁸⁶ Bkz. Tâhâ, 20/47.

⁵⁸⁷ Bkz. et-Tövbe, 9/113.

⁵⁸⁸ en-Nahl, 16/27.

Ahirette günahlarımızın deşifre olmaması ve rencide olmamak adına nasıl dua yapabileceğimizi Hz. İbrâhim'in diliyle öğrenmekteyiz. En büyük rezilliğin ahiretteki rezillik olduğu vurgulanmakta, bu durum Hz. İbrâhim 'in diliyle duaya dönüşerek böylesi rezillikten kaçınılması gerektiği aşağıdaki âyette ifade edilmektedir;

وَإِلَّا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ
beni mahcup etme. O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm
(temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)!⁵⁸⁹

Âyet-i kerîmede bireyin ahiret selametini kazanabilmesi için selim bir kalbe sahip olması gerektiği vurgulanmakta; dünyada biriktirilen mal, mülk, çoluk ve çocukla ahiret saadetinin kazanılamayacağı belirtilmektedir. Malının ve evladının ona fayda sağlayacağı kişilerin ancak kalb-i selîm olan kişiler olduğu âyetteki istisnadan anlaşılmaktadır.⁵⁹⁰

Selîm kalp, Allah'ın birliği ve ölümden sonra dirilme hususunda kalbin şüpheden ari olması anlamına gelir.⁵⁹¹ Mücâhid, Hasan ve İbn Kesîr onun şirkten ve kirden ari olması,⁵⁹² Muhammed b. Sîrîn (ö.110/729) kalb-i selîmi; Allah'ın hak olduğunu, kıyametin ve ba'sın kesinlikle gerçekleşeceğini bilmek olarak açıklarken⁵⁹³ İbn Abbas tevhid inancı,⁵⁹⁴ olarak ifade etmişlerdir. Saîd b. Müseyyeb (ö.94/713) ise sağlam kalp yani müminin kalbi anlamında olduğunu belirtmiştir.⁵⁹⁵ Bu kalp; sevdiğini Allah için seven, buğz ettiğinde Allah için buğz eden, her konuda yönünü Allah'a çeviren, ona tam bir teslimiyetle itaat eden ve resulünün izinden giden kişinin kalbidir.⁵⁹⁶ Kurtubî (ö. 671/1273) de selîm kalbi kötü hasletlerden arınmış, iyi vasıflarla donatılmış kalp olarak ifade eder.⁵⁹⁷ Nitekim Hz. Peygamber de bir hadisinde "Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki o iyi (doğru ve düzgün) olursa bütün vücut iyi (doğru ve düzgün) olur; o bozulursa bütün vücut bozulur.

⁵⁸⁹ eş-Şuarâ, 26/87-89.

⁵⁹⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/545.

⁵⁹¹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/595.

⁵⁹² İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/130; İbn Kesîr, *Muhtasar Tefsiri İbn Kesîr*, 2/249.

⁵⁹³ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/130.

⁵⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/249.

⁵⁹⁵ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/130; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/44; İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/170.

⁵⁹⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâ'i'u't-Tefsiri'l-Cami' li-Tefsiri'l-İmam İbn Kayyim el-Cevziyye* (Riyad: Dâru İbni'l-Cevzi, 1993), 3/325.

⁵⁹⁷ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/44.

Dikkat edin! O, kalptir."⁵⁹⁸ diyerek selim kalbin kişinin tüm hayatına etki ettiğine dikkat çekmektedir. Kişinin kalbi diğer azalarına da etki eder; kalbi temiz olanın bu hali tüm davranışlarına yansır.⁵⁹⁹ Başka bir hadiste ise günahların kalbe etkisi şu şekilde ifade edilmektedir; “*Kul bir hata işlerse kalbine siyah bir nokta konulur. Şayet o günden el çeker, bağışlanma diler, tövbe edip Allah’a dönerse kalbi cilalanır. Eğer tekrar aynı hatayı işlerse siyah nokta artırılır ve neticede bütün kalbini kaplar.*”⁶⁰⁰

Bağışlanmanın sonucunun ahirette belli olması sebebiyle Hz. İbrâhim bağışlanmayı ümit etmiştir. وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ "Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur."⁶⁰¹ Peygamberlerin ismet sıfatına sahip olmaları onlarda günaha girme korkusunun bulunmayacağı anlamına gelmez. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde “Benim kalbim de perdelenir ve ben her gün yüz defa Allah’tan bağışlanma dilerim.” demektedir.⁶⁰² Yine başka bir hadisinde “Andolsun ki içinizde Allah’tan en çok sakınıp, çekinen ve en çok korkan benim” buyurmaktadır.⁶⁰³

3.4.4.3. Hz. Nûh’un duası

Nûh (a.s.) kendisine iman etmeyerek inkârda ve çirkin fiillerinde ısrarcı olan ve onu öldürmekle tehdit eden kavmine karşı Allah’tan yardım istemiştir. Kavminin işlediği kötü fiillerden son derece rahatsız olan ve vazgeçmeyeceklerini anlayan Hz. Nûh artık onlarla aynı şehirde dahi yaşamak istemediğini dile getirerek⁶⁰⁴ kendisi ile birlikte iman edenleri kurtarması için rabbine şöyle niyaz etmiştir;

“Rabbim!” dedi, قَالَ رَبِّ إِنِّي قَوْمِي كَذَّبُونِ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ “Kavmim beni yalancılıkla suçluyor. Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükümle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar!”⁶⁰⁵

Bu duanın arka planında Nûh’un (a.s.) uzun davet sürecine rağmen kavminin yalanlamaya devam etmesi, azgınlıklarında ileri gitmesi ve inatlarını sürdüreceklerinin aşikâr olması yatmaktadır. Nitekim “Andolsun ki biz Nûh’u kendi

⁵⁹⁸ Buhârî, “Îmân”, 39.

⁵⁹⁹ er-Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 24/151.

⁶⁰⁰ Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 83.

⁶⁰¹ eş-Şuarâ, 26/82.

⁶⁰² Müslim, “Zikir”, 41.

⁶⁰³ Buhârî, Sahîh, “Nikâh”, 1; Müslim, Sahîh, “Nikâh”, 5.

⁶⁰⁴ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, 5/2496.

⁶⁰⁵ eş-Şuarâ, 26/117-118. Ayrıca bkz. el-Kamer, 54/10.

kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayiverdi."⁶⁰⁶ âyeti bu hakikati ifade etmektedir.

Kamer sûresinde ise Hz. Nûh'u yalancılık ve delilikle itham etmelerine ve görevini yapmasını engellediklerine işaret edilerek Hz. Nûh'un kavmiyle kendi arasını açacak bu duaya başvurduğu ifade edilmektedir. Âyette bu husus şöyle belirtilmektedir *"Onlardan önce Nûh'un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek: O, delirdi, dediler. Ve (Nûh, davetten vazgeçmeye) zorlandı. Bunun üzerine, rabbine: Ben yenik düştüm, bana yardım et! diyerek yalvardı."*⁶⁰⁷

3.4.4.4. Hz. Lût'un duası

Bir peygamber haksızlığa, zulme ve günaha asla ortak olamaz. Lût (a.s.) kavminin işlediği çirkin fiilden rahatsız olarak onları defalarca uyarmasına rağmen kavmi bu fiili terk etmemiştir. Lût'un (a.s.) kavminin yapmış olduğu zalimce davranışlara ve çirkin fiillere rıza göstermediği ve onların fiillerinden Allah'a sığındığı aşağıdaki âyette belirtilmektedir. رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ *"Rabbim! Beni ve ailemi, onların yapageldiklerinden (vebalinden) kurtar."*⁶⁰⁸

Lût'un (a.s.) bu duası ile verilen mesaj; çirkin fiillere karşı takınılması gereken tavidir. Nitekim Hz. Peygamber de bir hadisinde "İçinizden biri bir kötülük görürse onu eliyle, buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin; buna da gücü yetmezse kalbiyle (ona karşı kin ve nefret beslesin). Bu ise imanın asgarî gereğidir."⁶⁰⁹ buyurmaktadır.

3.4.5. Peygamberlerin mûcizeleri

Mûcize, onu gösteren kişinin hak peygamber olduğuna hem de onu meydana getiren üstün ve yegâne güç sahibi yaratıcının varlığına delalet eden şeydir.⁶¹⁰ Nübüvvetin ispatını sağlayan mûcize, peygamberlerin hayatlarında kavimlerinin iman etmelerini kolaylaştırmak için hep var olmuştur.⁶¹¹

⁶⁰⁶ el-Ankebût, 29/14.

⁶⁰⁷ el-Kamer, 54/9-10.

⁶⁰⁸ eş-Şuarâ, 26/169.

⁶⁰⁹ Müslim, "Îmân", 78

⁶¹⁰ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/39.

⁶¹¹ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 308.

Şuarâ sûresinin konularından biri olan peygamber mûcizelerine Hz. Mûsâ örneğini sunabiliriz. Şöyle ki Firavun'un kevnî deliller ile ikna olmayacağını anlayan Hz. Mûsâ, ona mûcize göstermeyi teklif etmiştir; *قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ "Mûsâ, 'Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?' diye sordu".*⁶¹² Nitekim mûcize hem Allah'ın hikmetine bir delil teşkil etmekte hem de peygamberliğin isbatını içeren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶¹³ Mûsâ (a.s.) kalplerinde ürperti oluşturmak için mûcizeyi açıklamamış onu “bir şey” diye ifade etmiştir.⁶¹⁴

Firavun gördüğü mûcizeler karşısında, yanındaki adamlarının ona iman etmelerini önlemek için Hz. Mûsâ'yı sihirbazlıkla itham etmiştir. Böylece mûcizeleri onların gözünde basitleştirmek istemiştir.⁶¹⁵ Hz. Mûsâ'nın mûcizesi karşısında şaşkınlığa uğrayan Firavun, kendisinin ilah olduğunu iddia ettiği halde, yanında bulunan adamlarına danışmak zorunda kalmıştır.⁶¹⁶ Ayrıca Firavun'un kavminin ileri gelenlerine danışması ona karşı gelmelerini engellemiştir.⁶¹⁷

Firavun'un yanındaki adamların teklifi üzerine ülkede yetenekli tüm sihirbazlar çağrılmış ve Hz. Mûsâ'nın karşısına çıkarılmıştır. O dönemde sihirbazlar, rahip gözüyle görülen ve saygı duyulan bir makama sahiptiler.⁶¹⁸ *فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ "Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a: Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi? dediler."*⁶¹⁹ Sihirbazların ellerinden gelenin en iyisini yapacaklarına olan güvenleri onları böyle söylemeye sevk etmiştir.⁶²⁰ *قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذَا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ "Firavun cevap verdi: Evet, o takdirde hiç şüphe etmeyin, gözde kimselerden de olacaksınız."*⁶²¹ Firavun kendisinin Hz. Mûsâ karşısında itibarını tekrar kazanması uğruna, sihirbazlara vadettiği ücretin yanı sıra, makam sözü de vermiştir. Bu durum Firavun'un nasıl zor durumda kaldığının bir göstergesidir. Sûrede sihirbazların gösterilerinde ücret talep etmeleri karşısında,

⁶¹² eş-Şuarâ, 26/30.

⁶¹³ Beyzâvî, *Envârü 't-Tenzil*, 2/538.

⁶¹⁴ İbn Acîbe, *el-Bahrü 'l-Medîd*, 5/159.

⁶¹⁵ Bkz. el-Kasas, 28/36.

⁶¹⁶ Bkz. eş-Şuarâ, 26/35.

⁶¹⁷ er-Râzî, *Mefâtîhu 'l-Gayb*, 24/132.

⁶¹⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/151.

⁶¹⁹ eş-Şuarâ, 26/41.

⁶²⁰ İbn Acîbe, *el-Bahrü 'l-Medîd*, 5/646.

⁶²¹ eş-Şuarâ, 26/42.

peygamberlerin davetlerinde hiçbir istekte bulunmaması ve karşılık beklememesine dikkat çekilmiştir.⁶²²

Hz. Mûsâ sihirbazlarla yapacağı müsabaka için buluşma vaktini bayram günü kuşluk vakti⁶²³ olarak belirlemiş ve o gün onlarla biraraya gelmiştir. İlk olarak sihirbazlar değneklerini atmış ve onların değneklerinin yılanı dönüşmesi ile yaptıkları göz boyama halkı etkilemiş ve bu durum Hz. Mûsâ'yı endişelendirmiştir. Âlemlerin rabbi ona "*Korkma!*" diye hitap ederek kazanacağını müjdelemiştir. Hz. Mûsâ asasını bırakınca asası bir ejderha olup, sihirbazların göstermiş oldukları yılanların hepsini yutmuştur.⁶²⁴ Tâhâ sûresi bu müsabakayı şöyle anlatır;

Hayır, siz atın, dedi. Bir de baktı ki, büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor. Mûsâ, birden içinde bir korku duydu. 'Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin.' 'Sağ elindekini at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise, nereye varsa (ne yapsa) iflah olmaz.'⁶²⁵

Her peygamber zamana göre ileri seviyede bir mûcize ile gelir ki insanlar bunun benzerini yapamayacaklarını fark edip iman etsinler.⁶²⁶ Hz. Mûsâ'nın gösterdiğinin apaçık bir mûcize olduğunu yakinen müşahade eden sihirbazlar hemen secdeye kapanarak iman etmişlerdir.⁶²⁷ Bu durum Firavun'u oldukça kızdırmış ve sihirbazların Hz. Mûsâ ile anlaştığını öne sürmüştür.⁶²⁸ Hâlbuki daha önce Hz. Mûsâ ile karşılaşmamış olan sihirbazların onunla anlaşmaları ya da ondan sihir öğrenmiş olmaları mümkün değildir. Sihirbazların yenilgisi aslında Firavun'un mağlubiyetidir. Onun, halkının gözü önünde itibarı yerle bir olmuş; uğradığı bu müthiş hezimet, zorbalığı ile birleşince sihirbazları el ve ayaklarını çaprazlama kestirerek öldürmekle tehdit etmiştir.⁶²⁹ Bu tehdit ile sihirbazlara duyduğu öfkenin yanı sıra halka da gözdağı vererek Hz. Mûsâ'ya iman etmemelerini amaçlamıştır. Fakat gerçeği görüp inanan sihirbazlar bu tehlide boyun eğmemişlerdir.⁶³⁰ Yakinen iman eden kimsenin gözünde karşılaşılan zorluklar, önemsizleşir.⁶³¹ Sihirbazlar; sihir ve mûcizeyi ayırt

⁶²² Bkz. eş-Şuarâ, 26/41.

⁶²³ Bkz. Tâhâ, 20/59.

⁶²⁴ Bkz. eş-Şuarâ, 26/45.

⁶²⁵ Tâhâ, 20/66-69.

⁶²⁶ el-Misrî - el-Misrî, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri*, 757.

⁶²⁷ Bkz. el-A'râf, 7/122.

⁶²⁸ Bkz. eş-Şuarâ, 26/49.

⁶²⁹ Bkz. eş-Şuarâ, 26/49.

⁶³⁰ Bkz. eş-Şuarâ, 26/50-51.

⁶³¹ el-Misrî - el-Misrî, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri*, 757.

etmeyi, Firavun'dan daha iyi bilir ve bunun sihir olmadığını, apaçık bir mûcize olduğunu kesin olarak itiraf ederler ancak Firavun inkârında ısrar ederek iman etmez.

Hak ve bâtil mücadelesi geçmişten kıyamete kadar sürecektir. Ve daima hak bâtili mağlup edecektir.⁶³² Nitekim İsrâ sûresinde de buyrulduğu üzere *"Yine de ki: Hak geldi; bâtil yıkılıp gitti. Zaten bâtil yıkılmaya mahkumdur."*⁶³³

Şuarâ sûresinde yer alan peygamber mûcizelerinden biri de Sâlih peygamber ile ilgilidir. Sâlih peygamberin kavmi الصَّادِقِينَ *"Sen de yalnızca bizim gibi bir insansın. Eğer doğru sözlü isen, haydi bize bir mûcize getir."*⁶³⁴ diyerek onun peygamberliğini isbat etmesi için mûcizeyi şart koştular. Sâlih (a.s.) rabbine dua etti ve duası da kabul edildi. Bu durumdan sûrede şöyle bahsedilmektedir; *"Sâlih, 'İşte (mûcize) bu dışı devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir."*⁶³⁵

Mûcizelerle ilgili son olarak şunu söyleyebiliriz; diğer peygamberlerin mûcizeleri onlar hayattayken, ümmetleri için gerçekleşmişken Hz. Peygamber'in mûcizesi olan Kur'ân-ı Kerîm; kıyamete kadar tüm insanlık için apaçık bir mûcize olarak kalacaktır.⁶³⁶ Ve de bu hakikat ilelebet meydan okumayla birlikte devam edecektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in meydan okuması şu âyette açıkça ifade edilmektedir; *"De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar onun benzerini ortaya getiremezler."*⁶³⁷ Kur'ân-ı Kerîm taklidi mümkün olmayan, âyetlerinin benzerini hiçbir beşerin getiremeyeceği yüce bir kitap olduğunu başka bir âyette şöyle ifade etmektedir; *"Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın."*⁶³⁸

Şuarâ sûresinde diğer peygamberlerden örnekler verilerek gözler önüne serilen eşsiz mûcizeler karşısında dahi insanların çoğunluğunun iman etmediği bildirilmekte, Resûlullah bu hak dava yolunda sebat etmesi için teşvik edilmektedir.

⁶³² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 296.

⁶³³ el-İsrâ, 17/81.

⁶³⁴ eş-Şuarâ, 26/154.

⁶³⁵ eş-Şuarâ, 26/155.

⁶³⁶ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 190.

⁶³⁷ el-İsrâ, 17/88.

⁶³⁸ el-Bakara, 2/ 23.

3.4.6. Hz. Peygamber'in hak peygamber olduğuna vurgu

Kur'an-ı Kerîm kendisinden önceki kitaplarda da mevcut bulunan hakikatleri barındırmaktadır. Nitekim Şuarâ sûresindeki *وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ* "O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır."⁶³⁹ âyeti bu hususa işaret etmektedir. Ayrıca bu âyetin önceki kitaplarda Hz. Peygamber'in özelliklerine işaret edildiği şeklinde de anlaşıldığı ifade edilmektedir.⁶⁴⁰

Yüce Allah semavi kitaplarda Hz. Peygamber'in vasıflarını bildirmiş, onun hak peygamber olduğuna bunu delil olarak göstermiştir. Ayrıca bir kitabın gönderileceğine işaret edilmesi onu tebliğ edecek peygamberin de gönderileceğine işaret etmektedir. İbn Abbas Mekkelilerin yahûdilere gelecek olan peygamber hakkında sorular sorup onlardan peygamberin geliş zamanı olduğunu ve onun sıfatlarının Tevrat'ta bulunduğu, bunun da onun hak peygamber olduğuna bir delil olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴¹ Bakara sûresinde de Hz. Peygamber'den Tevrat ve İncil'de bahsedildiği şöyle belirtilmektedir. *"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar. Buna rağmen onlardan bir gurup bile bile gerçeği gizler."*⁶⁴² İsrâilîlerden Abdillâh b. Selâm (ö. 43/663-64), ibni Yâmîn, Sa'lebe ve Üseyyit Hz. Peygamber'in risaletinin müjdesini Tevrat'ta okumuş ve iman etmiş kişilerdir.⁶⁴³

3.4.7. Hz. Peygamber'i teselli

Müşriklerin iman etmemelerinde Resulullah'ın (s.a.v.) bir tasarrufu olmadığı bu konuda hırs gösterip kendisini daha fazla üzmemesi gerektiği *لَعَلَّكَ بَاجِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا* "(Resûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!"⁶⁴⁴ âyet-i Kerîmesi ile ifade edilmektedir.⁶⁴⁵ Böylece Resulullah'ın (s.a.v.) müşriklerin hallerine aşırı keder duyup, sağlığına zarar verecek kadar hüznlenmesi yasaklanmış olmaktadır.⁶⁴⁶ Hz. Peygamber ümmetinin ahiretteki durumuna olan şefkatini bir hadisinde şöyle ifade etmektedir; "Benimle ümmetimin durumu (geceleyin) ateş

⁶³⁹ eş-Şuarâ, 26/196.

⁶⁴⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an* (Müessesetü'r-Risale, 2000), 19/397-398.

⁶⁴¹ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/145; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/77.

⁶⁴² el-Bakara, 2/146.

⁶⁴³ Bilmen, *Kur'an-ı Kerîm Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, 5/2505.

⁶⁴⁴ eş-Şuarâ, 26/3.

⁶⁴⁵ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/151.

⁶⁴⁶ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3871.

yakan kimsenin hâline benzer. Böcekler ve kelebekler o ateşe düşmeye başlar. İşte ben de sizler ateşe girerken kuşaklarınızdan tutup engellemeye çalışıyorum.”⁶⁴⁷

Şuarâ sûresinin de yaklaşık üçte ikisini oluşturan kıssaları, yüce Allah Hz. Peygamber'i teselli etmek ve güç vermek amacıyla indirdiğini şöyle ifade etmektedir; *"Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazıları sana da geldi."*⁶⁴⁸

Rabbimizin insanlardan istediği kendi hür iradeleri ile iman etmeleridir. Kimsenin mecbur kaldığı için iman etmesini dilememiştir.⁶⁴⁹ Eğer dileseydi herkesin topluca iman edeceğini Yûnus sûresinde *"(Resûlüm!) Eğer rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?"*⁶⁵⁰ âyetiyle de bildirmektedir.

Hz. Peygamber kavminin iman etmesinde ne kadar hırslı olsa da yine de çoğunluğun iman etmeyeceği Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça bildirilmiştir.⁶⁵¹ Nitekim Nûh'un (a.s.) dokuz yüz elli yıl boyunca tebliğ yapmasına rağmen halkının iman etmediği örnek gösterilerek yüzyıllar boyu yaşasalar da iman etmeyecekleri anlaşılmaktadır. Geçmiş dönemlerde de Mûsâ (a.s.), Hûd (a.s.), Sâlih (a.s.), Şuayb (a.s.) ve onlara inananların benzer sıkıntılar çektiği fakat doğru yolda olanların mutlaka zafere ulaştığı bildirilmekte; müminlere ve Hz. Peygamber'e teselli verilerek, güven duymaları sağlanmaktadır.⁶⁵²

Sûredeki kıssaların sonunda *إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ* *"Şüphesiz bunda bir ibret vardır; ama çokları iman etmiş degillerdir."*⁶⁵³ denilerek Hz. Peygamber'in iman etmeyen kavmine duyduğu üzüntü hafifletilmektedir. Diğer peygamberlerin halklarının çoğunluğu da nebîlerinin onlara gösterdikleri hidâyet yoluna tabi olmamıştır.⁶⁵⁴ Dolayısıyla Yüce Allah ezeli ilmiyle insanların çoğunun gelecekte de

⁶⁴⁷ Müslim, "Fedâil", 17.

⁶⁴⁸ el-En'âm, 6/34.

⁶⁴⁹ Bkz. Hûd, 11/118.

⁶⁵⁰ Yûnus, 10/99.

⁶⁵¹ Bkz. Yûsuf, 12/103.

⁶⁵² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 208, 231.

⁶⁵³ eş-Şuarâ, 26/67, 103, 121, 174, 190.

⁶⁵⁴ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/141.

iman etmeyeceğini bilmekte ve resulüne bunu haber vererek⁶⁵⁵ tebliğ konusunda üzerine düşen vazifeyi yerine getirdikten sonra çoğunluğunun iman etmemeleri sebebiyle kendisini mesul tutup da suçlu hissetmemesini isteyerek onu teselli etmektedir.⁶⁵⁶

3.5. İnkârcıların Helâk Sebepleri

Kur'ân-ı Kerîm, kavimlerin helâk çeşitlerini ve onları helâke sürüklemeye; işledikleri fiillerin sebep olduğunu şöyle ifade etmektedir; *"Nitekim, onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı."*⁶⁵⁷

Peygamberlerin çağrısına icabet etmeyenlerin bu dünyada bile başlarına gelen felaketten kurtulamadıkları anlatılarak okuyucuların ve dinleyicilerin bundan ders alması istenmektedir.⁶⁵⁸ Aşağıda Şuarâ sûresinde kavimleri helâke sürükleyen sebepleri inceleyeceğiz:

3.5.1. Putperestlikte ısrar etmeleri

Mekke halkına ataları olan Hz. İbrâhim'in kıssasından örnek verilerek⁶⁵⁹ Hz. İbrâhim'in kavmi ile aynı cürmü işlemeye devam ederlerse sonlarının da aynı olacağı belirtilmektedir. Bu kıssa ile putperestlerin nasıl yanlış bir yolda oldukları ve ahiretteki pişmanlıkları anlatılarak doğruya ve hak yola yönelmeleri istenmektedir.⁶⁶⁰

Yeryüzünde insanlar Allah'a şirk koşmaya başlayınca yüce Allah, Nûh'u (a.s.) nübüvvet ile görevlendirmiştir.⁶⁶¹ Hz. Nûh kendisini güvenilir bir elçi olarak tanıttıktan sonra kavminden takvâ ve itaat istemiştir. *"Allah'a kulluk edin; O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."*⁶⁶² Fakat Hz. Nûh'un çağrısına uymayan ve putperestliklerini sürdüren halkı tufan ile helâk edilmiştir.

⁶⁵⁵ Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 2/65.

⁶⁵⁶ Es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, 2/375.

⁶⁵⁷ el-Ankebût, 29/40.

⁶⁵⁸ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 249.

⁶⁵⁹ Bkz. eş-Şuarâ, 26/69-104.

⁶⁶⁰ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/51.

⁶⁶¹ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/650.

⁶⁶² Nûh, 71/3.

3.5.2. Peygamberlerini yalanlamaları ve azap istemeleri

Geçmişten günümüze inkârcılar, ilahi çağrıya yüz çevirerek onu yalanlayarak ve alaya alarak üç şekilde tavır göstermektedir.⁶⁶³ İnkârcıları helâke sürükleyen sebeplerden biri olan peygamberleri yalanlama şu şekilde ele alınabilir:

Mûsâ'ya (a.s.) halkı *"Bizi sihirlemek için ne mûcize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."*⁶⁶⁴ diyerek ona inanmayacaklarını dile getirmişlerdir. Bu tavırları onların acı sonlarını hazırlamıştır. *"Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk."*⁶⁶⁵

Benzer durum الْمُرْسَلِينَ □ نُوحٍ قَوْمٌ كَذَّبَتْ "Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar."⁶⁶⁶ âyetinde dikkat çekmektedir. Bu âyet-i kerîmede الْمُرْسَلِينَ "peygamberler" kelimesinin çoğul kalıpta kullanılması bütün peygamberlerin Allah'tan aynı mesajı getirdikleri ve özde aynı temel üzerinde bulunup birini reddeden kişinin tümünü inkâr ettiğinin kabul edilmesi sebebiyledir.⁶⁶⁷ Nûh (a.s.) kavmini dokuz yüz elli yıl boyunca tevhide davet etmiştir.⁶⁶⁸ Buna rağmen kavminden çok az kişi iman etmiştir. İman edenler, Allah'ın emriyle gemiye binmiş, inanmayanlar ise tufanda helâk edilmiştir.⁶⁶⁹

Âd kavminin peygamberleri Hz. Hûd'u yalanlamalarının da onların helâk sebebi olduğu sûrede bildirilmiştir; فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ *"Böylece onu yalancılıkla suçladılar; biz de kendilerini helâk ettik. Doğrusu bunda büyük bir ibret vardır; ama çokları iman etmezler."*⁶⁷⁰ Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de başka bir âyette de *"Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. (Fakat) suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez."*⁶⁷¹ diye buyurarak peygamberlerini yalanlamaya devam etmelerinin onlara gelen azabın sebebi olduğunu ifade etmiştir.

⁶⁶³ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/120.

⁶⁶⁴ el-A'râf, 7/132.

⁶⁶⁵ el-A'râf, 7/136.

⁶⁶⁶ eş-Şuarâ, 26/105.

⁶⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4/36.

⁶⁶⁸ Bkz. el-Ankebût, 29/14.

⁶⁶⁹ Bkz. Hûd, 11/40.

⁶⁷⁰ eş-Şuarâ, 26/139.

⁶⁷¹ Yûsuf, 12/110.

Nitekim Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke halkının da peygamberlerini yalanladığına anlatılacak olan kıssaların girişinde dikkat çekilmiştir.⁶⁷²

Hız. Şuayb'ın kavmi onun doğru söylediğini ispat etmesi için gökten bir parça azap düşürmesini istemişlerdir.⁶⁷³ Onlar ahirete inanmadıkları için böyle bir istekte bulunmaktadır.⁶⁷⁴ Açıkça gökten gelen azabı talep etmeleri inkâr etmekten asla vazgeçmeyeceklerini gösterir.⁶⁷⁵ Hız. Şuayb'ın onlara cevabı ise böyle bir şeye yalnızca Allah'ın gücünün yettiği, kendisinin sadece uyarmak için görevlendirilen bir peygamber olduğudur.⁶⁷⁶ Şuayb (a.s.) قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ *"Rabbim yaptıklarınızı en iyi bilendir."*⁶⁷⁷ diyerek bu konuda tasarruf sahibi olmadığını dile getirmiştir. "Eğer bunu hak ediyorsanız, size zulmetmesi söz konusu olmaksızın, bu şekilde sizi cezalandırılacaktır."⁶⁷⁸ Böylece yüce Allah'ın mutlak kadir ve her şeyden haberdar olduğunu belirterek layık olana dilediği gibi muamelede bulanacağını dile getirmiştir. İnkârda aşırı gitmeleri ve peygamberlerini yalanlamaya devam etmeleri üzerine helâk edildiler. فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ *"Velhasıl onu yalancı saydılar da, kendilerini o gölge gününün azabı yakalayiverdi. Gerçekten o, muazzam bir günün azabı idi!"*⁶⁷⁹ Onlar şiddetli bir depremle yerle bir edilirken⁶⁸⁰ yüce Allah rahmetiyle Şuayb (a.s.) ve ona iman edenleri, inkâr edenlerin duçar olduğu felaketten korumuştur.⁶⁸¹ İnkâr ederek ve alaycı bir tavırla bir şekilde azabın acele gelmesini istemeleri karşısında ona ansızın yakalanacakları vurgulanarak, duyacakları nedametın fayda etmeyeceği ifade edilmektedir.⁶⁸²

Mekke müşriklerinin de aynı şekilde Hız. Peygamber'den azap getirmesini istediklerini Kur'ân-ı Kerîm şöyle ifade eder; *"Hani (o kâfirler) bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi."*⁶⁸³ Fakat ahirette istedikleri bu azap için pişmanlık duyacakları şöyle ifade edilmektedir; *"Ama onu (azabı)*

⁶⁷² Bkz. eş-Şuarâ, 26/123, 141, 160, 176.

⁶⁷³ Bkz. eş-Şuarâ, 26/187.

⁶⁷⁴ Duman, *Beyânu'l-Hak*, 1/417.

⁶⁷⁵ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/58.

⁶⁷⁶ Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri*, 279.

⁶⁷⁷ eş-Şuarâ, 26/188.

⁶⁷⁸ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/656.

⁶⁷⁹ eş-Şuarâ, 26/189.

⁶⁸⁰ Bkz. el-A'râf, 7/91.

⁶⁸¹ Bkz. Hûd, 11/95.

⁶⁸² M.İzzet Derveze, *et-Tefsiri'l Hadîs / Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Ekin, 1997), 2/242.

⁶⁸³ el-Enfâl, 8/32.

*yakından gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararacak ve (kendilerine): İşte sizin isteyip durduğunuz budur! denecektir"*⁶⁸⁴

3.5.3. Ahlakî durumları

Şuarâ sûresinde inkârcıları helâke sürükleyen sebepler arasında, onların ahlaki çöküntüye uğramaları yer almaktadır. Bu konuyu şu şekilde ele almamız mümkündür:

3.5.3.1. Zulmetmeleri ve köle edinmeleri

Hz. Mûsâ ve Firavun kıssası hayır ve şer kanadından iki örnek olarak sunulmaktadır.⁶⁸⁵ Şer kanadının belirgin vasıflarından biri zulümdür. İnkârcıları helâke sürükleyen bu tutum Mûsâ'nın (a.s.) kıssasında ifade edilmektedir. Söz konusu kıssa iman ve küfrün apaçık ortaya çıktığı en mühim kıssalardandır.⁶⁸⁶ Hem Kur'ân-ı Kerîm'de birkaç kez tekrar edilmekte hem de Şuarâ sûresinde uzunca zikredilmektedir;

Hz. Mûsâ kıssası çarpıcı bir giriş ile başlamaktadır.⁶⁸⁷ Yüce Allah Hz. Mûsâ'ya Tûr dağının sağından seslenerek⁶⁸⁸ peygamberlikle görevlendirmiş ve ona *وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ* "Hani rabbin Mûsâ'ya: O zalimler güruhuna, Firavun'un kavmine git. Hâla (başlarına gelecekten) sakınmayacaklar mı onlar? diye seslenmişti."⁶⁸⁹ diye buyurmuştur. Firavun, saltanatında duyduğu endişe sebebiyle İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarını öldürtmesi neticesinde onun kavmi "zalim kavim" olarak nitelendirilmiştir.⁶⁹⁰ Aynı zamanda Firavun'un kavmine "zalimler topluluğu" denmesi Allah'ı inkâr ederek kendilerine zulmetleri, köle edinerek de İsrâiloğullarına zulmetmeleri sebebiyledir.⁶⁹¹ Nitekim Lokman sûresinde de Allah'a ortak koşmak zulüm olarak nitelendirilmiştir. "Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti."⁶⁹² Allah'a ortak koşmanın zulüm olarak ifade edilmesi hem aciz varlıkları onunla müsavi görme hem de her

⁶⁸⁴ el-Mülk, 67/27.

⁶⁸⁵ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 221.

⁶⁸⁶ Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, 101.

⁶⁸⁷ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 241.

⁶⁸⁸ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/375.

⁶⁸⁹ Şuarâ, 26/10.

⁶⁹⁰ Bilmen, *Kur'an-ı Kerîm Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, 5/149.

⁶⁹¹ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/121; Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 2/66.

⁶⁹² Lokmân, 31/13.

şeyi yaratan ve her şeye gücü yeten Allah'ı onların düzeyine indirgemeleri sebebiyledir.⁶⁹³

Firavun İsrâiloğulları'nı dört yüz yıl köle olarak kullanmıştı.⁶⁹⁴ Kur'ân-ı Kerîm bu durumu şöyle anlatır; *"Hatırlayın ki, sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık. Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlar, (fenalık için) kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı. Aslında o size reva görülenlerde rabbinizden büyük bir imtihan vardı."*⁶⁹⁵ İsrâiloğulları'nın bebeklerini Firavun'un katletmesi nedeni ile annesi Hz. Mûsâ'yı bir sandık ile nehre bırakmış; onu Firavun'un hizmetçileri bularak Hz. Mûsâ'nın sarayda yetişmesine vesile olmuşlardır.⁶⁹⁶ Hz. Mûsâ'nın Mısır'da otuz yıl yaşadığı söylenir.⁶⁹⁷ Hz. Mûsâ Firavun'un oğlu gibi yaşar, yediğinden yer giydiğinden giyerdi.⁶⁹⁸ Yüce Allah'ın, Hz. Mûsâ'yı nübüvvet ile görevlendirmesinden sonra Hz. Mûsâ'nın davetinden rahatsız olan Firavun *قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ "Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?"*⁶⁹⁹ diyerek onun kendi sarayında yetişmesi sebebiyle yaptığı iyiliği yüzüne vurmuştur. Hz. Mûsâ Firavun'un başına kaktığı bu nimetleri İsrâiloğullarını köle edinmesi sebebiyle nimet olarak kabul etmemiştir.⁷⁰⁰ *وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ "O nimet diye başıma kaktığın ise, (aslında) İsrailoğullarını kendine kul köle etmendir."*⁷⁰¹ diyerek, İsrâiloğulları'na yaptığı zulmü hatırlatmış, onların sırtından kazandıkları ile bir kişiyi yetiştirmesinde herhangi bir hakkının olamayacağını ifade etmiştir.⁷⁰²

Mûsâ ve Hârûn (a.s.) İsrâiloğulları'nı yaşadıkları yer olan Filistin'e götürmek istemişlerdir.⁷⁰³ Firavun, insanlara en zor gelen ve onları en çok hiddetlendiren şey vatanını terk etmek olduğu için *يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ □ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ "Sizi sihiriyle yurduvuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz?"*⁷⁰⁴ diyerek

⁶⁹³ Demirci, *Kur'ân Tefsirinde Farklı Yorumlar*, 2/445.

⁶⁹⁴ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/16.

⁶⁹⁵ el-Bakara, 2/49; el-A'râf, 7/141.

⁶⁹⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/150.

⁶⁹⁷ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/405.

⁶⁹⁸ Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 2/66.

⁶⁹⁹ eş-Şuarâ, 26/18.

⁷⁰⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/537.

⁷⁰¹ eş-Şuarâ, 26/22.

⁷⁰² Yılmaz, *Tebyînu'l-Kur'ân*, 4/34.

⁷⁰³ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/405.

⁷⁰⁴ eş-Şuarâ, 26/35.

İsrâiloğulları'nı Hz. Mûsâ'ya karşı galeyana getirmek istemiştir.⁷⁰⁵ Hz. Mûsâ'nın Mısır'da yıllarca süren daveti, imtihanları "*Andolsun ki, biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsûl kıtlığı ile cezalandırdık.*"⁷⁰⁶ âyetinde ifade edilmiştir. Yine de mûcizeler karşısında çok azı müstesna Firavun ve yandaşlarının inançlarında herhangi bir değişiklik olmayıp inkârları ve dalaletleri çoğalınca onların elim sonu da yaklaşmıştır.⁷⁰⁷ Bu imtihanda Hz. Mûsâ'ya iman eden Mısırlılar sadece Âsiye, Hızkîl ve Yâmûşâ'nın kızı Meryem'di.⁷⁰⁸ Bu süreçte rabbinin emriyle Hz. Mûsâ ve kendisine inananlar geceleyin bulundukları bölgeyi terk etmişlerdir. "*Andolsun ki biz Mûsâ'ya: Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) yetişilmesinden korkmaksızın ve (boğulmaktan) endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç, diye vahyetmiştik.*"⁷⁰⁹ Eğer gündüz çıkacak olsalar yakalanma ihtimalleri daha fazla olurdu. Sûrede Mûsâ'nın (a.s.) hayatındaki hicret anlatılarak bir anlamda Resulullah'ın da gönlü hicret için hazırlanmıştır.

Firavun İsrâiloğulları'nın sayıca az olduklarını söyleyip, onları küçümsemiş, kendilerinin ise uyanık ve tedbirli olmalarını ileri sürüp kibirlenerek adamlarını, Hz. Mûsâ'nın peşinden gitmeye teşvik etmiştir;⁷¹⁰ *"Biz ise, elbette uyanık (ve yekvücut) bir cemaatız."*⁷¹¹ Firavun'un İsrâiloğulları'nı küçümsemesinin bir sebebi de düzenli askeri birliklerinin olmaması sebebiyledir.⁷¹² Böylece Firavun İsrâiloğulları'nı az oluşları sebebiyle kolayca mağlup edilebileceklerini kendi yandaşlarına ifade etmiştir.⁷¹³ Oysa az sayıda olmasına rağmen nice mümin topluluk çok sayıda münkir topluluğu yenmiştir.⁷¹⁴ Firavun'un İsrâiloğullarını sayıca azlıktan ziyade alt tabakadan olmaları nedeniyle küçümsemiş de olabilir.⁷¹⁵

Firavun ve ordusu Filistin'e doğru giden İsrâiloğulları'na Kızıldeniz'de yetiştirdi.⁷¹⁶

Biz, İsrâiloğulları'nı denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) boğulma haline gelince, (Firavun:)

⁷⁰⁵ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/132; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/40; Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3893.

⁷⁰⁶ el-A'râf, 7/130.

⁷⁰⁷ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/41.

⁷⁰⁸ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/416; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/44.

⁷⁰⁹ Tâhâ, 20/77.

⁷¹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/646.

⁷¹¹ eş-Şuarâ, 26/56.

⁷¹² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/153.

⁷¹³ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/413.

⁷¹⁴ Bkz. el-Bakara, 2/249.

⁷¹⁵ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/137.

⁷¹⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/153.

‘Gerçekten, İsrâiloğulları’nın inandığı Tanrı’dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardanım!’ dedi. Şimdi mi (iman ettin)! Halbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun. (Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan birçoğu, hakikaten âyetlerimizden gafildirler.⁷¹⁷

İsrâiloğulları on iki kabileydiler, deniz on iki parçaya bölününce herkes kendi grubuyla aynı yola girdi.⁷¹⁸ *"Bir zamanlar biz sizin için denizi yarıdık, sizi kurtardık, Firavun'un taraftarlarını da, siz bakıp dururken denizde boğduk."*⁷¹⁹ Âyette Firavun gibi zalimlik yapanların sonunda zelil olacağına işaret edilmektedir.⁷²⁰ Firavun ve kavminin çok korkutucu bir afetle boğularak cezalandırıldıkları bildirildikten sonra, Mekke müşriklerine bu olumsuz tavırlarını sürdürerek devam ederlerse benzer akıbet ile karşılaşabilecekleri farklı bir dille anlatılmaktadır.

“İsrâiloğulları, Mısırlılar’ın terk ettiği servetin mirasçıları olmuşlar aynı zamanda kölelikten ve köleliğin zorunlu kıldığı yokluktan kurtulup hürriyete ve hûdutsuz nimetlere kavuşmuşlardı.”⁷²¹ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَٰئِيلَ *"Ama (sonunda) biz onları (Firavun ve kavmini), bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve değerli bir yerden çıkardık. Böylece, bunlara İsrailoğullarını mirasçı yaptık"*⁷²² *"Mirasçı olmaları, İsrâiloğulları'nın herhangi bir alışveriş yapmayıp Firavun kavminin mallarına sahip olmalarından dolayıdır."*⁷²³

Zalim Firavun kavminden kurtarılan mazlum İsrâiloğulları nasıl onların yerlerine mirasçı olduysa diğer zulüm altında yaşayan müslümanların da kurtuluşunun gerçekleşeceğinin bir müjdesi olarak gönüllere ümit aşılanmaktadır.⁷²⁴

Geçmiş zamanlarda ilahlık iddiasında bulunan diktatörler olduğu gibi gelecekte olması da olağandır ancak Allah; hiçbir ırkı üstün kılmamıştır ve kölelik de hiçbir halkın kaderi değildir.⁷²⁵ Karşıda duran düşman ne kadar güçlü ve zorba olursa olsun, Allah'ın kendisini desteklediği kimseye asla galip gelemes.⁷²⁶

⁷¹⁷ Yûnus, 10/90-92.

⁷¹⁸ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/415.

⁷¹⁹ el-Bakara, 2/50.

⁷²⁰ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 321.

⁷²¹ Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri*, 247.

⁷²² eş-Şuarâ, 26/57-59.

⁷²³ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/653.

⁷²⁴ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 271-272.

⁷²⁵ Duman, *Beyânü'l-Hak*, 1/408.

⁷²⁶ Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerîm*, 3/593.

3.5.3.2. Verilen nimetlere nankörlük etmeleri

Nimetlere nankörlük etmek toplumları helâke sürükleyen bir diğer sebeptir. Bu olguyu şu örneklerde görmemiz mümkündür: “Âd kavmi, Ahkâf denilen yerde yaşıyordu Ahkâf ise Hadramevt bölgesine yakın Yemen toprakları ile bitişik kum dağları demektir.”⁷²⁷ Âd kavmi, Nûh kavminden sonra yaşamış güçlü yapılı kimselerdir.⁷²⁸ Yüce Allah “Görmedin mi, rabbin ne yaptı Âd kavmine; direkleri (yüksek binaları) olan, ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem şehrine”⁷²⁹ diye buyurarak Âd kavminden ibret alınmasını istemektedir. *وَإِتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ وَجَنَّاتٍ وَغَيْرِهَا* “Bilddiğiniz şeyleri size veren, size davarlar, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden (Allah'a karşı gelmek) den sakının.”⁷³⁰ âyetlerinde de bahsedildiği gibi Âd kavmi, muhteşem saraylara, güzel bahçelere, çeşitli nimetlere ve çocuklara sahiptiler. Bu kavim dünyada refah, bolluk ve bereket içinde bir yaşam sürüyordu. Onların “malları, bahçeleri, pınarları, evlatları, ekinleri, mahsulleri çoktu.”⁷³¹ Bütün bu nimetler, nimeti verene şükredilmesini gerektirir.⁷³² Yüce Allah onlara vermiş olduğu nimetlerden somut örnekler vererek şükretmelerini, nankörlük etmemelerini ve yalnız Allah'a ve resulüne itaat etmelerini istemektedir.

Hz. Hûd'un kavminde kibir, ebedi kalma arzusu ve zorbalık ön plana çıkmaktadır.⁷³³ Atâ'nın İbn Abbas'tan yaptığı rivâyete göre; Hûd (a.s.), kendilerine verilen nimetlere şükretmeyen Âd kavmini, mallarını israf ettikleri ve sonsuza kadar yaşayacakmış gibi yapılar inşa edip, tüm ilgilerini bu yöne çevirerek rablerinden uzaklaştıkları için uyarılmıştır.⁷³⁴ *أَتَيْتُكُمْ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةٍ تَعْبَثُونَ* “Siz her yüksek yere bir alâmet dikerek eğleniyor musunuz?”⁷³⁵ Müfessirler آيَة “alâmet” kelimesinin Âd kavminin tepelere ve merkezi yerlere inşa ettikleri yüksek ve ihtişamlı binalar olduğu görüşündedir. Mevdûdî'ye göre “alâmet” ihtişam ve şanınınız göstergesi anıtlar olmaktan başka bir amaç taşımadıkları halde, sırf servet ve gücünüzü göstermek için büyük büyük binalar dikersiniz.”⁷³⁶ anlamına gelmektedir. Dahhak'a göre Âd kavminin yaptığı bu yapılar

⁷²⁷ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/651.

⁷²⁸ Bkz. el-A‘raf, 7/69.

⁷²⁹ el-Fecr, 89/6-8.

⁷³⁰ eş-Şuarâ, 26/132-134.

⁷³¹ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/651.

⁷³² el-Kurtubî, *el-Câmi‘*, 16/59.

⁷³³ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/159.

⁷³⁴ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/135.

⁷³⁵ eş-Şuarâ, 26/128.

⁷³⁶ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/651; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur‘ân*, 4/43.

yoldan gelip geçenlerle eğlenmek ve alay etmek için yaptıkları kulelerdir.⁷³⁷ Aynı kelime ile ilgili olarak ihtiyacı olmadığı halde işlerine yaramayacak olan yapıların eğlence mekânları olduğu veya insanları yollarından saptırmak için koydukları işaretler olduğu yorumu da yapılmıştır. Bunların hepsi boş işle uğraşmaktır. Bu sebepten تَعَبُّونَ ifadesi kullanılmıştır.⁷³⁸ Bu davranışları onları israfa, kibre ve tûl-i emele sevk ettiği için kınanmışlardır. Yüksek binalar ebedi kalma arzusuna, zorbalık ise kibre işaret eder.⁷³⁹ Bu halk; ihtiyaçlarının üzerinde evler yapar, ömürlerini bu uğurda harcar ve yüksek tepelere yaptıkları binalar ile yoldan geçmekte olan insanlarla alay ederlerdi.⁷⁴⁰

Yüce Allah onlara verilen nimetlerden bazılarını beyan ederek أَتُنْزَكُونَ فِي مَا هُنَّا آمِنِينَ "Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde; ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde bırakılacak mısınız (sanırsınız)?"⁷⁴¹ diye buyurmaktadır. Yakın çevresinden tanıdığı ve bildiği yiyeceklere karşı daha duyarlı olan kişiler için salkımlı hurmalardan bahsedilmesi, eğitimde yakından uzağa ilkesi çerçevesinde daha etkili bir yöntemdir.⁷⁴²

Hûd (a.s.) kavmine وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ "Yakaladığınız zaman, zorbalar gibi mi yakalıyorsunuz?"⁷⁴³ diye sormaktadır. جَبَّار "Zorba" öfkeyle döven veya öldüren⁷⁴⁴ sonunun ne olacağını düşünmeden insafsızca vuran veya öldüren kişiye denilmektedir.⁷⁴⁵ İbn Abbas ve Mücahid'e göre zalimce öldürmek ve dövmek anlamında, Kelbi ve Hasan'a göre yargısız infaz yaparak öldürmek anlamındadır.⁷⁴⁶ Peygamberleri olan Hûd (a.s.), Allah'ın onlara verdiği rızıkları ve çocukları hatırlatarak şükretmelerini, Allah'ı birleyerek iman etmelerini istemiş; ahiret azabına karşı onları uyarmasına rağmen kavmi "Ey Hûd! Bize açık bir mûcize getirmedi; biz

⁷³⁷ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 6/136.

⁷³⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10/321.

⁷³⁹ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/157.

⁷⁴⁰ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3928.

⁷⁴¹ eş-Şuarâ, 26/146-148.

⁷⁴² Bkz. Mehmet Taşpınar, *Kuramdan Uygulamaya Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Edge Akademi Yayıncılık, 2014), 120.

⁷⁴³ eş-Şuarâ, 26/130.

⁷⁴⁴ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/425.

⁷⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10/323; Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3930.

⁷⁴⁶ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/57.

senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz; biz sana iman edecek de değiliz."⁷⁴⁷ âyetiyle ona hiçbir şekilde inanmayacağını dile getirmiştir.

Fussilet sûresinde bu durum şöyle anlatılmaktadır: "*Âd kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: Bizden daha kuvvetli kim var? dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Onlar bizim âyetlerimizi (mûcizelerimizi) inkâr ediyorlardı.*"⁷⁴⁸ Terbiye etme gayesi gütmenden zorbaca davranışlarının sonunu düşünmeden merhametsizce hareket edenler;⁷⁴⁹ iktidar hevesleri uğruna şirke düşenler, hiçbir hukuk kuralı tanımayan zorbalıkları, gösteriş merakları, kibirleri sebebiyle felakete sürüklenirler.⁷⁵⁰ Nitekim yüce Allah kendisine iman edenleri rahmeti ile kurtarıp; Allah'a, resulüne ve ahiret azabına inanmayan Âd kavmini peygamberlerini dinlemeyip inkârda ve yaptıkları yanlış işlerde ısrarcı olduklarından dolayı yedi gece sekiz gün süren dehşet verici bir fırtına ile helâk etmiştir.⁷⁵¹ Son derece güçlü bir yaratılışa sahip olan Âd kavminin, gözle görülmeyen bir rüzgârla helâk edilmesi tüm insanlık için ibrettir ve bu hadise dikkate şayandır.⁷⁵²

3.5.3.3. Mûcizeye haksızlık yapmaları

Hz. Mûsâ kıssasında, gösterilen mûcizeye karşı olumsuz tepki vermenin helâk nedeni olduğu; "*Sonra onların ardından Mûsâ'yı mûcizelerimizle Firavun ve kavmine gönderdik de o mûcizeleri inkâr ettiler; ama bak ki, fesatçıların sonu ne oldu!*"⁷⁵³ âyetinde vurgulanmaktadır. Aynı hakikat Semûd kavmi örneğinde de dikkat çekmektedir:

"Semûd kavmi Vâdilkurâ ile Şam toprakları arasında yer alan Hicr şehrinde yaşıyorlardı. Âd kavminden sonra İbrâhim el-Halil'den (a.s.) önce yaşamışlardı."⁷⁵⁴ Onlar Allah'ın ihsan ettiği sayısız nimete şükretmedikleri için peygamberleri Sâlih (a.s.) tarafından şöyle uyarılmışlardır; "*Düşünün ki, (Allah) Âd kavminden sonra yerlerine sizi getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi: Onun düzlüklerinde saraylar*

⁷⁴⁷ Hûd, 11/53.

⁷⁴⁸ Fussilet, 41/15.

⁷⁴⁹ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selim*, 5/54.

⁷⁵⁰ Esed, *Kur'an Mesajı*, 2/754.

⁷⁵¹ Bkz. el-Hâkka, 69/6-7.

⁷⁵² Bursevi, *Rûhu'l-Beyân*, 3/109.

⁷⁵³ el- A'râf, 7/103.

⁷⁵⁴ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/653.

yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın."⁷⁵⁵

Semûd kavmi iman etmek için peygamberleri olan Sâlih'den (a.s.) bir mûcize göstermesini istediler.⁷⁵⁶ Sâlih (a.s.), kavminin isteği olan dişi gebe bir deve için rabbine dua etmiştir.⁷⁵⁷ Yüce Allah da onun duasını kabul etmiştir;

قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ "Sâlih: İşte (mûcize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir, dedi. Ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi muazzam bir günün azabı yakalayacaktır."⁷⁵⁸

Sâlih'in (a.s.) büyük gün demesi onda meydana gelecek olan dehşetli hadiselerden dolaydır.⁷⁵⁹ Sâlih (a.s.)'ın mûcizesi olan deve,⁷⁶⁰ kamu malı konumunda olup dileyen herkes bu devenin sütünden yararlanabilirdi.⁷⁶¹ Devenin su içmediği gün onlar su içmekte, içtiği gün ise içmeyerek deve ile nöbetleşe suyu kullanmakta⁷⁶² Sâlih (a.s.) halkını deveye herhangi bir zarar vermemeleri konusunda ikaz etmiştir.⁷⁶³

Fakat kavmi, Sâlih'in (a.s.) uyarılarını dikkate almayarak deveyi boğazlamışlar ve bu da onların hazin sonunu hazırlamıştır. Aralarından bazı kimselerin deveyi boğazlamalarına rağmen azabın hepsine gelmiş olması diğerlerinin de bu işe rıza göstermesi sebebiyledir.⁷⁶⁴ Sünnetullah gereği mûcize talep edip kendilerine mûcize gösterildikten sonra inanmayanlar azaba uğramaya mahkûmdur.⁷⁶⁵ فَعَقَرُوْهَا فَاصْبِرْ "Buna rağmen onlar deveyi kestiler; ama pişman da oldular."⁷⁶⁶ Âyetteki fa-i takibiyye deveyi öldürmelerinin hemen akabinde azaba uğradıklarını gösterir.⁷⁶⁷ İbn Abbas'a göre bu pişmanlıkları ses ile olan azabı gördüklerindedir.⁷⁶⁸ Bu nedâmetin onlara hiçbir yararının olmaması; pişmanlıklarının tövbe niyetiyle değil, geleceğini bildikleri azaptan korku duymaları sebebiyledir.⁷⁶⁹ Onların bu imanı iman-ı yeis olup

⁷⁵⁵ el-A'râf, 7/74.

⁷⁵⁶ Bkz. eş-Şuarâ, 26/154.

⁷⁵⁷ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/160.

⁷⁵⁸ eş-Şuarâ, 26/155-156.

⁷⁵⁹ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/696.

⁷⁶⁰ Bkz. Şuarâ, 26/155.

⁷⁶¹ Yılmaz, *Tebyînu'l Kur'an*, 4/78.

⁷⁶² er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/160.

⁷⁶³ Bkz. Hûd, 11/64.

⁷⁶⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/550; Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 2/70.

⁷⁶⁵ Havvâ, *el-Esâs fî't-Tefsîr*, 7/3941.

⁷⁶⁶ eş-Şuarâ, 26/157.

⁷⁶⁷ Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/3938.

⁷⁶⁸ İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-Mesir*, 6/140.

⁷⁶⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/550; Bursevi, *Rûhu'l-Beyân*, 3/111.

geçersizdir.⁷⁷⁰ Kendi iradeleri ile bir tercih yapmamış zoraki olarak iman etmek zorunda kalmışlardır. Azaba uğrayıp çaresiz kaldıktan sonra edilen tövbenin hiçbir anlamı yoktur.⁷⁷¹

*"Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca «Ben şimdi tövbe ettim» diyenler ile kâfir olarak ölenler için (kabul edilecek) tövbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır."*⁷⁷² âyetiyle de bu tövbenin geçerli olmadığı açıkça beyan edilmiştir. Sâlih'in (a.s.) kavmi talep ettikleri mûcizeye inanmayıp peygamberlerini yalancılıkla suçlamaları sonucu⁷⁷³ Allah onlara yıldırım,⁷⁷⁴ deprem⁷⁷⁵ gibi peş peşe belalar göndererek helâk etmiştir.⁷⁷⁶ Semûd kavmi helâk edilirken Sâlih (a.s.) ve ona inanan az sayıda kişi ise Yüce Allah'ın rahmeti ile gönderilen azaptan kurtarılmıştır.

3.5.3.4. Sapkınlıkları

İnkârcıların helâk sebepleri arasında dikkat çekilen sapık ilişkiler, Şuarâ sûresinin de temas ettiği konulardandır. Bu çirkinliğin zuhûr ettiği Lût'un (a.s.) kavmi helâk olmuş, sapkınlıkları da tüm insanlığa ibret olarak sunulmuştur. "Lût (a.s.) Hz. İbrâhim'in kardeşinin oğludur." Lût'un (a.s.) kavmi, Sodom şehri ve ona yakın yerlerde yaşıyorlardı.⁷⁷⁷ Lût (a.s.) sapık ilişkiler içinde olan Sodom ve Gomore halkını ıslah ile görevlendirilmiştir.⁷⁷⁸ Onlar, Kur'ân-ı Kerîm'de de belirtildiği gibi daha önce kimsenin yapmadığı erkeklere yaklaşma günahını işliyorlardı.⁷⁷⁹ Peygamberleri olan Lût'un (a.s.) davetine icâbet etmiyor, onun uyarılarından rahatsız oluyor, işledikleri bu kötü fiilden de asla vazgeçmiyorlardı. Üstelik Lût'un (a.s.) onlara olan çağrısını devam ettirmesi halinde onu ve ona inananları sürgün etmekle tehdit ediyorlardı.⁷⁸⁰ "Onlar şöyle dediler: Ey Lût! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, sürgün edilmişlerden olacaksın!"⁷⁸¹

⁷⁷⁰ Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, 9/141.

⁷⁷¹ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/181.

⁷⁷² en-Nisâ Sûresi/4,18.

⁷⁷³ Bkz. el-Kamer, 54/24-26.

⁷⁷⁴ Bkz. ez-Zâriyât, 51/42-45.

⁷⁷⁵ Bkz. el-A'râf, 7/78.

⁷⁷⁶ Bkz. eş-Şems, 91/14.

⁷⁷⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/654.

⁷⁷⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/168.

⁷⁷⁹ Bkz. el-A'râf, 7/80.

⁷⁸⁰ Bkz. en-Neml, 26/56.

⁷⁸¹ eş-Şuarâ, 26/167.

Lût'a (a.s.) gelen melekler, ona kavminin helâk olacağını, kendisinin inananlar ile birlikte tıpkı Hz. Mûsâ'nın kıssasında olduğu gibi geceleyin arkalarına bakmadan yürümelerini istemiş ve gelecek olan azaptan onların kurtulacağını müjdelemişlerdir.⁷⁸² İman etmeyen ve bu çirkin fiili işlemekten vazgeçmeyen bu topluma gökten taşlanmış çamur ile azap yağdırılarak helâk edilmiş⁷⁸³ ve şehirlerinde kötü, kokuşmuş bir göl meydana gelmiştir.⁷⁸⁴

Zalimlere yardım eden Hz. Nûh ve Hz. Lût'un hanımları Kur'ân-ı Kerîm'de kâfirlere ibret olarak sunulmaktadır.⁷⁸⁵ Şuarâ sûresinde Lût'un (a.s.) eşinin helâk olan kavmine gelen beladan kurtarılmadığından bahsedilmektedir. *إِلَّا غُجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ثُمَّ* "Ancak bir kocakarı müstesna. O, geride kalanlardan (oldu). Sonra diğerlerini helâk ettik."⁷⁸⁶ Lût'un (a.s.) karısı halkın işlediği bu kötü fiile rıza gösterip, onlara yardım etmesi sebebiyle o fiili işleyen hükmünde olarak aynı şekilde cezalandırılmıştır.⁷⁸⁷ Hz. Nûh ve Hz. Lût'un hanımlarının ikisi de peygamber olan eşlerine iman etmemişler ve helâk olmuşlardır.⁷⁸⁸

3.5.3.5. Ticari yolsuzlukları

Şuarâ sûresinin ana konularından biri olan "inkârcıların helâk sebepleri" arasında yer alan ticari yolsuzluk da Şuayb peygamberin kavminde dikkat çekmektedir. Eykeliler, iyilik yapmayı düşünmeyen, işleri güçleri yeryüzünde fesat çıkarmak olan kişilerdir.⁷⁸⁹ Şuayb (a.s.) onlara kendilerini ve atalarını yaratanın Allah olduğunu vurgulamış, kavmini takvâ ve itaate davet etmiş ayrıca ölçü ve tartıda hile yapmaktan onları men etmiştir.⁷⁹⁰ Nitekim o, *أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ* "Ölçüyü tastamam yapın, (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın."⁷⁹¹ diyerek ölçüyü tam vermenin emredilip, eksik vermenin yasaklandığını halkına bildirerek adalete teşvik etmiştir.⁷⁹² Şuarâ sûresinde ölçünün tam olarak verilmesi emredildikten sonra eksiltme yapılmaması konusundaki uyarı ile buna azami dikkat gösterilmesi, ticarete

⁷⁸² Bkz. Hûd, 11/81.

⁷⁸³ Bkz. Hûd, 11/82-83.

⁷⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/654.

⁷⁸⁵ et-Tahrîm, 66/10-11.

⁷⁸⁶ eş-Şuarâ, 26/170-171.

⁷⁸⁷ Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, 9/131.

⁷⁸⁸ Bkz. et-Tahrîm, 66/10.

⁷⁸⁹ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/428.

⁷⁹⁰ Bkz. eş-Şuarâ, 26/177-184.

⁷⁹¹ eş-Şuarâ, 26/181.

⁷⁹² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/26.

ölçü ve tartı birimlerinde gereken hassasiyetin gözetilmesi konusuna İslam'ın verdiği önemin altı çizilmektedir.⁷⁹³

Sûrede كَذَّبَ أَصْحَابُ لَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ "Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladı."⁷⁹⁴ âyetiyle diğer peygamberler için kardeşleri nisbesi kullanılırken burada "kardeşleri Şuayb" denilmemesi, onların bir ağaçtan ibaret olan Eyke'ye ibadet etmeleri nedeniyledir."⁷⁹⁵ Hz. Şuayb'ın kavmi olan Eykeliler ve Medyenliler aynı kavimdir. Müfessir İbn Kesîr de Eyke ve Medyen ashabının iki ayrı ümmet olduğunu söyleyen rivâyetlerin zayıf olduğunu belirtmiş, her ikisine de ölçü ve tartıda hile yapmamalarının emredilmesini, tek bir ümmet ümmet olduğuna delil göstermiştir. Şuayb (a.s.) وَزِنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ "Doğru terazi ile tartın."⁷⁹⁶ diyerek ticaretteki etik değerlerin altını çizmiş, birbirlerinin mallarından elde ettikleri haksız kazançlardan onları sakındırmıştır. Müfessirler âyette geçen قِسْطٍ kelimesinin adaletli olmaya işaret ettiğini belirtmektedirler.⁷⁹⁷ Nitekim peygamberlerin gönderiliş amaçlarından birisi de yeryüzünde adaleti hâkim kılarak adil bir düzeni sağlamaktır.⁷⁹⁸

Şuayb (a.s.), kavmini ticari hayatta yaptıkları bu yaygın haksızlıklar konusunda açıkça uyardıktan sonra insanları katletmek, mallarında yağmacılık yapmak, yol kesmek gibi toplum düzenini bozan davranışlardan uzak durmalarını istemektedir.⁷⁹⁹ Nitekim وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ "İnsanların hakkı olan şeyleri kısımayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."⁸⁰⁰ âyetinde Eykeliler'in başvurdukları haksız kazanç yollarını kapatmaları konusunda uyarıldıkları görülmektedir. Onlar baskın yapmak ve zirai alanlara zarar vermek gibi bozgunculuklar yapmamaları konusunda da ikaz edilmişlerdir.⁸⁰¹

İşte Şuayb'ın (a.s.) kavminin ölçü ve tartıya hile ve fesat karıştırmaları, alışkanlık haline getirdikleri haksız kazançları ve toplumun düzenini bozan, peygamberlerinin tüm uyarılarına rağmen vazgeçemedikleri hatalı davranışları onları helâke götürmüştür.

⁷⁹³ es-Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 2/394.

⁷⁹⁴ eş-Şuarâ, 26/176.

⁷⁹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/655.

⁷⁹⁶ eş-Şuarâ, 26/182.

⁷⁹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 2/655.

⁷⁹⁸ Bkz. el-Hadîd, 57/25.

⁷⁹⁹ Beyzâvî, *Envârü 't-Tenzîl*, 2/552; Bursevi, *Rûhu 'l-Beyân*, 3/112.

⁸⁰⁰ eş-Şuarâ, 26/183.

⁸⁰¹ el-Hindî, *el-İklîl*, 5/434.

3.6. Ahiret

İslam inancının dayandığı en temel unsurlardan biri olan ahiret inancı Şuarâ sûresinin ana konuları arasında dikkat çekmektedir. Dünyanın ahiretin tarlası olması sebebiyle insanlar, dünyada işledikleri fiillerin karşılığını ahirette göreceklerdir. İnsanların yaptıkları davranışların sonucunda güzel bir akıbete yani cennete ulaşacağını bilmesi kendilerini iyi ameller yapmaya daha çok teşvik eder. Aynı şekilde yanlış ve hatalı davranışların acı sonuçları olacağının onlara bildirilmesi ve hatırlatılması onları kötü fiil ve hareketlerden uzaklaştırmak için daha etkili olacaktır.⁸⁰² Şuarâ sûresinde cennetin bile yakınlarına getirileceği müttaki kullar ile tüm yaptıklarından derin pişmanlık duyan inkârcı kullar etkili iki örnek olarak sunulmaktadır.⁸⁰³ Sûrede ön plana çıkan ahiret konusunu bu örnekler üzerinden şu şekilde ele alabiliriz:

3.6.1. Ahirette inkârcıların birbirlerini suçlaması

Kur'ân'ın edebi uslûbu ile ahiret hayatından bir kesit sunularak, insanların akıllıca düşünüp ona göre bir yol çizmelerine yardımcı olunmaktadır. Ahirette inkârcılar, şeytanları veya kendilerine itaat ettikleri önderlerini suçlayacaklardır.⁸⁰⁴ İnkârcıların ahirette birbirlerine olan düşmanlıkları *وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ* "Bizi ancak o günahkârlar saptırdı."⁸⁰⁵ âyetinde açıkça görülmektedir. Yüce Allah burada inkârcıların karşılaşacakları vahim durumdan dolayı suçu başkalarına atacaklarını belirterek ahirette nasıl zor bir durumda kalacaklarını bildirmekte ve ibret alınmasını istemektedir.

3.6.2. Ahirette inkârcıların yalnız kalmaları

Ahirette inkârcılar Allah'ın izin verdiği müminlerin, meleklerin ve nebîlerin müminlere şefaet edeceğini kendilerine ise hiçbir kimsenin şefaet edemeyeceğini anladıklarında; *إِنَّمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ* "Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var, ne de yakın bir dostumuz."⁸⁰⁶ diyerek hüsrânlarını dile getireceklerdir.⁸⁰⁷ Âyette şefaatçilerin çoğul olarak kullanılması yardımcılarının çok olması, dost kelimesinin

⁸⁰² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 325.

⁸⁰³ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/373.

⁸⁰⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10/69. Bkz. el-Ahzâb, 33/67.

⁸⁰⁵ eş-Şuarâ, 26/99.

⁸⁰⁶ eş-Şuarâ, 26/100-101.

⁸⁰⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/546; Mahallî - es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 2/69; İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-Medîd*, 5/173.

tekil olarak kullanılması ise insanın yakınlık kurduğu samimi dost ve hüznüne ortak olan arkadaş sayısının az olması sebebiyledir.⁸⁰⁸

Zuhurf sûresinde de belirtildiği üzere *"Allah'a itaatsizlikten sakınanlar dışında, dostlar bile o gün birbirinin düşmanıdır"*⁸⁰⁹ ahirette sadece müminlerin dostluklarının faydası olacaktır, müşriklerin ise yardımcıları olmayıp orada yalnız kalacaklardır.

Şuarâ sûresinden bir önceki sûre olan Furkân sûresinde de *"Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim! Çünkü zikir (Kur'an) bana gelmişken o, hakikaten beni ondan saptırdı. Şeytan insanı (uçuruma sürükleyip sonra) yüziüstü bırakıp rezil rüsvay eder."*⁸¹⁰ buyurularak dünyada kurulan yanlış dostlukların kötü sonuçlarının ahirette insanı nasıl pişman edeceği vurgulanmaktadır.

Peygamberimiz (s.a.v.) de "Kişi dostunun dini üzeredir."⁸¹¹ buyurarak kişinin ahlakına uyan kimselerle dost olduğunu ve herkesin arkadaşının ahlakından etkilendiğini haber vermektedir. Dolayısıyla ahirette müminler dostlarının yararını görürken müşrikler dostlarından dolayı zarara uğrayacaklardır. Hz. Peygamber, iyi ve kötü arkadaşı güzel bir örnekle şöyle açıklamıştır: "İyi arkadaşla kötü arkadaşın örneği, misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!"⁸¹²

3.6.3. İnkârcıların ahiretteki nedâmeti

Müşriklerin dünyada iman etmediklerine duydukları nedâmet âşikârdır. Onlar قُلُّوْا اِنْ لَّنَا *"Ah keşke bizim için (dünyaya) bir dönüş daha olsa da, müminlerden olsak!"*⁸¹³ diye derin pişmanlıklarını ve hüsrانlarını dile getireceklerdir. Fakat dünyaya tekrar gelseler yine aynı davranışlarda bulunacaklardır.⁸¹⁴ *"Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün: Eyvah bize! Keşke Allah'a*

⁸⁰⁸ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/322; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/152; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 2/546; el-Hindî, *el-İklîl*, 5/421.

⁸⁰⁹ ez-Zuhurf, 43/67.

⁸¹⁰ el-Furkân, 25/28-29.

⁸¹¹ Tirmizî, "Zühed", 45.

⁸¹² Müslim, "Birr", 146.

⁸¹³ eş-Şuarâ, 26,102.

⁸¹⁴ Bkz. el-En'âm, 6/28.

itaat etseydik, Peygamber'e de itaat etseydik! derler."⁸¹⁵ Fakat o gün insan için keşkelerin fayda etmeyeceği büyük bir gündür. Müşrikler ahirette bu hazin pişmanlığı yaşamamak için henüz fırsatları varken dünya hayatında uyarılmaktadır.

Şirk koşanların başına ahirette gelecek olan hadiseler âyette çarpıcı bir şekilde sunularak müşrikler ikaz edilmektedir;⁸¹⁶ *"فَكُتِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ"* *"Artık onlar, o azgınlar ve İblis orduları, toptan oraya tepetaklak (cehenneme) atılırlar."*⁸¹⁷ Anlatımda fiili mazi/geçmiş zaman kipinin kullanılması ahirette söz konusu hadiselerin kesin gerçekleşecek olması sebebiyledir.⁸¹⁸ Metinde geçen *كُتِبُوا* kelimesi peş peşe atılmak ve yuvarlanmaya devam etmek anlamındadır.⁸¹⁹ Hece tekrarı, manadaki tekrara işaretir.⁸²⁰ Kelimenin telaffuzu dahi bize müşriklerin cehenneme yuvarlandıklarındaki gürültüyü hissettirmektedir.⁸²¹ Âyette kastedilen, inkârcıların ve onları şirke teşvik eden öncülerinin birbirlerinin üstüne atılacak olmalarıdır. Mücâhid de bu kelimeyi "oraya yuvarlanarak atılırlar" diye açıklamıştır.⁸²² Nitekim dünyada aynı fiili işlemede ortak olanlar cehennemde de azaba birlikte uğrayacaklardır.⁸²³

Yine cehennemde müşriklere sorulacak olan *وَقِيلَ لَهُمْ آيَنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَ* *"Onlara: Allah'tan gayri taptıklarınız hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine (olsun) yardımları dokunuyor mu? denilir."*⁸²⁴ Bu sual "cevapsız bırakma ve muhatabı susturma sorusudur."⁸²⁵ Dünyadayken ahirette kendilerine şefaathçi olacaklarına inandıkları putların⁸²⁶ ahirette hiçbir faydasını göremeyeceklerdir. Aksine putlarının da alevli ateşe atıldığını müşahade ettiklerinde hüsrancıları kat be kat artacaktır.⁸²⁷ Yine Kur'an-ı Kerîm cehennemliklerin birbirleri ile münakaşa içinde olduklarını bize bildirmekte,⁸²⁸ ahirette kendilerini saptıranların azaplarının artırılmasını istedikleri ifade edilmektedir,⁸²⁹ *"Kâfirler cehennemde:*

⁸¹⁵ el-Ahzâb, 33/66.

⁸¹⁶ Kutub, *fî Zılâli 'l-Kur'ân*, 5/2605.

⁸¹⁷ eş-Şuarâ, 26/94-95.

⁸¹⁸ Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, 5/2472.

⁸¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü 'l-Kur'ân*, 4/35.

⁸²⁰ er-Râzî, *Mefâtîhu 'l-Gayb*, 24/152.

⁸²¹ Kutub, *fî Zılâli 'l-Kur'ân*, 5/2605.

⁸²² İbn Kesîr, *Tefsiru İbn Kesîr*, 2/649.

⁸²³ Çelik, *Hulâsatü 'l-Beyân*, 10/3919.

⁸²⁴ eş-Şuarâ, 26/92-93.

⁸²⁵ Bursevî, *Rûhu 'l-Beyân*, 3/107.

⁸²⁶ Bkz. Yûnus, 10/18.

⁸²⁷ Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri*, 256.

⁸²⁸ Bkz. eş-Şuarâ, 26/92; Sâd, 38/64.

⁸²⁹ Bkz. el-A'râf, 7/38.

*Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster de aşağılanmışlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım! diyecekler!"*⁸³⁰

İnkârcılar cehennemde maruz kalacakları azap; ilahlarını Allah ile denk tuttuklarını ifade etmeleri,⁸³¹ özünü sevgi ve itaatin oluşturduğu kulluğu ve temayüllerini ilahlarına yöneltmeleri nedeniyledir.⁸³²

3.6.4. Müminlerin ahiretteki durumu

Sûrede müminlerin ahiretteki durumuna da dikkat çekilmektedir. Hz. İbrâhim'in duası bağlamında selîm bir kalp ile Allah'ın huzuruna gelenlerin çaresiz kalmayacağı vurgulandıktan hemen sonra cennetin takvâ sahiplerine yaklaştırıldığından bahsedilmektedir; *وَأُزِلَّتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ* "(O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır."⁸³³ Benzer şekilde cennetin yaklaştırıldığı cennet bahçelerinde ve pınar başlarında olacak olan müttakilerin özellikleri⁸³⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette bahsedilmektedir. Kitaplara ve ahiret gününe yakinen inanan kimseler olmaları⁸³⁵ darlıkta ve bollukta infak etmeleri, öfkelerine hâkim olmaları, affedici olmaları, işlerini hakkıyla yapmaları⁸³⁶ bunlardan bazılarıdır. Bu kişiler dünyada Allah'ın emir ve yasaklarına uymaları sebebiyle⁸³⁷ cennet ile ödüllendirilecek kimselerdir. Hatta yüce Allah onlara ikramı olan cenneti kendilerine yaklaştırarak sunacağını ifade etmektedir. Müttakilerin özellikleri ve cennetin onların yakınına getirileceği yine başka bir âyette de şöyle ifade edilmektedir;

İşte size vâdedilen cennet! Ki o, Allah'a yönelen, emirlerine riayet eden, görmediği halde Rahmân'dan korkan ve Allah'a yönelmiş bir kalp ile gelen kimselere mahsustur. Oraya selâmetle girin. İşte bu, ebedî yaşamanın başladığı gündür. Orada kendileri için diledikleri her şey vardır. Katımızda dahası da vardır.⁸³⁸

Müttaki kulların nail olacakları cennet Kur'ân-ı Kerîm'de başka bir âyette şöyle tasvir edilmektedir: *"Takvâ sahiplerine vâdolunan cennetin özelliği (şudur): Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi sürekli. İşte bu, (kötülüklerden) sakınanların (mutlu) sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir."*⁸³⁹ Yine bir hadiste

⁸³⁰ Fussilet, 41/29.

⁸³¹ Bkz. eş-Şuarâ, 26/98.

⁸³² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâ'i'u't-Tefsîr*, 3/328.

⁸³³ eş-Şuarâ, 26/90.

⁸³⁴ Bkz. el-Hicr, 15/45.

⁸³⁵ Bkz. el-Bakara, 2/4.

⁸³⁶ Bkz. Âl-i İmrân, 3/134.

⁸³⁷ İsfahânî, *Müfredât*, 564.

⁸³⁸ Kâf, 50/31-35.

⁸³⁹ er-Ra'd, 13/35.

Peygamberimiz (s.a.v.) kendisine sorulan bir soru üzerine kişinin arzu ettiği her Şeye cennette kavuşabileceğini Şöyle ifade etmektedir: "Allah seni cennete koyarsa canının çektiği ve gözüne hoş görünen her Şey senin olacaktır."⁸⁴⁰ Cennetlikler orada her türlü leziz yiyeceklere⁸⁴¹ ve içeceklere sahip olacaklardır.⁸⁴² Böylece cennetin kendilerine yaklaştırıldığı müttaki kulların cennetteki güzelliikleri seyretmekle sevinçleri çoğalacak ve mutlulukları artacaktır.⁸⁴³

⁸⁴⁰ Tirmizî, "Sıfâtü'l-Cennet", 11.

⁸⁴¹ Bkz. et-Tûr, 52/22.

⁸⁴² Bkz. es-Sâffât, 37/45-46.

⁸⁴³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/545; Bursevi, *Rûhu'l-Beyân*, 3/107; Çelik, *Hulâsatü'l-Beyân*, 10/90. Ayrıca bkz. Şuarâ, 26/90.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yüce Allah insanlık tarihi boyunca ilahi buyruklarını sahifeler ve kitaplar ile göndermiştir. Allah'ın insanlara göndermiş olduğu son ilahi mesaj olan Kur'ân-ı Kerîm, onu anlama gayretlerinin tezahürü olarak indirildiği günden bugüne tefsir edilmeye ve incelemeye tabi tutulmuştur.

Kur'ân'ı sûre bazında inceleme hedefi taşıyan bu çalışmada Şuarâ sûresini ele almaya çalıştık. Gördük ki; Mekkî bir sûre olan Şuarâ sûresi Mekkî sûrelerin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Önceki ve sonraki sûrelerle de kavramsal ve konusal uyumu bulunmaktadır.

Şuarâ sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah tarafından indirildiği ve Hz. Peygamber'in Allah tarafından gönderildiği vurgusu ile başlamakta, sûrede Mekke müşriklerinin indirilen kitap ve gönderilen peygambere karşı takındıkları olumsuz tavırlar tehdidi bir üslûpla ifade edilmektedir. İnkârcılara yönelik bu ilahi tehdit, sûrede yer alan kıssalar üzerinden verilmektedir. Mekkeli müşriklerin bu olumsuz tutumlarını sürdürmeleri halinde; önce gönderilen peygamberlere ve indirilen kitaplara benzer olumsuz tepkileri gösteren kavimlerin başlarına gelen bela ve musibetlerin onların da başlarına geleceği ifade edilmektedir. Çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar aşağıdaki şekildedir:

1. Şuara sûresinin ana konuları olarak tevhid, şirk, inkâcıların ortak söylemleri, Kur'ân-ı Kerîm, Kur'ân-ı Kerîm'in özellikleri, nübüvvet, peygamberlerin takvâ ve itaate çağrıları, peygamberlerin mucizeleri, peygamberlerin duaları, inkâcıların helâk sebepleri, ahiret ve ahirette inkârcıların nedâmeti gibi konulara yer verilmiştir.
2. Allah'ı inkâr eden ve peygamberi yalanlayan kavimlerin başlarına bu dünyada gelen felaketlerden bahsedilerek ibret alınması istenmiştir. Allah'a ve peygambere iman edip doğru yol üzerine bulunan kimselerin, rableri tarafından felaket ve azaptan korunacağına ilahi mesajın sunumunda etkili bir anlatım üslubu olan kıssalarda yer verilmiştir. Buna göre kötülüklerden korunmak için iman etmek, Allah'a ve peygamberlerine itaat etmek şarttır.
3. Sûrede bahsi geçen yedi peygamber kıssası ile Allah'ın emirlerine karşı gelen ve yanlış davranışlarda bulunan kişilerin helâka uğrayacağı, Allah'a iman edip O'nun

buyruğuna uyan kişilerin ise Allah'ın rahmetiyle; inkârcı ve azgın toplumların kötülüklerinden kurtarılacağına dikkat çekilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in ümmî olmasına rağmen bu kıssaları onlara anlatmış olması da; O'nun hak peygamber olduğunun delillerdendir.

Hz. Mûsâ kıssası Şuarâ sûresinde anlatılan ilk ve en uzun kıssadır. Hz. Mûsâ, kavmini Firavun'un zulmünden kurtarmak için onlara hicreti tavsiye etmiştir. Ayrıca bu kıssa, İslam daveti sürecinde benzer sıkıntılarla karşılaşabileceğini hatta hicretin de çıkış için bir seçenek olacağını düşündürmektedir. Söz konusu kıssada müşriklere; Firavun'un kavmi örnek gösterilerek onların sonlarının da elim bir sona dönüşmemesi için vâidde bulunulmakta, küfür ve inatlarından vazgeçip imana ve kurtuluşa yönelmeleri istenmektedir. Aynı zamanda bu kıssada inananlar azınlıkta da olsa mutlaka zafere ulaşacakları vurgulanmaktadır.

Aynı sûrede yer verilen Hz. İbrâhim kıssasında; putlara tapmanın anlamsızlığı ve değersizliği ifade edilerek yüce Allah'ın üstün vasıflarına vurgu yapılmış, putperest Mekke toplumuna söz konusu kıssa ile mesajlar verilerek tevhid inancının önemi anlatılmıştır. İbrâhim (a.s.), putperestlik inancının yanlışlığını gözler önüne sermiş, halkının putperestliklerinin taklitçilikten ibaret olduğunu onlara itiraf ettirmiştir. Daha sonra rabbinin doğduğu günden vefat edeceği güne kadarki nimetlerini ifade etmiş ve ahirette putperestlerin yaşayacağı derin pişmanlıkları onlara haber vermiş, halkına karşı tebliğ vazifesini en güzel şekilde yerine getirmiştir. Şuarâ sûresinde Hz. İbrâhim'in kavmi ile aynı inanç yapısına sahip olan Mekkeli putperestlerin; işitmeyen, fayda ve zarar veremeyen putlara taptıklarına işaret edilerek yaratan, yol gösteren, yediren, içiren, şifa veren, öldürüp diriltten, ahirette affedecek olan mutlak ve tek yaratıcının üstün vasıflarına dikkat çekilmiş; müşrik Mekke toplumu akletmeye, tefekkür etmeye ve tevhid inancına açık bir şekilde davet edilmiştir.

Hz. Nûh kıssasında da inkârcılar, inananların toplumun statü bakımından alt kesimi olduğunu ileri sürerek böyle kişilerle birlikte olmak istemediklerini dile getirmişlerdir. Mekke müşriklerinin ileri sürdükleri bahaneleri de tıpkı Hz. Nûh'un kavminin söylediklerine benzemektedir. Nitekim Mekkeli müşriklerden de fakir Müslümanlar ile beraber aynı ortamda bulunmak istemeyen ve bunu İslam'a girmemeleri için sebep gösteren kimseler bulunmaktaydı. Dolayısıyla Mekke müşriklerinin bu tavırları sürdürmeleri halinde Hz. Nûh'un kavminin başına gelen

musibetin kendi başlarına da gelebileceği kıssa anlatımıyla, etkili bir biçimde tasvir edilmiştir.

Şuarâ sûresinde bir başka hakikate daha Hz. Hûd kıssası ile dikkat çekilmektedir. O da; Hz. Hûd'un kavminde kibir, ebedilik arzusu ve zorbalığın toplumun belirgin vasfı oluşudur.

Sâlih peygamberin kavmi de; yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların peşine takılmış, kayalardan evler yontarak güvenli ve müreffeh hayat süreceklerini zannetmişlerdir. Dolayısıyla hakka ve hakikate çağıran Hz. Sâlih'e karşı müstağni bir tavır içerisinde olan Semûd kavmi peygamberlerini yalanlamış ve peygamberliğini ispat etmesi için ondan mûcize istemişlerdir. Kendilerine gösterilen mûcizeye karşı sergiledikleri olumsuz tavırları onların acı sonunu getirmiştir. Bu itibarla, söz konusu kıssa üzerinden Mekke müşriklerine, gönderilen peygamber ve indirilen kitaba inanmadan güvenli ve müreffeh bir hayat yaşayamayacakları etkili bir şekilde anlatılmıştır.

Sûrede geçen Hz. Lût kıssasında ise toplumun işlediği sapık bir eylem üzerinden Mekke müşriklerine mesaj verilmiştir. Benzer sapık eylemlerde bulunanlar tehdit edilmiştir.

Hz. Şuayb kıssasında da ticari yolsuzluklar gündeme getirilerek yaz-kış ticaretle uğraşan, dolayısıyla ticaret toplumu olan Mekke müşriklerine mühim mesajlar verilmiş; hem inanç yönünden hem de ameli yönden ticaret açısından hakka ve doğruluğa çağırılmışlardır. Aksi takdirde Şuayb peygamberin kavminin karşılaştığı azapla karşılaşacakları açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Sûrede söz konusu kıssalar üzerinden üç pişmanlık modellenerek verilmektedir; Firavun'un boğulmak üzereyken hissettiği pişmanlığı, Semûd kavminin azabı gördüklerindeki pişmanlığı ve putperestlerin cehennemdeki pişmanlıkları... Her üç pişmanlığa kıssa anlatımıyla dikkat çekilmiştir. Bu nedâmetler üzerinden verilmek istenen mesajda ise yaşarken Allah'ın emrine ve peygamberin davetine uyarak tevhid üzerine bir hayat yaşamaları istenmiş ve son pişmanlığın kendilerini kurtaramayacağı ifade edilmiştir. Yine söz konusu kıssalarda rabbimiz; kendisine iman etmeyen, Allah'ın koyduğu sınırları aşan ve elçisine itaat etmeyen kavimlerden verilen örneklerle bu dünyada başlarına felaketler geldiği gibi asıl felakete sonsuz ahiret hayatında maruz kalacaklarını haber vermiştir. Yine Allah'a iman edenleri ve

resulüne itaat edenleri bu dünyada düşmanlarından ve inkârcılara inen felaketlerden koruduğu gibi ahiret âleminde de azaptan koruyacağı anlaşılmaktadır.

4. Şuarâ sûresinde vahiy ve Kitap'ın hakikatine işaret edilmiş ve vahyin gelişi ve Kitap'ın indiriliş şekli açıklanmıştır. Bu bağlamda vahyin, Kur'ân-ı Kerîm'in güvenilir bir yolla, güvenilir bir elçi olan Cebrail ile ve güvenilir bir peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla ulaştırıldığı ifade edilmiştir.
5. Ayrıca sûrede peygamberlerin özelliklerine işaret edilmiştir. Özellikle onların güvenilir insanlar oldukları ve halklarından herhangi bir menfaat beklemedikleri tekrar edilerek hak peygamber oldukları vurgulanmıştır. Daha önceki peygamberlere yapılan ithamlar hatırlatılarak Hz. Peygamber teselli edilmiştir. Tarih boyunca ilahi elçilerin gerek taşlama, gerek sürgün ve gerekse hapse atılmakla tehdit edildiği bildirilmiştir. İnkârcıların her devirde ortak söylemlerde bulundukları belirtilerek sözlerindeki tutarsızlığa vurgu yapılmıştır.
6. Sûrede tebliğ ve davet yöntemlerinden de bahsedilmiş, Hz. Peygamber'e bıkip usanmadan tebliğ görevine devam etmesi, tebliğ etmeye akrabalarından başlaması, inananlara karşı şefkat ve merhametle davranması istenmiştir. Allah'ın hiçbir topluma peygamber ve uyarıcılar göndermeden azap etmediği vurgulanmıştır. Peygamberin ve kitabın gönderilmesi inkârcıların ileri sürecekleri bahanelerin ellerinden alınması anlamını taşımaktadır.
7. Şuarâ sûresinin sonunda özellikle Hz. Peygamber'e karşı şiddetli muhalefet içerisinde olan şairler kınayıcı bir üslupla tahkir edilmiş; söz ve eylemleri tutarsız, yalancı ve iftiracı kişiliklere sahip oldukları ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in yanında duran, iman eden ve inançları doğrultusunda tutarlı davranışlar sergileyen şairler bu nitelemenin dışında tutulmuştur. Böylece iman edip Sâlih amel işleyen ve selim kalbe sahip olanların zafere ulaşacağı, zalimlerin ise kötü bir sonuçla karşılaşacakları iyi ve kötü şair nitelemeleri üzerinden etkili bir şekilde anlatılmıştır.

Sonuç olarak sûrede inanç esasları tevhid, nübüvvetin isbatı, vahiy, vahyin isbatı, ahiret hayatının hakikati ve ahlak konuları yer almaktadır. Sûrede peygamber ve ona inanların bu dünyada galibiyet ve zafere ulaşacakları ahirette de sonsuz nimetlere kavuşacakları ifade edilmiş vahiy ve peygamber karşısında direnen, sapık, ahlaksız

ve yolsuzluk içerisinde olan toplumların hak ve hakikat karşısında yenik düşecekleri, son pişmanlıklarının fayda vermeyeceği ve ahirette azap çekecekleri vurgulanmıştır.





KAYNAKLAR

- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Reşid, 1. Basım, 2000.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerîm Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*. İstanbul: Huzur Yayın ve Dağıtım, ts.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Âlem". 2/357-360. İstanbul, 1989.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b İsmâil el-. *el-Câmiu's-Sahîh*. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Tenvirü'l-Ezhân min Tefsir-i Rûhi'l-Beyân*. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1988.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakîm*. 3 Cilt. Beyrut: Merkezu Dirasati'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1. Basım, 2008.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 32. Basım, 2018.
- Çelik, Cihat. *Şevkânî'nin Fethü'l-Kadîr'inde Furkân ve Şuarâ Sûrelerindeki Kıraat Farklılıkları*. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, 2017.
- Çelik, Faruk. *Câmi'u'l-Beyân'da Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerinin "Yeni Bir Yaklaşım" Açısından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Çelik, Mehmed Vehbi. *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*. 16 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 4. Basım, 1968.
- Çelik, Ömer. *Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerîm*. 5 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Dalal, Albakr. *Dil ve Belâgat Bağlamında Şuarâ Suresi*. Harran Üniversitesi, 2019.
- Deliser, Bilal. "Tefsir Tarihine Konulu Yönelişler ve Konulu Tefsir -Eleştirel Yaklaşım-". *Universal Journal of Theology* 3/1 (2018), 16-38.
- Demirci, Muhsin. *Konulu Tefsire Giriş*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 3. Basım, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar*. 3 Cilt. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1. Basım, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an'ın Ana Konuları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 6. Basım, 2012.

- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 8. Basım, 2010.
- Derveze, M.İzzet. *et-Tefsirü'l Hadîs / Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Ekin, 1997.
- Duman, Zeki. *Beyânu'l-Hak Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*. 3 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2006.
- Durmuş, Zülfikar. "Hz. İbrâhim 'in Kur'an'daki Sıfatlarının Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 3/2 (30 Aralık 2020), 183-206. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4384048>
- Dûsuri, Münir Muhammed Nasır ed-. *Esmâü's-Suveri'l-Kur'ân-ı Kerîm ve Fedâilüha*. Riyad: Dâru İbni'l-Cevzi, 1. Basım, 1426.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. El-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Mısriyye, ts.
- Ebüssuûd, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin İmad. *İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Emiroğlu, H.Tahsin. *Esbâb-ı Nüzûl*. 15 Cilt. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1996.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-. *el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi (Me'ânî) Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ*. Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 2. Basım, 946.
- Gözeler, Esra. *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*. ed. İsmail Albayrak - Mehmet Akif Koç. Ankara: Otto Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Güven, Şahin. *Konulu Tefsir Metodu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 4. Basım, 2019.
- Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995.
- Havvâ, Saîd. *el-Esâs fî't-Tefsîr*. 11 Cilt. Dâru's-Selâm, 3. Basım, 1991.
- Hindî, Muhammed Abdülhak b. Şâh el-. *el-İklîl alâ Medâriki't-Tenzîl ve Hakaiki't-Te'vîli'l-İmam en-Nesefî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012.
- İbn Acîbe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî. *el-Bahrü'l-Medîd fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Mecîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1809.
- İbn Berrecân, Ebü'l-Hakem Abdüsselâm b. Abdirrahmân b. Ebi'r-Ricâl Muhammed el-Lahmî. *Şerhu'l-Esmâ'i'l-Hüsnâ*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.

- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimaşkî el-Hanbelî. *Bedâ'i'ü't-Tefsîri'l-Cami' li-Tefsiri'l-İmam İbn Kayyim el-Cevziyye*. 5 Cilt. Riyad: Dâru İbni'l-Cevzi, 1. Basım, 1993.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Muhtasar Tefsiri İbn Kesîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2001.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm. *Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr*. Beyrut: Daru Mektebeti'l-Hayat, 1980.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 4. Basım, 1987.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-. *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*. Karachi: Dâru'n-Neşri'l-Lügati'l-Arabiyye, 2013.
- Karaman, Fikret vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Kıssa Terapisi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (15 Aralık 2004), 69-80.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'ın Konulu Tefsiri -Konulu Tefsire Duyulan İhtiyaç ve Konulu Tefsirde Yöntemler". *Hikmet Yurdu* 2/3 (2009), 111-146.
- Kaya, Remzi. "Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (01 Haziran 2002). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluifd/163074>
- Koçyiğit, Talat. *Kur'ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri*. 7 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Basım, 2016.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mübeyyin limâ Tezammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkân*. 26 Cilt. Beyrut: Müesserü'r-Risale, 1. Basım, 2006.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-. *el-Esnâ fî Şerhi Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ ve Sıfâtihî*. Bingazi: Cem'iyetü'l-Da'veti'l-İslamiyye el-Alemiyye, 1. Basım, 671.

- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-. *Letâifu'l-İşârât Tefsîr Sufî Kâmil li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. 3 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 2. Basım, 1983.
- Kutub, Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin. *fî Zılâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Beyrut: Darü's-Şuruk, 11. Basım, 1985.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları, 1994.
- Mahallî, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed - Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-. *Tefsîrû'l-Celâleyn*. 2 Cilt. İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi, ts.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b Muhammed b Mahmûd Mâtürîdî Semerkandî. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. 19 Cilt. İstanbul: Dârü'l-Mizan, 2007.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayani vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Mısrî, Abdülhalim Uveys el- Mısrî, Ali Abdülmuhsin el-. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri*. İstanbul: Tayf, 2015.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Kahire: Dâru İhyâu'l-Kütübî'l-'Arabîyye, 1412.
- Okumuş, Mesut vd. *Tefsir El Kitabı*. ed. Mehmet Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2012.
- Orhaner, Emine - Tunç, Azize. *Ticaret ve Turizm Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2. Basım, 2003.
- Özek, Ali vd. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Özler, Mevlüt. "Tevhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/18-20. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Rashîd Nabi, Abdülhakim. *Şuara Suresindeki Medeniyete Dayalı Değerler*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2016.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî er-. *Mefâtîhu'l-Gayb/et-Tefsîrû'l-Kebîr*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-. *Safvetü't-Tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 4. Basım, 1981.
- Seber, Abdülkerîm. "Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri". *DEÜİFD* 30/ (2009), 139-172.

Shugaa Shugaa, Layth Molan. *Arabzâde'nin Hâşiye Alâ Tefsîri'l-Beyzavî Adlı Eserinin Furkân ve Şuarâ Sûrelerinin Tahkik ve Tahlili*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2021.

Sofuoğlu, Mehmed. *Tefsire Giriş*. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.

Şengül, İdris. *Kur'an Kıssaları Üzerine*. İzmir: Işık, 1994.

Şengül, İdris. "Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri". *Diyanet İlmi Dergi* 32/4 (1996), 63-91.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et. *Câmi'u'l -Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Mekke: Darü't-Terbiye ve't-Tûras, ts.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et. *Câmi'u'l -Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. 22 Cilt. Müessesetü'r-Risale, 2000.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-. *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. 30 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1. Basım, 2003.

Taşpınar, Mehmet. *Kuramdan Uygulamaya Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık, 6. Basım, 2014.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünen*. Kahire: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1382.

Uludağ, Süleyman. "Rab". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/373. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 9 Cilt. İstanbul: Eser Kitabevi, 1942.

Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*. 14 Cilt. İzmir: Anadolu Yayınları, 1991.

Yılmaz, Hakkı. *Nüzul sırasına göre Tebyinu'l-Kur'ân/İşte Kur'ân*. 11 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 2008.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*. 4 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-İstikame, 1. Basım, 1946.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'l Kütübi'l Arabiyye, 1957.



ÖZGEÇMİŞ

İlköğretimi İstanbul ili, Kartal ilçesinde Medine Tayfur Sökmen İlkokulu'nda, liseyi Kartal Mehmet Akif Ersoy Anadolu İmam Hatip Lisesinde okudu. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. 2016 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak göreve başladı. Halen Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri anabilim dalında yüksek lisansına devam etmekte ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görevini de sürdürmektedir.

